

Державний вищий навчальний заклад
«Запорізький національний університет»
Міністерства освіти і науки України
Лабораторія біоресурсів навколишнього природного середовища

ПРОЕКТ
організації і розвитку мисливського господарства
Товариства з обмеженою відповідальністю
«Полонина»

(за III – м розрядом)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

ЗАПОРІЖЖЯ, 2010

“ПОГОДЖЕНО”
Львівське обласне управління
лісового та мисливського
господарства

“ПОГОДЖЕНО”
Львівська обласна державна
адміністрація

“_____” _____ 20__ року

М.П.

“_____” _____ 20__ року

М.П.

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

Директор
ТзОВ «Полонина»

“_____” _____ 20__ року

М.П.

Проректор з наукової роботи ЗНУ,
д-р іст. наук, проф.

Г.М. Васильчук

“_____” _____ 20__ року

М.П.

Науковий керівник проекту,
завідуючий кафедри біології лісу,
мисливствознавства та іхтіології
біологічного факультету ЗНУ
д-р біол. наук, проф.

В.І. Домніч

“_____” _____ 20__ року

Відповідальний виконавець проекту,
керівник навчально-науково-виробничої
лабораторії біоресурсів навколишнього
природного середовища ЗНУ

В.Ю. Вовченко

“_____” _____ 20__ року

Виконавець проекту,
мол. науковий співробітник навчально-науково-виробничої
лабораторії біоресурсів навколишнього
природного середовища ЗНУ

Я.М. Карташова

“_____” _____ 20__ року

Зміст

	стор.
Зміст	3
Вступ	5
Розділ I. Стисла характеристика території та природних умов.	6
1.1. Місцезнаходження і площа мисливського господарства ТзОВ «Полонина»	6
1.2. Короткі відомості щодо організації мисливського господарства ТзОВ «Полонина».	6
1.3. Лісорослинна зона, клімат та лісомисливське районування.	8
1.4. Рельєф та ґрунти.	9
1.5. Гідрографія та гідрологічні умови.	9
1.6. Шляхи транспорту.	9
Розділ II. Стан діяльності мисливського господарства за минулий ревізійний період.	10
2.1. Мисливська фауна угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина», її чисельність, стан експлуатації та охорона.	10
2.2. Ветеринарно-санітарна оцінка угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина».	20
2.3. Висновки про стан ведення мисливського господарства ТзОВ «Полонина».	21
Розділ III. Економічні умови, характеристика лісового фонду та інших угідь.	22
3.1. Короткий опис економічних умов території розміщення мисливського господарства ТзОВ «Полонина».	22
3.2. Характеристика лісового фонду та інших угідь.	23
Розділ IV. Організація території мисливського господарства ТзОВ «Полонина».	27
4.1. Умови користування мисливськими угіддями.	27
4.2. Розподіл території господарства на єгерські обходи.	28
4.3. Розподіл території господарства на функціональні частини.	29
4.4. Будівництво та мисливськогосподарські роботи.	29
4.5. Штатна чисельність та управління мисливським господарством.	30
Розділ V. Характеристика мисливських угідь, облік мисливської фауни.	30
5.1. Типологія мисливських угідь, наданих мисливському господарству ТзОВ «Полонина».	30
5.2. Бонітування мисливських угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина» для основних видів мисливської фауни.	35
5.3. Оцінка впливу різноманітних чинників на стан популяцій мисливських тварин в угіддях мисливського господарства ТзОВ «Полонина».	38
5.4. Облік чисельності мисливських звірів та птахів.	41
Розділ VI. Оптимальна ємність мисливських угідь.	44
6.1. Визначення оптимальної щільності та оптимальної чисельності мисливських тварин в угіддях мисливського господарства ТзОВ «Полонина».	44
Розділ VII. Експлуатаційні заходи в господарстві.	46
7.1. Розрахунок річного приросту поголів'я мисливської фауни.	46
7.2. Рекомендації по експлуатації (добуванню) мисливських тварин.	47
7.3. Розрахунок обсягів експлуатації.	52
7.4. Розрахунок пропускної спроможності господарства.	55
7.5. Селекційний відстріл.	57
7.6. Охорона мисливських угідь.	57

Розділ VIII. Біотехнічні заходи.	58
8.1. Проектування обсягів біотехнічних заходів.	58
8.2. Визначення необхідної кількості кормів та біотехнічних споруд.	71
8.3. Ветеринарно-санітарні та профілактичні заходи.	75
8.4. Визначення ступеню пошкодження лісових культур дикими тваринами та заходи по запобіганню їх пошкодження.	77
8.5. Мисливська оптимізація лісо- та сільськогосподарських робіт у мисливських угіддях.	78
Розділ IX. Висновки та пропозиції.	79
9.1. Рекомендації з ведення мисливського господарства.	79
Протокол першої виробничої мисливськовпорядкувальної наради	81
Протокол технічної наради з питання проектно-пошукових робіт	88
Протокол другої виробничої мисливськовпорядкувальної наради	96
Додатки до пояснювальної записки	102
Додаток № 1	103
Додаток № 2	105
Додаток № 3	109
Додаток № 4	123
Додаток № 5	129
Додаток № 6	142
Додаток № 7	151
Додаток № 8	164
Додаток № 9	168

Вступ

Проект організації і розвитку мисливського господарства Товариства з обмеженою відповідальністю «Полонина» (далі МГ ТзОВ «Полонина») розроблений лабораторією біоресурсів навколишнього природного середовища Запорізького національного університету на підставі технічного завдання на розробку проекту та договору за № 10/09 від 25 вересня 2009 року.

Основною метою складання Проекту організації і розвитку мисливського господарства ТзОВ «Полонина» є розробка науково-обґрунтованих напрямків ведення мисливського господарства, визначення шляхів і засобів, що забезпечують вирішення завдань з раціонального використання мисливських угідь, охорони, використання та відтворення мисливського фонду.

Безпосередні підстави для складання проекту:

1. Рішення Львівської обласної Ради № 1036 від 05 грудня 2009 р. «Про надання у користування мисливських угідь»
2. Закон України «Про мисливське господарство та полювання»
3. Наказ Держкомлісгоспу України від 21.06.2001р. № 56 «Про затвердження порядку проведення упорядкування мисливських угідь» із змінами та доповненнями відповідно до Наказу Держкомлісгоспу України від 26.06.2006 року №152
4. Типовий договір про умови ведення мисливського господарства між Львівським обласним управлінням лісового та мисливського господарства та ТзОВ «Полонина» від 18 грудня 2008 року.

Дане мисливське впорядкування проводиться за III розрядом складності.

Приведені нижче матеріали підготовлені на основі вивчення біології мисливських тварин, результатів обстеження мисливських угідь, проведення у 2009 – 2010 рр. спеціальних науково-пошукових робіт та ознайомлення з відомчими матеріалами по землевпорядкуванню, лісовпорядкуванню і веденню мисливського господарства ТзОВ «Полонина» за попередній відрізок часу.

Підготовка проекту здійснювалась на основі наказу № 56 Держкомлісгоспу України «Про затвердження Порядку проведення упорядкування мисливських угідь» від 21.06.2001.із змінами та доповненнями відповідно до Наказу Держкомлісгоспу України від 26.06.2006 року №152 та діючої «Настанови з упорядкування мисливських угідь», Київ, 2002 р., схваленої рішенням науково-технічної ради Держкомлісгоспу України 10.04.2001р. №2.

Автори проекту висловлюють щире подяку за допомогу у проведенні пошукових робіт директору ТзОВ «Полонина», фахівцям та співробітникам мисливського господарства, що приймали безпосередню участь при польових роботах, фахівцям Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства і Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Львівській області за цінні поради і зауваження.

Розділ І. Стисла характеристика території та природних умов.

1.1. Місцезнаходження і площа мисливського господарства ТзОВ «Полонина».

Мисливські угіддя МГ ТзОВ «Полонина» розташовані на території Львівського району Львівської області. Загальна площа мисливського господарства на момент розробки проекту складає **2995 га** (таблиця 1.1.1.), але **66,4 га** цієї території зайняті під дорогами, ЛЕП і ін., тому фактично територією придатною для ведення мисливського господарства слід вважати **2928,6 га**.

До складу мисливських угідь МГ ТзОВ «Полонина» входять території Мирського лісництва (2995 га) ДП «Львівське лісове господарство»

Безпосередньо з територією мисливського господарства ТзОВ «Полонина» межують землі сільськогосподарських підприємств та державних підприємств Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства, які є мисливськими угіддями державних мисливських господарств, державних лісомисливських господарств Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства та інших підприємств, товариств, господарств.

Таблиця 1.1.1.

Опис території мисливського господарства
ТзОВ «Полонина»

Користувач мисливських угідь	Перелік користувачів земель	Площа, га
МГ ТзОВ «Полонина»	ДП «Львівське лісове господарство» Мирське лісництво	2995
	Загальна площа	2995

1.2. Короткі відомості щодо організації мисливського господарства ТзОВ «Полонина».

Товариство з обмеженою відповідальністю «Полонина» зареєстровано Львівською районною державною адміністрацією 02 жовтня 2008 р. (Додаток 10).

Юридична адреса ТзОВ «Полонина»:

00000, Львівська обл., м. Львів, вул. Водограйська, буд. 7, ідентифікаційний код-000000000000000000.

ТзОВ «Полонина» з моменту державної реєстрації набуває статусу юридичної особи, має відокремлене майно, емблему і штамп зі своїм найменуванням, здійснює свою діяльність керуючись статутом Товариства з обмеженою відповідальністю «Полонина», затвердженого загальними зборами засновників, протокол №1 від 29 вересня 2008 р. зареєстрованого державною адміністрацією 02 жовтня 2008 р.

Згідно рішення Львівської обласної Ради № 1036 від 05 грудня 2008р. „Про надання у користування мисливських угідь» (пункт 1. рішення та додаток 1), яка розглянувши подання Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства, погодженням з обласною державною адміністрацією та згідно зі статтями 4 та 9 Закону України "Про мисливське господарство та полювання", статей 8 та 15 Закону України "Про тваринний світ" та статті 43 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", за погодженням з постійними комісіями обласної ради вирішила:

«1. Надати у користування мисливські угіддя строком на 15 років:

- ТзОВ «Полонина» (згідно з додатком 1)

До користування входять мисливські угіддя розташовані на: держлісфонді Мирського лісництва площею 2995 га ДП «Львівське лісове господарство».

3. Користувачам мисливських угідь:

- яким надано у користування мисливські угіддя даним рішенням укласти договір про умови ведення мисливського господарства з Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства – в місячний термін з моменту прийняття даного рішення;

- у разі зміни площі наданих угідь внести відповідні зміни в раніше укладені договори про умови ведення мисливського господарства з Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства – в місячний термін з моменту прийняття даного рішення;

- оформити актами прийому-передачі надані у користування мисливські угіддя, визначити в натурі межі мисливських господарств розпізнавальними знаками, аншлагами, панно, але не менше ніж: 1 (одне панно на 5 тис. га, 1 (один) розпізнавальний (граничний) знак на 1 тис. га;

- забезпечити проведення необхідних біотехнічних та охоронних заходів, спрямованих на відтворення та раціональне використання мисливського фонду, враховуючи конкретні потреби кожного господарства та у відповідності до вимог «Настанови з упорядкування мисливських угідь»;

- у співпраці з Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства, управлінням Міністерства внутрішніх справ України у Львівській області, державним управлінням охорони навколишнього природного середовища в Львівській області проводити охоронні заходи проти порушників правил полювання в наданих для користування мисливських угіддях;

- забезпечити створення єгерської служби відповідно до ст. 29 та 30 Закону України "Про мисливське господарство та полювання";

- щорічно вкладати кошти на охорону і відтворення дикої фауни відповідно до ст. 30 Закону України "Про мисливське господарство та полювання";

- щорічно, через засоби масової інформації, доводити до громадськості інформацію про території (в межах закріплених мисливських угідь), заборонених до полювання, в т.ч. відтворюючі ділянки.

3. Заборонити полювання в мисливських угіддях:

- які не включені в дане рішення;

- де полювання не дозволено законом, а саме: на території відтворюючих ділянок;

- на територіях де відсутній ліміт на право добування диких тварин.» (Додаток 10).

Площа мисливських угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина» на момент розробки проекту становить 2995 га.

1.3. Лісорослинна зона, клімат та лісомисливське районування.

Територія МГ ТзОВ «Полонина» знаходиться у Львівському районі Львівській області, який входить до складу Східної Європейської провінції широколистяних лісів Європейської широколистяної зони.

Львівський район Львівської області лежить в атлантико-континентальній кліматичній зоні. Клімат помірно континентальний, порівняно вологий і теплий. Зима м'яка, з частими відлигами, літо тепле, з достатньою кількістю опадів. Середня багаторічна температура 7-7,5°C.

Найхолодніший період зими починається приблизно 12-15 грудня і триває звичайно 60 днів. З температурним режимом зими тісно пов'язані строки і тривалість промерзання ґрунту. Стійке промерзання ґрунту пересічно триває 30-100 днів; глибина його у середньому досягає близько 60 см, найбільша – 100-110 см. Глибина промерзання ґрунту дуже мінлива по території, що зумовлюється багатьма факторами, зокрема

висотою снігового покриву, вологістю ґрунту. Болота, які живляться підземними водами, промерзають неглибоко, а в м'які зими зовсім не замерзають.

Середня багаторічна кількість атмосферних опадів досягає 600-700 мм. За теплу частину року (квітень-жовтень) випадає у середньому 425-475 мм опадів. Річний хід опадів характеризується чітко виявленим максимумом у липні (80- 95 мм) і мінімумом у січні (40-50 мм). Середня тривалість бездошових періодів становить три дні.

На території господарства у холодний період переважають південно-східні, південні, південно-західні та західні вітри. На весні переважають південно-східні і північно-західні вітри. Влітку панують західні та північно-західні вітри, а восени - південно-східні, південні і західні. Середня річна швидкість вітру - 3,1 м/сек.. Сильні вітри частіше бувають у холодну пору року.

Вегетаційний період починається 5-9 квітня і триває до листопада. Середньодобова температура повітря понад 5°C утримується 203 - 206 днів. Безморозний період починається звичайно з дати переходу середньодобових температур через 10°C. Перехід відбувається у середині останньої декади квітня. Останні заморозки спостерігаються в травні. Восени вони інколи бувають у кінці вересня – на початку жовтня; тривалість безморозного періоду - 140-142 дні. Стійка середньодобова температура повітря понад 0°C триває 250 днів, понад 10°C - до 160 днів.

Зима починається 15-17 листопада, коли середньодобова температура повітря опускається нижче 0°C та з'являється перший нестійкий сніговий покрив. Стійкий, постійний сніговий покрив встановлюється в останні дні грудня—перші дні січня. Найбільший сніговий покрив припадає на лютий. Середня з висот снігового покриву становить 20 см, максимальна ж може досягати 60-80 см і більше. Часті відлиги і хуртовини є причиною нерівномірного залягання снігового покриву і промерзання ґрунту. Болота починають замерзати звичайно в середині грудня. Найбільша глибина їх промерзання спостерігається у холодні безсніжні зими і досягає 50 см. Коли ж болота вкриті товстим шаром снігу, то частина їх зовсім не замерзає. Сніготанення розпочинається в останній декаді лютого. Повне танення снігового покриву спостерігається у третій декаді березня. Середня тривалість сніготанення 18 діб. За зиму буває 70—95 днів зі сніговим покривом.

Весна починається в останні дні лютого - перші дні березня. Перехід середньодобової температури через 0°C припадає на 10-17 березня. Плоский низинний рельєф території мисливського господарства, досить значна кількість опадів на початку весни сприяють перезволоженню ґрунту. До 5-6 травня ще спостерігаються заморозки у повітрі та на поверхні ґрунту.

Літо починається в травні. Воно триває до вересня, характеризується найбільшими за рік величинами температури, опадів, сонячної радіації і найдовшим днем. Температура повітря зростає звичайно до липня; у серпні вже починається зниження. Середні добові температури повітря 15-20°C у липні бувають приблизно 16 днів, 20-25°C – 10-11 днів. Найвищі температури становлять 35°C, а середні добові амплітуди – 9-10°C. Максимальна кількість опадів у липні 80-100 мм. Влітку опади випадають звичайно у вигляді злив різної інтенсивності. Загалом літо тепле і вологе.

Осінь починається з середини вересня і триває до середини листопада. Звичайно, це середні строки; в окремі роки бувають великі відхилення від них. Середня добова температура повітря протягом осені знижується від 6-7°C у жовтні до 1-2°C у листопаді. Характерною особливістю є часті тумани і зятяжні дощі.

Згідно лісомисливського районування територія МГ ТзОВ «Полонина» відноситься до Лісостепової правобережної зони.

1.4. Рельєф та ґрунти.

Рельєф території розміщення МГ ТзОВ «Полонина» горбистий, розчленований незначними підвищеннями та балками.

На території МГ виділяють декілька типів ґрунтів:

1) лісостепові опідзолені ґрунти: світло-сірі, сірі лісові, темно-сірі та чорноземи опідзолені, 90% загальної площі під ріллею;

3) чорноземні ґрунти, які вкривають вододільні простори у лісостеповій частині і є найціннішими землями області;

4) лучні, лучно-чорноземні і лучно-болотяні ґрунти, які займають центральні частини заплав річок, днища балок, понижені ділянки вододілів, терас;

5) дернові ґрунти, які поширені головним чином в заплавах річок лісостепової частини.

Ґрунти піддаються впливу водної ерозії (у зв'язку з горбистим рельєфом під дією поверхневого стоку талих і зливових вод розвиваються яри і круті береги балок).

1.5. Гідрографія та гідрологічні умови.

Територія МГ ТзОВ «Полонина» належить до басейну р. Стир (довжина у межах Рівненщини 386 км, ширина руслу от 10 до 50 м, глибина в середньому 1,5 м). Ріка Стир має невеликий нахил (0,3 - 0,6 м/км), широка, з заболоченими заплавами, в долині багато стариць, озер. Основний напрямок течії з півдня на північ. Глибина врізу долини становить 5 - 20 м. Основне джерело живлення – талі снігові води (55 - 60%). Решта стоку має підземне та дощове походження. Восени та взимку рівні води дещо вищі, ніж влітку. Весняне піднесення рівнів води припадає на першу декаду березня. Закінчується повень у другий половині квітня. У середині грудня ріки замерзають Льодовий покрив утримується до весни. Середня дата скресання рік припадає на середину березня.

Болота поширені по всій території ТзОВ «Полонина». Розміщені переважно в долині р. Стир. Низинні болота займають 90% усього болотяного фонду. З них найбільш поширені різнотравно-осокові, очеретяні і деревно-очеретяні болота.

1.6. Шляхи транспорту.

Район розміщення мисливського господарства ТзОВ «Полонина» характеризується розвинутою мережею шліхів транспорту. Основними транспортними шляхами на території господарства є дороги з твердим покриттям обласного значення та залізниця. Якість покриття автомобільних доріг загального користування задовільна. Є можливість проїзду до кожного населеного пункту. Основна автодорога Львів - Ярів - Олександрія.

Крім головних автодоріг з твердим покриттям є ґрунтові дороги місцевого значення, які з'єднують населені пункти та польові угіддя.

Розділ II. Стан діяльності мисливського господарства за минулий ревізійний період.

2.1. Мисливська фауна угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина», її чисельність, стан експлуатації та охорона.

До мисливських тварин території, що упорядковується, належать представники класу птахів та класу ссавців. Сучасна фауна в останньому сторіччі зазнала значних втрат внаслідок зміни умов існування тварин, яке спричинило, насамперед, вирубування й випалювання лісів, розорювання лук, та їх заміна на агросистеми. Негативний вплив полювання на фауністичний склад був не дуже помітним. Навпаки, завдяки спеціальним

заходам (переселення, охорона, розведення з подальшим розселенням), вжитими мисливцями, вдалося відновити угруповання лося, благородного оленя, козулі, кабана, бобра, видри, глухаря, тетерука та створити популяції тварин, які ніколи в країні не зустрічались (ондатра, єнотоподібний собака).

Більше можливостей мисливець має при полюванні на пернату дичину, бо територія, що упорядковується, є місцем міграцій та гніздування різноманітних видів птахів (таблиця 2.1.1.).

У Львівській області зустрічається близько 400 видів птахів, багато з яких є традиційними об'єктами полювання. Практично всі вони належать до п'яти рядів - гусеподібні, куроподібні, пастушкові, куликові, та голубоподібні.

Таблиця 2.1.1.

Деякі види птахів, які зустрічаються на території Львівської області.

№	Назва ряду	Назва виду	Характер перебування	Значення
1	Гусе-подібні	Гуска сіра	гнізд., спорадично	мислив
2		Гуска білолоба велика	мігруючі	мислив
3		Гуска мала*	мігруючі	охорон
4		Гуменник	мігруючі	мислив
5		Казарка червоновола*	мігруючі	охорон
6		Огар*	мігруючі	охорон
7		Галагаз**	мігруючі	охорон
8		Крижень	гнізд.	мислив
9		Чирянка мала (чирок-свистунок)	гнізд.	мислив
10		Чирянка велика (чирок-трескунок)	гнізд.	мислив
11		Нерозень*	гнізд.	охорон
12		Свищ	гнізд.	мислив
13		Шилохвіст	гнізд.	мислив.
14		Широконіска	гнізд.	мислив
15		Чернь червонодзьоба*	гнізд.	охорон.
16		Попелюх (чернь червоноголова)	гнізд.	мислив
17		Чернь білоока*	гнізд.	охорон.
18		Чернь чубата	мігруючі	мислив
19		Чернь морська	мігруючі	мислив
20		Гоголь*	мігруючі	охорон
21		Крех (крохаль) великий**	мігруючі	охорон
22		Крех середній (крохаль довгоносий)*	мігруючі	охорон
23		Крех малий (луток)**	мігруючі	охорон
24		Савка*	залітає	охорон
25	Куро-подібні	Тетерев*	гнізд.	охорон
		Глухар*	гнізд.	охорон
		Перепілка	гнізд.	мислив
		Куріпка сіра	гнізд.	мислив
28	Журавле-подібні	Деркач	гнізд.	мислив
29		Погонич звичайний	гнізд.	мислив
30		Пастушок	гнізд.	мислив
31		Курочка водяна	гнізд.	мислив
32		Лиска	гнізд.	мислив
33		Журавель сірий*	гнізд.	охорон
34		Журавель степовий*	мігруючі	охорон
35		Хохітва (стрепет)*	мігруючі	охорон

№	Назва ряду	Назва виду	Характер перебування	Значення
36	Сивко-подібні	Лежень*	залітає	охорон
37		Сивка морська (тулес)	мігруючі	мислив
38		Чайка (чибіс)**	гнізд.	охорон
39		Кулик-довгоніг (ходуличник)*	гнізд.	охорон
40		Чоботар (шилодзьобка)*	гнізд.	охорон
41		Кулик-сорока*	гнізд.	охорон
42		Брижач (турухтан, просяник)	мігруючі	мислив
43		Баранець звичайний (бекас)	мігруючі	мислив
44		Слуква (вальдшнеп)	гнізд., спорадично	мислив
45		Кульон (кроншнеп) великий*	мігруючі	охорон
46		Грицик (веретенник) великий	мігруючі	охорон
47		Дерихвіст степовий*	гнізд.	охорон
48		Дерихвіст лучний*	гнізд.	охорон
49		Голубо-подібні	Горлиця звичайна	гнізд.
50	Горлиця кільчата		гнізд.	мислив
51	Голуб-синяк*		гнізд.	охорон
52	Припутень		гнізд.	мислив

*Занесено до Червоної Книги України.(2009 р.) – полювати заборонено!

**На вказані види також полювати заборонено!

В основному мисливцями здобуваються дикі качки, гуси, голуби, деякі види пастушків, кулики і курині. Колись мисливськими птахами вважали чапель, поганок, гагар та інших, пір'я яких використовувалось для оздоблення одягу, а шкіра для виготовлення, так званого, “пташиного хутра”. Зараз цих птахів виключено із списку мисливських тварин нашої країни і полювання на них заборонено. У таблиці 2.1.1. наведені відомості про найбільш популярних, але не всіх мисливських та охороняємих птахів Львівської області. Короткий опис деяких видів птахів приводиться нижче.

Гуменник – найчисельніший серед гусей пролітний вид, якого значно частіше, ніж інші види, добувають мисливці. Сіра гуска – зрідка, спорадично і не кожного року гніздиться у деяких районах. Білолоба гуска – зустрічається у невеликій кількості під час прольотів (весною і восени). Здобувається мисливцями у незначній кількості. Збільшення чисельності сірих гусей можна добитися шляхом реакліматизації цих птахів на великих водоймах, створюючи для них штучні островки, штучні гніздивлі, орнітологічні заказники у місцях їх гніздування і повної заборони полювання.

Крижень – основний мисливський птах регіону, його добувають близько 20% загальної кількості водно-болотних птахів. Поширений на всій території. У найбільшій кількості селиться в менш освоєних районах. Гніздиться у різноманітних місцях – на озерах, водосховищах, ставках, старицях, каналах, лісових болотах, торфовищах, по берегах річок, але якщо на них є хоча б незначна кількість заростей водної рослинності. Іноді кладки цих птахів знаходять на посівах озимини, в соснових насадженнях, скиртах соломи, старих гніздах сорок на відстані 500 м і більше від води.

Крижні передчасно відлітають з місць, де ведеться інтенсивне полювання, і, навпаки, затримуються до повного замерзання водойм там, де воно не ведеться. Тому встановлення суворої черговості у проведенні організованого полювання на водоймах дозволить добитися тривалої експлуатації крижнів в одній місцевості.

Чирок-свистунок зустрічається значно рідше, ніж чирок-тріскунок як на гніздуванні, так і на прольоті. Свистунок частіше гніздиться на лісових озерах і болотах, ніж тріскунок.

Сіра качка, нерозень – гніздиться спорадично, переважно у північних районах області. Гніздиться у широких річкових долинах, на неглибоких озерах.

Свищ – пролітний птах. Місцями концентрація свищів на прольотах буває значною.

Шилохвіст – гніздиться спорадично. Для мисливців важливі тільки прольотні популяції шилохвоста, зокрема осінні.

Широконіска – небагато численний гніздовий птах. Селиться на вологих луках поблизу великих, зарослих надводною рослинністю озер і стариць. Добувається мисливцями у незначній кількості.

Червоноголова чернь – гніздовий птах. Селиться на невеликих водоймах, зарослих очеретом, осокою тощо. У зв'язку з тим, що строки розмноження у цих птахів розтягнуті, у перші дні полювання відстрілюють багато молодих качок, що негативно позначається на їх чисельності.

Білоока чернь гніздиться на озерах, ставках, старицях, які сильно заростають очеретом та іншою рослинністю.

Чубата чернь – зустрічається тільки на весняному і осінньому прольотах. Полювання на неї має другорядне значення.

Луток, довгоносий крохаль, великий крохаль – усі три види належать до пролітних.

Великий норець (пірникоза) - звичайний, а місцями навіть чисельний гніздовий птах. Мисливці найчастіше його здобувають заради пуху. М'ясо норця низької якості.

Сірощокий норець (пірникоза) – гніздиться зрідка і спорадично. Помітного господарського значення не має.

Чорноший норець (пірникоза) у незначній кількості зустрічається влітку, а на осінньому прольоті є звичайним птахом.

Коловодник звичайний (травник) – звичайний, а місцями навіть досить чисельний кулик. Травники помітних зграй не утворюють, у зв'язку з цим полювання на них має випадковий характер.

Турухтан – внаслідок особливостей фенології осіннього прольоту як мисливський вид не перспективний, хоч у незначній кількості і добувається у перші дні полювання.

Баранець малий (гаршнеп) – мало чисельний, мисливського значення не має.

Баранець великий (дупель) – гніздиться на вологих заболочених луках. Заслуговує належної охорони.

Баранець звичайний (бекас) – селиться на вологих місцях. Як об'єкт полювання високо цінується мисливцями і в серпні-вересні здобувається у значній кількості.

Вальдшнеп - традиційно мисливський птах. Гніздиться на землі в лісах з підліском або заростях високих чагарників.

Великий кроншнеп (кульон) селиться здебільшого на луках, болотах, у долинах річок але зустрічається й в інших місцевостях.

Великий веретенник (грицик) на гніздуванні звичайний, а місцями навіть численний кулик. Селиться на болотистих і вологих високо травних луках у долинах рік, біля ставків і озер.

Деркач – звичайний, а місцями багато чисельний мисливський птах на всій території.

Пастушок – невеликий мисливський птах. Здобувають мисливці цього птаха у незначній кількості при полюванні на іншу болотну дичину.

Водяна курочка – звичайний птах на всій території. Мисливці здобувають курочок у малій кількості під час полювання на інших птахів.

Лиска – звичайний, а місцями багато чисельний, гніздовий і перелітний птах. Зустрічається на озерах, ставках, старицях та інших водоймах з густими заростями очерету й рогозу. Цінний мисливський птах.

Клинтух, або голуб-синяк зустрічається в усіх лісових масивах, місцями багато чисельний.

Припутень - добувають у значній кількості під час міграції.

Звичайна горлиця – найбагаточисленніший вид голубиних. Поширений на всій території.

Кільчаста (садова) горлиця – досить багато численний синантропний осілий вид. Мисливці здобувають у малій кількості.

Тетерук - гніздиться на території поліських районів Львівської області. За даними М.П. Рудишина та ін. (1987) найчисельніший цей птах у верхів'ях Прип'яті, басейнах рік Турії, Стиру, Стохода, середній течії р. Случ. Наприклад, у 1966 р. в західних областях УРСР нараховували близько 31 тис. особин тетерука, з яких 25 тис. припадало на ліси Полісся. У грудні – січні 1966 – 1968 рр. в окремих зграях було від 30 до 100 тетеруків. В останні роки кількість цих птахів значно зменшилась.

На Поліссі токовища тетерука зустрічаються на галявинах, узліссях, підвищених місцях боліт. Період токування залежить від характеру весни. У Львівській області початок токування припадає на 12 –15 березня, розпал – 25 березня – 10 квітня, кінець – 30 квітня – 1 травня. У деякі роки під час токування значна кількість півнів гине від хижаків. Самка будує гніздо на землі, як правило, під якимось прикриттям (кущиком, буреломом тощо). У повній кладці буває 4 – 12 яєць, частіше – 8 – 10. Період насиджування триває 21 – 23 дні. На Поліссі пташенята вилуплюються у першій – другій декаді червня. У районах Полісся тетерук добре пристосувався до господарської діяльності людини, внаслідок чого спостерігається зростання чисельності цих птахів.

Дійова охорона тетерука в період гніздування (зведення до мінімуму фактора турбування) та зимівлі (влаштування галечників) дозволять у майбутньому поновити запаси цього птаха як одного з джерел мисливського туризму і цінної м'ясної продукції (маса самців до 1,7 кг, самок – до 1,3 кг), а також об'єктів спортивного полювання.

У теплу пору року тетеруки живляться рослинною і тваринною їжею: дорослі – листочками і насінням диких та культурних рослин, ягодами, комахами; молоді пташенята поїдають виключно комах та інших безхребетних. Узимку їдять рослинну їжу (сережки берези і вільхи, бруньки і пагінці верби, берези тощо). За характером живлення тетерук – корисний птах (пташенята і дорослі літом знищують шкідливих комах, а на полях підбирають переважно опале насіння, чим позбавляють корму шкідливих гризунів).

Незважаючи на значний список мисливських ссавців (таблиця 2.1.2.), на даний час основними мисливськими видами регіону є заєць та лисиця, поширюється також ліцензійне полювання на кабана та козулю. Зростає з кожним роком чисельність оленя і лося та видри і бобра. Опис біології окремих представників ссавців наведений нижче.

Таблиця 2.1.2.

Деякі види ссавців, які зустрічаються на території Львівської області.

№	Назва ряду	Назва виду	Походження	Поширення в області	Значення
1	Хижі	Вовк	аборигенне	локальне	мислив.
2		Лисиця	аборигенне	широке	мислив.
3		Собака єнотоподібний	акліматизант	локальне	мислив.
4		Видра*	аборигенне	не визначене	охорон.
5		Куниця кам'яна	аборигенне	локальне	мислив.
6		Ласка	аборигенне	широке	мислив.
7		Тхір степовий*	аборигенне	локальне	охорон.
8		Тхір лісовий*	аборигенне	локальне	охорон.
9		Горностай*	аборигенне	не визначене	охорон.
10		Борсук	емігрант	локальне	мислив.

№	Назва ряду	Назва виду	Походження	Поширення в області	Значення
11	Зайце-подібні	Заєць-русак	аборигенне	широке	мислив.
12	Гризуни	Білка	аборигенне	локальне	мислив.
13		Нутрія**	акліматизант	локальне	мислив.
14		Ондатра	акліматизант	локальне	мислив.
15		Бобер	аборигенне	локальне	мислив.
16	Парно-копитні	Кабан дикий	аборигенне	локальне	мислив.
17		Лось*	аборигенне	локальне	мислив.
18		Олень благородний	реакліматизант	окремі заходи	мислив.
19		Козуля європейська	аборигенне	локальне	мислив.

* Занесено до Червоної Книги України (2009 р., 2017 р.).

**Періодично виникають тимчасові поселення, створюванні втікаючими з неволі нутріями.

Лось – цей найбільший представник родини оленячих – заселяє лісові мисливські угіддя поліських районів Львівської області, поступово розширює свій ареал у лісостепові райони. Якщо в 50-х роках ХХ ст. поселення лосів були рідкісним явищем, то протягом останніх 30 років цей лісовий велетень став характерним компонентом місцевої теріофауни. Зараз на нього ведеться організований промисел.

Лось чудово пристосувався до життя на заболочених лісових ділянках і в сухих сосняках поліських районів області. Незважаючи на значну масу він легко ходить по болотах, безшумно переміщується серед лісових нетрів чи заростей очерету, далеко і легко плаває, а влітку довго буває у воді, рятуючись від докучливих комах-кровососів.

Добовий біоцикл змінюється залежно від пори року та погодних умов. Старі самці-рогачі тримаються переважно поодиночці. Самки з молодими цьогорічками та дворічками утворюють невеликі групи, до яких взимку часом приєднуються і старі самці. Зимом лосі утримуються у молодих сосняках чи заростях верб і верболозів уздовж берегів річок та боліт. У холодну пору розміщення цих копитних залежить від висоти снігового покриву. На упорядкованій території товщина його рідко перевищує 50 см, що для лося не є перешкодою, тому для нього навіть взимку у поліських сосняках умови оптимальні.

Живляться ці тварини корою листяних дерев (осика, ясен, верба), молодими пагонами, бруньками, листям, охоче поїдають болотяну рослинність (аїр, лепешняк, рогіз, латаття). До кормового раціону лося входить близько 250 видів деревних, чагарникових та трав'янистих рослин. За добу кожна особина з'їдає від 10 до 32 кг деревно-чагарникового корму. Лось може завдавати збитків лісовому господарству, обгризаючи бічні пагони та верхівки лісового підросту, зокрема сосни звичайної – основного лісоутворюючого виду Львівського Полісся.

Олень благородний – у минулому зустрічався на всій території України, проте реакліматизований у Львівській області. За даними М.П. Павлова (1999) у Львівську область в 1972 році із Воронезького заповідника у Мирське держгосподарство Львівського району було завезено 20 оленів західно-середньоевропейської групи.

Склад кормів оленя благородного дуже різноманітний і змінюється залежно від біотопу. У зимовий період він в основному харчується річними пагонами різних дерев та чагарників, у літній – переважно трав'янистими рослинами. Всього олені поїдають 27 деревних та чагарникових видів і 70 видів трав'янистих рослин. Найкращі умови для добування кормів у зимовий період олені знаходять на узліссях, де на 1 км жировочного ходу вони беруть до 3 кг корму. На другому місті стоять заростаючі зруби з незімкненими відновленнями (2,4 кг на 1 км жировочного ходу). У старих смеречниках та ялинниках ця величина становить 1,8 кг на 1 км, при цьому більша частина корму припадає на кору ростучих та повалених вітром дерев. Найменшу кількість кормів олені отримують з 1 км

жировочного ходу в букових лісах (1,3 кг), що пояснюється відсутністю видів рослин, яким олені надають перевагу та важкодоступністю цих угідь взимку. Індивідуальні ділянки перебування оленя у зимовий період невеликі і коливаються від 20 до 100 га. У літній період вони значно більші. Добова активність оленів залежить від індивідуальних особливостей тварин та погодних умов. У літній період звірів можна зустріти протягом усієї доби. Взимку частину дня олені проводять у певних місцях на відгодівлі.

Гін починається у перших числах вересня і триває до кінця жовтня, однак найбільша активність самців спостерігається у третій декаді вересня. Склад гаремів у різні роки буває різним. У середньому на одного статевозрілого самця припадає три самки. Народжуються оленята у травні – червні. У виплодах найчастіше буває 1, рідше 2 оленят. Проте у зв'язку з великою смертністю оленя від вовків та з інших причин приріст популяції ще незначний.

Значення оленів у лісових екосистемах пропорційне чисельності популяції цих тварин. Особливо велика їх роль у лісовідновних процесах, зокрема у зимовий період, коли звірі концентруються на порівняно невеликих ділянках. Відмічають два види пошкоджень, які роблять олені: об'їдають бічні та центральні річні пагони на підрослі і підліску деревно-чагарникових видів, яким надають перевагу; обгризають кору підросту та плодоносних дерев. Оскільки олені дуже часто обгризають кору з повалених вітром дерев (ялиця, смерека, явір, ясен), є можливість знижувати шкідливу дію цих тварин на ліс. Для цього слід рубки догляду переводити у розряд біотехнічних заходів і проводити їх в осінньо-зимовий період, залишаючи зрубані дерева на місці. У таких випадках звірі обгризають кору майже з усього стовбура та об'їдають пагони значно більшого діаметру, ніж на підрослі. Живуть олені до 20 – 25 років.

Козуля європейська – найбільш розповсюджений і найчисельний вид оленячих в усіх районах області, є важливим об'єктом розведення в інтенсивному лісовому господарстві. З усіх диких копитних цей вид краще, ніж інші, пристосувався в окультурених лісових екосистемах. Основними факторами, які впливають на розподіл цих копитних у межах області, є харчові умови, глибина і характер снігового покриву, місце укриття, пряме винищення людиною, витіснення у зв'язку з випасом худоби. Поширюється козуля переважно в острівних лісах, невеликих урочищах, гаях, узліссях. Отже, козуля у виборі найоптимальніших стацій уподібнюється зайцю-русаку, борсуку та лисиці. Кормові умови та місця укриття (ремізність) у цьому випадку становлять єдине ціле. У зв'язку з цим розрізняють два екотипи європейської козулі – лісопольовий та лучнопольовий. Козулі другого екотипу весь час знаходяться серед сільськогосподарських угідь.

Однорічні козулі потребують близько 1 кг корму, 2 - 3 річні – 1,9 і старше 3 років – 2,4 кг. Маса добового раціону козулі становить близько 8% її живої маси.

Добова потреба однієї козулі у рослинних кормах становить у середньому 1,7 кг сирої маси. Зимом вона поїдає деревно-чагарникові рослини у вигляді тоненьких гілочок (діаметр 1 – 4 мм), бруньок хвойних і листяних дерев (близько 20 видів), маленьких шпильок сосни і смереки. З однієї рослини вона бере в середньому 2,2 – 10,3 поїдів масою 1,1 – 10,3 г. Із кормових рослин у її раціоні переважають крушина, верба, бересклет. Протягом вегетаційного періоду, крім деревно-чагарникових кормів, ці тварини поїдають близько 150 видів трав'янистих рослин.

Розмножується козуля раз у рік – у травні, народжує 1 – 3 козуленят, які стають статевозрілими у 2-річному віці. Парування відбувається у вересні – жовтні. Вагітність триває 276 – 290 діб. Майже в усіх мисливських районах у виплодах переважають 2-е козуленят. Плодючість залежить від вікової та статевої популяційної структури. У молодих і старих – один, у середньовікових – три. У районах Полісся і Лісостепу серед козуль 2 – 3-річного віку, де на одного самця припадає до 2 і більше самок. В окремі роки ці показники можуть змінюватися в менший чи в більший бік.

На чисельність козулі впливає (розташовано за значимістю) браконьєрство, вовки, бездомні собаки, сільськогосподарські машини і механізми (гине в основному молодняк), хімікати, дорожній транспорт, несприятливі погодні умови, хвороби та інші причини.

Щорічний приріст популяції козулі становить зараз близько 20%. Однак він може бути вищий, якщо раціонально вести мисливське господарство: враховувати і керувати структурою популяції, звести до мінімуму вплив на чисельність зазначених вище негативних факторів тощо.

Кабан дикий – поширений в усіх лісових масивах. Улюбленим біотопом диких кабанів є дубово-букові, вільхові та букові ліси. У цих місцях звірі знаходять найбільше корму і затишне сховище. Денні лігва вони влаштовують у густих соснових насадженнях та перезволожених лісах, молодих насадженнях дуба, в глухих заростях очерету серед боліт або у чагарниках серед орних полів та сінокісних лук.

У літку дикий кабан тримається лісових царин, вирубок, зріджених ділянок лісу з багатою трав'янистою рослинністю. Інтенсивно рие ґрунт, живлячись крохмалистими цибулинами, кореневищами, бульбами, корінцями різних рослин, дощовими черв'яками, молюсками, лялечками комах та іншими компонентами ґрунтової фауни. У другій половині літа починає відвідувати посіви культурних рослин (картопля, овес, кукурудза). Коли випадає сніг, стадність дикого кабана зростає, а кормові добові індивідуальні ділянки зменшуються до 1 - 2 км². Таким чином, кабани активні протягом цілого року, переважно у нічний час, тримаються певних місць у межах 10 – 15 км. Гін починається з першої декади листопада і триває до кінця грудня, рідко затягається до 10 січня. У дорослих самців-сікачів добре розвинутий калкан, або тук. Це – сполучнотканинне утворення завтовшки 3 см, що залягає під шкірою з двох боків – від лопаток до останнього ребра. Калкан служить для захисту від поранення іклами під час боїв між самцями-суперниками. Коли гін закінчується, сікачі втрачають до 1/5 своєї маси. Вагітність триває 115 – 120 діб. Перед опоросом свиня робить велике кубло з дрібного галуззя та сухого листя, в якому і проходять пологи. Молодь з'являється у березні – травні. У виплоді в середньому 6 смугастих поросят. Виплоди з 1 – 3 поросят бувають рідко, переважно у молодих самок, найчастіше зустрічаються помети з 5 – 7 поросят.

Співвідношення статей у кабана дикого змінюється залежно від віку та буває різним. На Рівненщині серед дорослих свиней переважають особини віком 3 – 5 років (за даними М.П. Рудишина та ін. 1987), - 68,1%, 1 – 2-річні тварини становлять 24,2%, а тварини віком 6 і більше років – усього 7,7%. У 1 – 2-річних особин співвідношення статей близьке 1:1, у той час як у 3 – 5 річних переважають самки, а в 6-річних і старших віком особин у більшості випадків домінують самці.

Як показав аналіз ліцензій, найбільше диких кабанів добувають у віці 3 – 5 років (самців – 86,7%, самок – 77,8%), тобто таких що мають вирішальне значення для відтворення популяції. Такий стан, коли при використанні фауни не враховується структура популяції, не сприяє росту чисельності поголів'я.

Від різних абіотичних, біотичних і антропогенних факторів гине в середньому 67,9% цьоголіток та інших особин, тобто приріст на кінець року становить 32,1% загального складу популяції. Крім того, кабан дикий реагує на зміну кормових і захисних умов, а тому мігрує з одних угідь в інші, що призводить до різких коливань чисельності даного виду. Тривалість життя кабана дикого – до 20 років.

Заєць-русак поширений повсюдно, основний хутровий звір мисливських господарств.

Незалежно від пори року заєць-русак покидає денну лежанку близько 18-ї години. Нічну жировку закінчує перед світанком, знаходить затишне місце і залягає на цілий день. Дуже часто заривається у сніг і прокопує довгий підсніжний лаз. Літом у спеку заєць залягає на землю, не розгрібає її й не влаштовує типової лежанки. На діяльність цих звірів помітно впливають погодні умови: температура повітря, атмосферний тиск, вологість. У теплі зимові дні, під час відлиг вони лежать у своїх тимчасових схованках; під час

сильних морозів швидко залишають лежанки. Як правило, самки лежать “міцніше” ніж самці.

Заєць має велику кількість пахучих залоз, розташованих на ступнях лап, у куточках рота, коло носових отворів. Залози ступнів залишають запах під час бігу. Пігментні залози, розташовані в носовому відділі, служать для маркірування індивідуальної ділянки та для комунікації особин у межах популяції. Таку ж функцію виконують щічні залози в куточках рота. Розшифрування “запахової мови” зайців може мати важливе значення для пізнання інтимних сторін їх життя, що дасть можливість управляти чисельністю популяцій.

Живлення зайця-русака змінюється протягом року. Взимку він поїдає в основному трав'янисті та дрібночагарникові рослини, на частку яких припадає майже 96% усього зимового раціону. Із злаків найкраще поїдає стебла та листя озимих пшениці та жита. Охоче зайці їдять лободу, щиріцу, мишій, гірчак, полин, кострицю, підземні стебла пирію та хвоща. З деревно-чагарникових кормів вони споживають кору, пагони чи бруньки осики, верби, клена, липи, диких яблунь і груш, жарнівця, ліщини, терну та інших рослин, багатих на кальцій і фосфор, а також крохмаль, жири та білки.

Протягом теплого вегетаційного періоду в кормовому раціоні зайця-русака переважають злаки (пирій, костриця, житняк, тонконіг, стоколос, райграс, мишій, куничник), складноцвітні (осот, кульбаба, деревій, будяк, волошка) та бобові (жарнівець, горох, буркун, конюшина, люцерна) та інші трав'янисті рослини, але зовсім відсутні мохи, лишайники та кора дерев.

За добу русак з'їдає близько 1 кг сирого корму, хоча маса вмісту шлунка коливається від 50 до 200 г. Цю обставину слід враховувати при аналізі трофічних зв'язків у мисливських господарствах і проведенні біотехнічних заходів (облаштуванні кормових полів, реміз тощо).

Гін у зайців починається у середині січня. У цей час тварини на день залягають групами по 5 – 6 голів на 100 м². У другій половині дня вони вже активні і продовжують триматись групами, у кожній з яких є 1 – 2 самки й 3 – 4 самці. Тічка у самок продовжується від 6 – 10 годин до 2 – 3 діб. Один самець покриває кілька самок. Вагітність їх триває 44 доби. Протягом теплого періоду року у самок буває 4 парування й 4 приплоди: перший - у березні (парування в лютому); другий – у середині травня (парування на початку квітня); третій – у кінці червня (парування в другій декаді травня); четвертий – у кінці серпня (парування в липні), але в зв'язку з помітним потеплінням в останні 20 років вагітні самки або молоді зайчата добувались у лютому і навіть у січні. Таким чином, спостерігається помітне зміщення строків розмноження зайця-русака, що згубно відбивається на зростанні чисельності локальних популяцій, оскільки при дуже ранньому грудневому та січневому паруванні перший виплід майже повністю гине від низьких температур, снігопадів або дощів з ожеледями. При таких несприятливих умовах у першому приплоді буває в середньому близько 3 зайчат, у другому – 2 – 3, в третьому і четвертому – 1, тобто 7 – 8 зайчат на одну статевозрілу самку в рік, але до 50 – 60% новонароджених гине від різних екологічних факторів, і приріст становить лише 3 особини. Рідше бувають роки з оптимальними для розмноження зайців умовами. Тоді у першому приплоді буває 3 зайчат, другому – 5, третьому – 4, всього – 12 зайчат на одну самку; з них гине до 40%, тобто приріст становить 7 особин.

Для популяції зайця-русака упорядкованої території характерне переважання самців над самками в усіх вікових групах. При цьому при порівняльно оптимальній щільності популяції ця різниця виражена слабше, а в роки пониженої чисельності – сильніше.

При вивченні причин загибелі частини поголів'я зайців встановлено, що 43% з них гине від сільськогосподарських механізмів при заготівлі силосу, сінокосінні та збиранні врожаю, 15,3% - від неправильного застосування і зберігання отрутохімкатів та міндобрив, 12,4% - від браконьєрства, 9,5% - від дорожнього транспорту, 9,5% - від

несприятливих умов погоди, 6,6% - від бездомних собак, котів та інших хижаків, 3,7% - при культивуванні та оранці.

Чисельність цього звіра помітно змінюється по роках. Незважаючи на скорочення строків полювання і норм відстрілу зайця-русака, чисельність цих тварин за останні 20 років різко зменшилася. Основні причини такі:

- багаторічний повсюдний перепромисел, внаслідок чого підірвано маточне поголів'я і порушено нормальне співвідношення статей;
- знищення молодих зайчат блукаючими свійськими кішками й собаками, що спостерігається в усіх господарствах;
- надмірна меліорація, скорочення площі сирих сінокісних угідь, які є найкращими стаціями зайця-русака в межах регіону;
- порушення правил зберігання мінеральних добрив і застосування отрутохімкатів, а також відсутність відстрашуючих пристроїв на хлібозбиральних та сінокісних механізмах тощо.

Тривалість життя зайця-русака – до 12 років.

Заєць-біляк надзвичайно рідко зустрічається у північних районах Львівської області, що межують з Білоруссю.

Куниця. Куниця лісова зустрічається в усіх великих лісових масивах на рівнині Західного Полісся. Щільність на 1000 га буває найвищою (6 – 8 особин) у широколистяних лісах старших класів віку з дуба, граба, липи, осики, явора. У темнохвойних масивах трапляється рідко. Здобування її можливе лише за ліцензіями і у “врожайні” на лісову куницю роки.

Активна протягом усього року, переважно вночі і в сутінках, веде в основному надземний спосіб життя. За добу хижак полює раз, рідше двічі, проходячи у пошуках поживи від кількох десятків до 15 – 20 км.

Живиться куниця лісова різноманітною їжею. До її кормового раціону входить понад 45 видів ссавців, майже 50 видів птахів, 5 видів плазунів, 4 види земноводних, 6 видів риб, понад 65 видів безхребетних, з них 63 види комах, понад 50 видів рослин. В основному у живленні куниці перше місце займають мишевидні гризуни. Добова потреба у їжі – 120 – 130 г. За добу цей звір з'їдає таку кількість корму, яка відповідає десятій частині його живої маси (середня маса куниці лісової 1230 г).

Парується куниця лісова з середини червня до кінця першої половини серпня. Кубла (лігва чи гнізда) бувають постійними і тимчасовими. Перші, у свою чергу, поділяють на виводкові та зимові. Виводкові гнізда розташовані у дуплах дерев не нижче 4 – 6 м над землею. При відсутності дуплистих дерев куниці використовують старі гнізда воронових чи хижих птахів, гайна (гнізда) білок. Вагітність у лісової куниці триває 7 – 8 місяців. У виплоді буває 1 – 8 малят, яких відмічають з кінця березня до середини травня.

Щоб раціонально використовувати запаси цього хижака, мисливським господарствам слід щорічно проводити облік, на підставі якого можна було б планувати ліцензійний промисел. Річне добування не повинно перевищувати 25 – 30% загальної чисельності популяції.

Куниця кам'яна заселяє круті схили річкових долин де є гроти, нагромадження каміння. Живе на горищах будинків, у штабелях будівельних матеріалів, у купах дров, під стіжками, на тваринницьких фермах, на елеваторах, у підвалах. Скрізь виступає як вид-синантроп – супутник людини і окультуреного ландшафту. Щільність її популяції нижча ніж лісової.

Лисиця. Дуже розповсюджений у всіх районах області вид, один з хутрових звірів мисливських господарств. Полювання на лисицю захоплююче, особливо з норними собаками.

Лисиці риють нори, де живуть переважно під час виведення і догляду за молодняком та відпочивають у холодні та дощові дні. Вагітність лисиці триває 52-56 днів, у виводку від 3-6 до 12 лисенят.

Живляться лисиці різноманітною тваринною і рослинною їжею, не гребуючи падлом. Цей звір, знищуючи мишоподібних гризунів, є корисним для сільського та лісового господарства, але водночас може бути шкідливою як основний розповсюджувач сказу та хижак, який знищує частину поголів'я зайців, водоплавних та курячих птахів.

Аналіз чисельності основних видів мисливської фауни на території мисливського господарства ТзОВ «Полонина» приведений у таблиці 2.1.3.

Таблиця 2.1.3.

Чисельність основних видів мисливської фауни на території угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина»

№ з/п	Види тварин	Чисельність по роках	
		2009	2010
1	Олень благородний	-	5
2	Козуля	3	20
3	Кабан	3	39
4	Заєць-русак	32	59
5	Лисиця	3	5
6	Білка	50	49
7	Куниця лісова	10	20
8	Тхір чорний	11	6
9	Бобер	-	10
10	Рябчик	10	15

Мисливські угіддя МГ ТзОВ «Полонина» можна вважати цілком придатними для ведення мисливського господарства по козулі та кабану, а по оленю благородному необхідно виконати ряд біотехнічних заходів конструктивної дії, що потребує матеріальних витрат господарства.

Чисельність основних видів мисливських тварин прийнята для розрахунків для мисливського господарства ТзОВ «Полонина» приведена в таблиці 2.1.4.

Таблиця 2.1.4.

Прийнята для розрахунків чисельність основних видів мисливських тварин в угіддях мисливського господарства ТзОВ «Полонина»

Користувач мисливських угідь	Основні види мисливських тварин			
	Олень	Козуля	Кабан	Заєць-русак
Мисливське господарство ТзОВ «Полонина»	5	20	39	59

З моменту створення ТзОВ «Полонина» запроваджується комплекс заходів щодо покращення умов існування тварин та їх охорони. Метою цих заходів було збільшення чисельності мисливських тварин та покращення умов полювання.

Охорону мисливських угідь здійснює егерська служба господарства. Регулярно проводяться рейди по виявленню порушень правил полювання та випадків браконьєрства (таблиця 2.1.5.).

Таблиця 2.1.5.

Заходи по охороні мисливської фауни за останній рік.

Назви заходів	2009 рік
Проведено рейдів	10
Складено протоколів	1
Опубліковано статей	1

Для поліпшення санітарно-епідеміологічної ситуації егерською службою господарства та мисливцями проводиться знищення хижих ссавців і птахів та здичавілих тварин (таблиця 2.1.6.).

Таблиця 2.1.6.

Відстріл хижих та шкідливих тварин і птахів.

Вид тварин	Кількість тварин в угіддях на 01.01.10 р.	Кількість відстріляних шкідливих тварин і птахів у 2009 році
Лисиця	5	3
Здичавілі собаки*		10
Здичавілі коти*		5
Сірі ворони*		10
Сороки*		5

* Здичавілі тварини та види диких тварин на яких облік не проводиться і які знищуються в угіддях по фактичній чисельності.

На даний час ТзОВ «Полонина» не проводить ліцензійне полювання на копитних та відстріл зайця-русака по відстрільним карткам у зв'язку з проведенням мисливського упорядкування господарства.

2.2. Ветеринарно-санітарна оцінка угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина».

Випадків інфекційних та інвазійних захворювань тварин та птахів на території не виявлено.

Для збереження задовільного стану санітарно-епідеміологічної ситуації території господарства егерською службою господарства та мисливцями проводиться знищення хижих ссавців, синантропних видів та бродячих тварин.

Для поліпшення санітарно-епідеміологічної ситуації, окрім знищення хижих ссавців, на території господарства періодично проводиться санація лисячих нір та спеціальна обробка місць зимової підгодівлі тварин.

Щорічно два рази проводиться дегельмінтизація місць підгодівлі тварин (за 1-2 тижня до початку зимової підгодівлі і через 1-2 тижня після її закінчення). При цьому годівниці та солонці обробляють 40% формаліном. Прилягаючу до солонців та годівниць територію дезінфікують 3% розчином хлорного вапна; окремі ділянки посипають суперфосфатом та перекопують. накопичені екскременти, залишки корму спалюють.

Фактів захворювання диких тварин на сказ та інші хвороби в останні роки не зафіксовано.

2.3. Висновки про стан ведення мисливського господарства ТзОВ «Полонина»

Як було зазначено вище, для ведення мисливського господарства ТзОВ «Полонина» надані мисливські угіддя які знаходяться у межах Львівського району Львівської області.

За стан мисливської фауни в угіддях товариства та її експлуатацію та охорону відповідає директор господарства та 2 егеря. Навантаження угідь на одного егеря відповідає вимогам ст. 29 Закону України "Про мисливське господарство та полювання".

Чисельність мисливських тварин в угіддях наданих у користування ТзОВ «Полонина» відносно стабільна.

Щорічно вкладаються кошти у охорону й відтворення мисливських тварин не менш, ніж цього вимагає ст. 30 Закону України "Про мисливське господарство та полювання"(таблиця 2.3.1.).

На даний період ТзОВ «Полонина» надано у користування мисливські угіддя загальною площею 2995 га, що створює необхідні умови для прийому мисливців і рибалок, керівництвом підібраний штат фахівців. Все це ще мало впливає на економічний стан організації. Так, надходження від ведення мисливського господарства у 2009р. не було, при цьому витрати на ведення мисливського господарства склали 43858 грн., в тому числі на охорону і відтворення мисливської фауни – 29549 грн. (таблиця 2.3.1.). Великий відсоток витрат у 2009 році господарством був зроблений на створення проекту організації і розвитку мисливського господарства та облаштування угідь. Зрозуміло, що таких високих витрат в подальшому господарство мати не буде та безумовно рентабельність збільшиться.

З моменту створення ТзОВ «Полонина» запроваджується комплекс заходів щодо покращення умов існування тварин та їх охорони. Мета цих заходів збільшення чисельності мисливських тварин та покращення умов полювання і підвищення рентабельності господарської діяльності.

Таблиця 2.3.1.

Біотехнічні заходи, які були проведені мисливським господарством за останній рік.

Назви заходів	Одиниці вимірювання	2009 рік
Заготівля кормів:		
Сіно	тонн	2
Пучки з гілок дерев	т. шт.	1
Зерно	тонн	15
Коренеплоди	тонн	0,5
Сіль	тонн	0,5
Спорудження біотехнічних споруд:		
Годівниці	шт.	7
Солонці	шт.	20
Біотехнічні вежі	шт.	2
Навіси для зберігання кормів	шт.	2
Створено:		
Кормових полів	шт./га	2/1
Підгодівельні майданчики	шт.	6
Виготовлено та встановлено:		
Аншлаги	шт.	20
Панно	шт.	1
Витрати на ведення мисливського господарства за даними 2ТП (мисливство):		
Загальні витрати	грн.	43858
В т.ч. заробітна плата	грн.	14309
Охорона , відтворення та облік диких тварин, упорядкування угідь	грн.	29549
Надходження від ведення мисливського господарства	грн.	-

Розділ III. Економічні умови, характеристика лісового фонду та інших угідь.

3.1. Короткий опис економічних умов території розміщення мисливського господарства ТзОВ «Полонина».

Львівський район Львівської області має вигідне транспортно-географічне розташування, густу мережу автомобільних шляхів, ліній електропередач. За спеціалізацією район є індустріально-аграрним. Енергетична галузь представлена ВАТ "Львівенерго", ВП „Львівська АЕС”. Обласний центр м. Львів входить до складу Львівського промислового вузла, який характеризується виробництвом продукції хімічної промисловості (ВАТ „Львівазот”, Львівський завод побутової хімії „Спектр”), харчової промисловості (Львівський цукровий завод, ВАТ „Львіврибгосп”).

Виробництво та переробку деревини здійснюють підприємства Львівського обласного управління лісового господарства, комбінат „ОДЕК Україна”

Ґрунтові та агрокліматичні умови району сприятливі для розвитку сільського та лісового господарства. Сільськогосподарська освоєність території висока. Сільське господарство характеризується вирощуванням зернових культур, картоплі, льону.

Динаміка сільського розселення характеризується дрібногосподарською поселенською сіткою. Хутірська форма розселення району та велика кількість природних кормових угідь сприяють розвитку м'ясо-молочного тваринництва.

3.2. Характеристика лісового фонду та інших угідь.

Територія, що упорядковується, належить до західних областей України. По лісомисливському районуванню територія угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина» відноситься до Лісостепової (правобережної) лісомисливської зони.

Територія розміщення мисливського господарства ТзОВ «Полонина» відзначається достатньою лісистістю. Лісові насадження займають 2759,1 га, що складає 92,1% від загальної площі мисливського господарства.

Основними лісоутворюючими породами на території, що впорядковується є: хвойні – сосна, ялина, модрина; твердолистяні – дуб високостовбурний, дуб низькостовбурний, бук, граб, ясен, клен; м'яколистяні – береза, вільха, липа, тополя, верби деревні; чагарники – верби чагарникові, обліпіха, шипшина та ін. Всі вони відіграють ту чи іншу роль у кормності і ремізності угідь для мисливської фауни.

Територія, що упорядковується, належить до західних областей України. По лісомисливському районуванню ця територія належить до Лісостепової (правобережної) зони.

Лісостепова (правобережна) лісомисливська зона займає значну територію: простягається від межі Полісся на півночі, а на півдні примикає до Прикарпаття. На відміну від попередньої лісомисливської зони тут переважають орні землі. У загальній площі мисливських угідь вони становлять 60%. На ліси припадає 20,8% загальної площі мисливських угідь, пасовища – 7,3%, сіножаті – 6,6%, багаторічні насадження – 1,1%, болота – 0,6%, водойми – 2,1%, інші угіддя – 1,5%.

Характерною особливістю області є чергування лісових та степових масивів, строкатість ґрунтів, серед яких найбільші площі займають сірі опідзолені та чорноземи, менші – деревно-підзолисті. Кліматичні умови даної області майже не відрізняються від Поліської.

Серед лісових угідь перше місце за площею займають листяні ліси (43,0%), друге – хвойні (30,0%), третє – змішані (27,0%).

Лісові угіддя. Так само, як і на Поліссі, в Лісостепу можна виділити високопродуктивні (50,9%), середньопродуктивні (34,6%) і низькопродуктивні (14,5%)

угіддя. До високопродуктивних відносять міжлісові луки, соснові, дубові та березові молодняки.

Запас фітомаси між лісових у період максимального розвитку становить 32,8 ц/га*. У їх складі нараховується 27 видів трав'янистих рослин. Серед злаків переважає щучник дернистий (14,0 ц/га), костриця червона (1,3 ц/га), осоки і ситники (4,9 ц/га), решта припадає на різнотрав'я (12,6 ц/га). Основними домінантами серед різнотрав'я є гравілат та подорожник.

Початкова ступень наростання маси травостою на щучниково-гравілатових луках настає у квітні, максимальна у першій половині липня. Після косіння приріст досягає максимуму в другій декаді вересня.

На високопродуктивних угіддях, які не скошують, наростання фітомаси відбувається рівномірніше.

У сосняках віком до 20 років із зімкнутістю крон 0,3-0,6 запаси трав'янистих кормів досягають 13,4 ц/га, деревно-чагарникових – 17,7 ц/га. Серед трав'янистих рослин злакові займають 52,1% , бобові 0,4, осоки і ситники – 22,4%, різнотрав'я – 25,1%. Із злаків найбільшу фітомасу мають біловус стиснутий (1,5 ц/га), щучник дернистий (1,0 ц/га) та костриця лучна (1,0 ц/га), а з різнотрав'я – конвалія (0,5 ц/га), щавель кінський (0,2 ц/га). Із деревно-чагарникових кормів найбільше фітомаси дає крушина (8,4 ц/га), менше – ліщина (5,7 ц/га), найменше граб (3,6 ц/га).

Запаси трав'янистих кормів у дубово-березових молодняках становлять 18,1 ц/га, деревно-чагарникових – 7,2 ц/га. З трав'янистих рослин переважають злаки (куничник, щучник дернистий, перлівка, просянка розлога (87,6%), осоки і ситники становлять 1,2%, різнотрав'я – 11,2%. Деревно-чагарникові кормові рослини представлені двома видами – крушиною (63,9%) і дубом (36,1%).

До середньопроодуктивних угідь відносять середньовікові ліси (сосняки щучникові, грабово-березові, дубові, дубово-грабові). Запаси трав'янистих кормів у сосняках щучникових становлять 9,5 ц/га, деревно-чагарникових – 6,2 ц/га. Частка злакових – 69,5%, бобових – 1,0%, осок і ситників – 2,0%, різнотрав'я – 27,5%. Серед злаків переважають костриця лучна (1,7 ц/га), біловус стиснутий (1,6 ц/га), серед ситників – ожика волосиста (0,2 ц/га), серед різнотрав'я – конвалія (0,5 ц/га), перстач (0,3 ц/га), морква дика (0,2 ц/га). Фітомаса деревно-чагарникових кормів складається з чотирьох видів: крушини (43,5%), берези (14,5%), дуба (32,2%), вільхи (9,4%).

Запаси трав'янистих кормів у грабово-березовому середньовіковому лісі становлять 5,0 ц/га, деревно-чагарникових – 8,4 ц/га. З трав'янистих рослин найбільшу питому вагу серед злаків займають куничник тростиновидний (2,3 ц/га), щучник дернистий (2,2 ц/га). Незначну кількість фітомаси дає різнотрав'я (0,2 ц/га). Деревно-чагарникові корми представлені 5 видами, серед яких переважають дуб (36,9%), крушина (22,6%), береза (15,5%), верба козяча (14,3%), осика (10,7%).

Дубово-грабовий середньовіковий ліс також має значні запаси кормів для мисливських тварин. У період максимального розвитку запаси трав'янистих кормів тут досягають 8,6 ц/га. Основну масу корму утворюють злаки (47,7%), серед яких переважає щучник дернистий (інші види – куничник і ожина волосиста займають незначну частку). Різнотрав'я (33,7%) представлені анемоною, копитняком, подорожником, перстачем золотистим тощо. З бобових рослин конюшина біла та червона становить 5,8%, ситники й осоки – лише 12,8% (осока волосиста, ожика багатоквіткова, пухівка). Деревно-чагарникових кормових запасів – 9,7 ц/га. Вони представлені 3 видами (крушина, дуб, ліщина), з яких переважає крушина (57,7%).

До середньопроодуктивних угідь відносять також середньовікові сосняки папоротеві (запаси трав'янистих кормів – 3,5 ц/га).

*Тут і далі запаси кормів подаються у сухій вазі.

До низькопродуктивних угідь Лісостепу відносять стиглі та перестиглі насадження із зімкнутістю крон 0,9 – 1,0, в яких запаси трав'янистих кормів становлять 0,3 ц/га, деревно-чагарникових – 1,2 ц/га.

Нажаль з цих угідь в МГ переважають середньопродуктивні й низькопродуктивні лісові угіддя. Як відмічає М.П. Рудишин (1987), на основі аналізу кормової бази, запаси трав'янистих і деревно-чагарникових рослин для мисливських тварин тут становлять відповідно для низькопродуктивних – 0,3 - 1,2 ц/га; для середньопродуктивних - 7,4 - 8,2 ц/га. То жадати тут високої щільності таких видів як лось чи олень недоцільно.

Поля. Орні землі у Лісостепу займають близько 2,3 млн. га, що становить майже 60% загальної площі мисливських угідь. Посівна площа зернових культур у середньому становить 48% площ, технічних – 12,3%, картоплі і овочів – 4,1%, кормових культур – 35,6%. Основний напрям сільського господарства – зерново-буряківничий. Основні зернові – озима пшениця і жито. Як видно і тут нема культур що можуть суттєво вплинути на сезонну зміну захищеності і ремізності угідь.

Луки. У мисливському районі Лісостепу луки займають 13,9% загальної площі угідь. Найбільш поширені заплавні луки.

Лучнокострицеві луки мають триярусний травостій, його висота 70 – 80 см. Основу рослинного покриву становить костриця лучна. До неї домішується тонконіг звичайний, тонконіг лучний, конюшина лучна, осока рання, мітлиця біла, райграс тощо. Травостої червонокостричників також триярусні, його висота 50 – 60 см. Домінантом є костриця червона, до якої домішується мітлиця тонка, мітлиця біла, тонконіг лучний, конюшина лучна, осока рання, біловус стиснутий, мітлиця повзуча, пирій повзучий. Тонкомітлицеві луки займають найсухіші місця запалав, їх травостій включає понад 45 видів рослин. Лучнотонкомітличники поширені переважно в заплавах малих річок. Їх травостій утворюють близько 25 видів різнотравно злакових рослин.

Болотисті луки представлені тонконогом болотним, осокою лисячою, мітлицею повзучою та ін.

Основну масу травостою торф'янистих лук становлять осоки – жовта, дерниста і звичайна, просяна тощо.

Болота. Із загальної площі боліт у Лісостепу їх 17,0%. Для лісостепу характерні низинні болота. На обводнених ділянках поширені очеретяні, рогозові, очеретяно-осокові, велико лепешнякові, кугові угруповання, а на менш обводнених – різні види осок (гостро видна, здута, струнка, зближена, дерниста, двотичинкова), хвощ болотний.

Водойми. Водні угіддя Лісостепу займають понад 80 тис. га. Вони представлені різними за величиною річками, ставками, водосховищами та озерами.

Середня густина річкової мережі порівняно з Поліссям тут вища і коливається в окремих районах у межах 0,22 – 0,61 на 1 км².

Інші землі. Непродуктивні землі, які входять до території мисливського господарства, але не належать до типів угідь та не бонітуються: дороги, населенні пункти, садиби, колективні сади та огороди, газопроводи, ЛЕП та інші непродуктивні землі.

Інвентаризація мисливських угідь МГ ТзОВ «Полонина» проведена у відповідності до лісоматеріалів ДП «Львівське лісове господарство». Розподіл площі мисливських угідь МГ ТзОВ «Полонина» за основними категоріями земель наведений у таблиці 3.2.1.

Таблиця 3.2.1.

Розподіл площі мисливського господарства ТзОВ «Полонина» за основними категоріями земель.

Власники землі, землекористувачі та землі державної власності, не надані у власність або користування	Загальна площа земель	Лісові землі									Нелісові землі								
		Вкриті лісовою рослинністю землі	Незамкнуті лісові к-ри	Лісові розсадники	Не вкриті лісовою рослинністю землі			Разом не вкритих лісовою рослинністю земель	Лісові шляхи, просіки, протипожежні розриви	Всього лісових земель	Рілля	Сіножаті	Води	Болота	Садоби, споруди	Балки, яри	Інші землі (кар'єри, ЛЕП)	Всього нелісових земель	
					Рідколісся	Згарища, загиблі насадження	Зруби												Галявини, пустирі
		Обхід № 1																	
Мирське л-во ДП «Львівський ЛГ» кв. 1-47	2995	2759,1		10,8			19,8	2,9	22,7	45,7	2838,3	7,9	22,9		101,2	2,2	4	18,5	156,7
Всього по обходу №1	2995	2759,1		10,8			19,8	2,9	22,7	45,7	2838,3	7,9	22,9		101,2	2,2	4	18,5	156,7
Всього	2995	2759,1		10,8			19,8	2,9	22,7	45,7	2838,3	7,9	22,9		101,2	2,2	4	18,5	156,7

Розділ IV. Організація території мисливського господарства ТзОВ «Полонина».

4.1. Умови користування мисливськими угіддями.

Власники (постійні користувачі) земельних ділянок мають право вимагати від мисливського господарства ТзОВ «Полонина»:

- використання мисливських угідь відповідно до умов їх надання у користування та виключно для потреб мисливського господарства;
- забезпечення безпеки землекористування шляхом додержання вимог земельного та природоохоронного законодавства України, державних та місцевих стандартів, норм і правил щодо використання лісів, сільськогосподарських угідь та водних об'єктів;
- безперешкодно допускати до перевірки стану мисливських угідь представників органів, що здійснюють державний контроль у галузі мисливського господарства та полювання, своєчасно виконувати їх законні вимоги;
- відшкодування збитків, нанесених лісовому господарству та сільгоспідприємствам в результаті неправильного ведення мисливського господарства та здійснення полювання.

Одночасно власники (постійні користувачі) земельних ділянок повинні:

- не втручатися у господарську діяльність мисливського господарства ТзОВ «Полонина»;
- не втручатися у процеси полювання, селекційного та вибіркового відстрілів мисливських тварин;
- не перешкоджати використовувати польові дороги, мости, греблі, колодязі, криниці тощо при веденні мисливського господарства та полюванні;
- сприяти у виділенні земельних ділянок для будівництва в мисливських угіддях необхідних будівель і біотехнічних споруд;
- сприяти у виділенні земельних ділянок для вирощування кормових культур, створення ремізів та інших захисних насаджень;
- дозволяти у вказаних місцях будувати ставки, копанки та інші прості гідротехнічні споруди для обводнення мисливських угідь;
- виділяти земельні ділянки під кормові поля, ремізи та інші захисні насадження;
- сприяти збереженню кормових культур, ремізів та інших захисних насаджень;
- сприяти єгерській службі мисливського господарства ТзОВ «Полонина» в охороні та відтворенні мисливської фауни;
- не перевищувати норм внесення мінеральних добрив та застосування ядохимікатів на сільськогосподарських угіддях, розсадниках і при боротьбі з шкідниками лісових насаджень, а також погоджувати ці заходи з керівництвом товариства;
- для збереження звірів та птахів і особливо їх молодняку, застосовувати відлякувальні пристрої під час механізованого збирання врожаю сільськогосподарських культур і косіння природних трав;
- косовицю зернових культур і кормових трав проводити починаючи із середини ділянки і закінчувати на периферії.

Мисливське господарство має право:

- користуватися державним мисливським фондом у межах мисливських угідь;
- використовувати мисливських тварин та користуватися мисливськими угіддями в установленому порядку;
- розпоряджатися мисливськими тваринами, добутими або набутими в інший спосіб у законному порядку, і доходами від їх реалізації;
- організовувати полювання для мисливців;
- у встановленому порядку, за згодою власників або користувачів земельних ділянок, зводити у мисливських угіддях необхідні будівлі і біотехнічні споруди, вирощувати

кормові культури, створювати захисні насадження, проводити штучне обводнення, здійснювати інші заходи, пов'язані з веденням мисливського господарства, які не суперечать законодавству та інтересам власників або користувачів земельних ділянок.

Мисливське господарство повинно:

- вести свою діяльність строго у відповідності до договору про умови ведення мисливського господарства, не надаючи шкоди інтересам землекористувачів або власників земель;
- організувати полювання в межах своїх угідь, не порушуючи господарської діяльності підприємств лісного та сільського господарств;
- всіляко сприяти держлісгоспу в ефективному веденні лісового господарства та виконанні інших виробничих завдань;
- строго дотримуватися правил протипожежної безпеки при веденні мисливського господарства та полюванні.

4.2. Розподіл території господарства на єгерські обходи.

Для раціональної експлуатації угідь та зручності охорони, проведення біотехнічних і мисливсько-господарських заходів територія господарства повинна бути розподілена на єгерські обходи та мати певну структуру, яка включає експлуатаційні та відтворювальні ділянки, комплекс біотехнічних споруд, спеціально облаштовані для полювання місця (вишки, засідки і т.п.), місця відпочинку та інше. Межі єгерських обходів проходять по квартальним просікам та іншим розмежувальним лініям, що чітко визначені в натурі.

Кордони господарства повинні бути позначені спеціальними аншлагами, а місця розташування мисливських баз, біотехнічних споруд та т.п. – покажчиками, розміщеними на узбіччі основних транспортних шляхів. Типові зразки аншлагів та покажчиків, особливості їх виготовлення та установки приведені в Додатках (додаток № 1).

Розподіл території мисливського господарства ТзОВ «Полонина» на єгерські обходи приводиться в таблиці 4.2.1.

Таблиця 4.2.1.

Розподіл території мисливського господарства ТзОВ «Полонина»
на єгерські обходи

№ обходу	Місце розташування	Загальна площа
1	Мирське л-во ДП «Львівський ЛГ» кв. 1-47	2995
	Всього по обходу 1	2995
Всього по господарству		2995

4.3. Розподіл території господарства на функціональні частини.

Загальна площа мисливських угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина» складає 2995 га. На час проведення мисливськовпорядкувальних робіт під відтворювальні ділянки відведено **745 га** угідь з кращими кормовими та захисними властивостями, що складає 24,9% площі мисливського господарства.

Розміщення та площі відтворювальних ділянок приведено в таблиці 4.3.1.

Таблиця 4.3.1.

Розміщення відтворювальних ділянок

№ з/п	Місце розташування ділянки	Площа, га	Номер егерського обходу
1	Мирське л-во ДП «Львівський ЛГ» кв. 1, 3, 6, 7, 12, 17, 18, 24, 25, 31, 37	745	1
Взагалі по господарству		745	

4.4. Будівництво та мисливськогосподарські роботи.

Для ведення мисливського господарства, біотехнічних робіт, полювання та охорони угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина» має достатню матеріально-технічну базу.

Існуючі та заплановані обсяги будівельних робіт мисливського господарства ТзОВ «Полонина» приведені в таблиці 4.4.1.

Таблиця 4.4.1.

Існуючі та заплановані обсяги будівельних робіт

№ п/п	Назва споруд	Одиниця вимірювання	Існує	Проектується	Разом
1	Мисливські будинки, бази	шт.	-	1	1
2	Мисливські вежі	шт.	-	3	3
3	Підгодівельні площадки	шт.	-	3	3
4	Кормові поля	га	-	1	1
5	Купальні для кабанів	шт.	-	3	3
6	Годівниці	шт.	-	12	12
7	Солонці	шт.	-	12	12
8	Аншлаги	шт.	-	10	10
9	Панно	шт.	-	1	1

4.5. Штатна чисельність та управління мисливським господарством.

Штатний розпис мисливського господарства ТзОВ «Полонина» відповідає потребам ведення мисливського господарства (таблиця 4.5.1.)

Таблиця 4.5.1.

Штатний розпис мисливського господарства ТзОВ «Полонина»

№ п/п	Посада	Кількість штатних одиниць	Посадовий оклад	Місячний фонд заробітної плати
1	Директор	1	-	-
2	Бухгалтер	1	156	156
3	Єгер	2	600	1200
	Всього	4		1356

Примітка. Функціональні обов'язки мисливствознавця і єгерів приведені у Додатках (додаток № 2).

Розділ V. Характеристика мисливських угідь, облік мисливської фауни.

5.1. Типологія мисливських угідь, наданих мисливському господарству ТзОВ «Полонина».

Одним із основних завдань упорядкування мисливського господарства є інвентаризація угідь, тобто опис їх складу і визначення площ.

Інвентаризація мисливських угідь включає в себе розробку типології угідь, опис їх типів та визначення площ, зайнятих кожним типом.

Тип мисливських угідь включає дві основні ознаки: кормову продуктивність і ступінь захищеності по відношенню до певного виду тварин. Основними ознаками, за якими відрізняються типи мисливських угідь по екологічній цінності для різних видів мисливської фауни, є їх місцезнаходження, склад рослинності, основне господарське призначення території використання, вплив різноманітних чинників на основні види мисливських тварин.

Для визначення площі типів, підтипів та видів мисливських угідь використовуються таксаційні матеріали лісовпорядкування та матеріали форми б-зем про розподілі земель наданих у власність або користування та земель державної власності, не наданих у власність або користування.

Територія що упорядковується по лісомисливському районуванню належить до Лісостепової правобережної зони.

Назва та коротка характеристика типів, підтипів та видів мисливських угідь для Поліської лісомисливської зони, що була прийнята за основу при інвентаризації угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина» наводиться в таблиці 5.1.1.

Таблиця 5.1.1.

Розподіл типів мисливських угідь Лісостепової (правобережної) зони на підтипи і види

Тип	Підтип	Вид	Шифр угідь
1. Хвойний ліс	1. Молодняки 1 групи віку		1.1
	2. Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	1. З наявністю підросту, підліску та чагарничків середньої густоти або густих.	1.2.1
		2. Підрост, підлісок та чагарнички рідкі або відсутні.	1.2.2
	3. Пристигли , стиглі та перестійні насадження	1. Наявність підростку, підліску та чагарничків середньої густоти або густих.	1.3.1
		2. Підрост, підлісок та чагарнички рідкі або відсутні.	1.3.2
4.Рідколісся		1.4	
2. Листяний ліс	1. Молодняки 1 групи віку		2.1

Тип	Підтип	Вид	Шифр угідь
	2. Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	1. З наявністю підросту та підліску середньої густоти або густого та чагарничків	2.2.1
		2. Підрост та підлісок чи чагарники рідкі або відсутні	2.2.2
	3. Пристигли, стиглі та перестійні насадження	1. З наявністю підросту, підліску та чагарничків середньої густоти або густих.	2.3.1
		2. Підрост та підлісок чи чагарнички рідкі або відсутні	2.3.2
	4. Рідколісся		2.4
3. Змішаний ліс	1. Молодняки 1 групи віку		3.1
	2. Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	1. З наявністю підросту, підліску та чагарничків	3.2.1
		2. Підріст, підлісок рідкий чи чагарнички відсутні зовсім	3.2.2
	3. Пристигли, стиглі та перестійні насадження	1. З наявністю підросту, підліску та чагарничків	3.3.1
		2. Підріст, підлісок чи чагарнички рідкі або відсутні зовсім	3.3.2
4. Рідколісся		3.4	
4. Чагарники	Зарості чагарників різних порід		4
5. Орні землі	1. Рілля, сади, виноградники тощо		5.1
	2. Сільськогосподарські культури з густою мережею лісосмуг		5.2
	3. Сільськогосподарські культури з рідкою мережею лісосмуг		5.3
6. Луки	1. Луки, пасовища, вируби, галявини та біополя суходільні		6.1
	2. Те ж, заболочені		6.2
7. Болота	1. Болота чисті (без чагарників або рідкими чагарниками до 20 %)		7.1

Тип	Підтип	Вид	Шифр угідь
	2. Болота зарослі з наявністю чагарників густих або середньої густоти (більше 20%)		7.2
8. Водойми	1. Ріки та ставки глибоководні, без водно – болотяної рослинності		8.1
	2. Ріки та ставки з заростями водно – болотяної рослинності		8.2
9. Балки	1. Балки чисті або з рідкими заростями деревно–чагарникової рослинності		9.1
	2. Балки з деревно–чагарниковою рослинністю густою або середньої густоти		9.2
10. Інші землі – непродуктивні землі, які входять до території мисливського господарства, але не належать до типів угідь та не бонітуються: дороги, населенні пункти, садиби, колективні сади та огороди, газопроводи, ЛЕП та інші не продуктивні землі.			10

Розподіл площ мисливських угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина» за типами, підтипами й видами і їх цінність для основних видів мисливської фауни наведений у таблиці 5.1.2.

Таблиця 5.1.2.

Розподіл загальної площі мисливського господарства ТзОВ «Полонина» за типами, підтипами й видами мисливських угідь і їх цінність для основних видів мисливської фауни

Угіддя			Категорії цінності для основних видів мисливських тварин					
Шифр	Тип мисливських угідь	Площа, га	Лось	Олень	Козуля	Кабан	Заєць	Куріпка
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.1.	Хвойні молодняки 1 групи віку	103,7	1	2	2	2	1	3
1.2.1.	Хвойні молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження з наявністю підросту, підліску та чагарничків	41	1	2	2	2	2	5
1.2.2.	Хвойні молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження, підрост та підлісок рідкий або відсутній	40,6	3	3	3	3	3	5
1.3.1.	Хвойні пристиглі, стиглі та перестійні насадження з наявністю підросту, підліску та чагарничків	465,1	2	3	3	4	4	5

1	2	0	4	5	6	7	8	9
1.3.2.	Хвойні пристиглі, стиглі та перестійні насадження, підрост та підлісок рідкий або відсутній	191,2	4	4	4	4	4	5
2.1	Листяні молодняки 1 групи віку	312	1	2	1	1	1	3
2.2.1	Листяні молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження з наявністю підросту, підліску та чагарничків	90	1	2	2	2	2	5
2.2.2	Листяні молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження, підрост та підлісок рідкий або відсутній	183,4	3	3	3	3	3	5
2.3.1.	Листяні пристиглі, стиглі та перестійні насадження з наявністю підросту, підліску та чагарничків	613,7	2	2	2	4	4	5
2.3.2.	Листяні пристиглі, стиглі та перестійні насадження, підрост та підлісок рідкий або відсутній	330,1	4	4	4	4	4	5
3.1.	Змішані молодняки 1 групи віку	45,5	1	2	1	1	1	3
3.2.1.	Змішані молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження з наявністю підросту, підліску та чагарничків	29	1	1	2	2	2	5
3.2.2.	Змішані молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження, підрост та підлісок рідкий або відсутній	36,6	3	3	3	3	3	5
3.3.1.	Змішані пристиглі, стиглі та перестійні насадження з наявністю підросту, підліску та чагарничків	197,3	2	2	2	4	4	5
3.3.2.	Змішані пристиглі, стиглі та перестійні насадження, підрост та підлісок рідкий або відсутній	79,9	4	4	4	4	4	5
5.1.	Орні землі: рілля, сади, виноградники тощо	18,7	5	3	2	3	2	3
6.1.	Луки суходільні	45,6	5	4	4	4	3	3
7.1.	Болота чисті (до 20% чагарників)	25,2	4	4	4	4	4	5
7.2.	Болота зарослі з наявністю чагарників густих або середньої густоти (більше 20%)	76	2	3	2	2	3	5
9.1.	Балки чисті або з рідкими заростями деревно-чагарникової рослинності	4	5	4	4	4	3	4
Разом		2928,6						
10.	Інші землі	66,4	-	-	-	-	-	-
Всього		2995						

Як видно з таблиці 5.1.2. загальна площа мисливського господарства складає 2995 га, але 66,4 га цієї території зайняті під дорогами, ЛЕП і ін., тому фактично територією придатною для ведення мисливського господарства слід вважати 2928,6 га.

На території мисливського господарства ТзОВ «Полонина» значні площі займають лісові угіддя (92,1%), що в поєднанні з достатньою площею луків та боліт (1,5% та 3,4%) створює сприятливі умови для існування стабільної популяції оленя благородного, кабана, козулі (дивись таблицю 5.1.3.). Завдяки достатньому відсоток орних земель (0,6%), можна вважати територію мисливського господарства ТзОВ «Полонина» цілком придатною для створення стабільної популяції зайця-русака.

Таблиця 5.1.3.

Розподіл площі мисливського господарства ТзОВ «Полонина»
за типами мисливських угідь

Тип мисливських угідь	Площа	
	га	%
Хвойний ліс	841,6	28,1
Листяний ліс	1529,2	51,1
Змішаний ліс	388,3	12,9
Орні землі	18,7	0,6
Луки	45,6	1,5
Болота	101,2	3,4
Водойми	4	0,1
Разом	2928,6	97,7
Інші землі	66,4	2,3
Всього	2995	100

5.2. Бонітування мисливських угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина» для основних видів мисливської фауни.

Для планування ведення мисливського господарства ТзОВ «Полонина» проведена оцінка якості (бонітування) мисливських угідь по відношенню до окремих видів мисливських тварин, виходячи як із категорії цінності (захисних та кормових властивостей) угідь, та зі ступеня впливу постійно та періодично діючих чинників на мисливську фауну. Наявність запасів кормів у тих чи інших угіддях наведені вище. Також раніш описані типи, підтипи та види мисливських угідь.

Середній показник цінності (середній клас бонітету) визначається для кожного виду мисливських тварин, на які ведеться господарство, в залежності від типу (підтипу, виду) мисливських угідь та площі, які угіддя відповідного класу бонітету займають у співвідношенні до загальної площі мисливських угідь господарства. Визначення середнього класу бонітету для кожного із видів мисливських тварин необхідне для визначення їх оптимальної щільності на 1000 га угідь.

Середній клас бонітету для кожного виду диких тварин розраховувався за формулою:

$$\text{СПЦ} = \frac{I \times S(I) + II \times S(II) + III \times S(III) + IV \times S(IV) + V \times S(V)}{S(I) + S(II) + S(III) + S(IV) + S(V)}$$

СПЦ – середній показник цінності (середній клас бонітету);

I – V – класи бонітету;

S(I) – S(V), – площа угідь відповідного класу бонітету.

Розподіл мисливських угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина» за бонітетами та розрахунок середнього бонітету для основних видів мисливських тварин наведений в комплексі таблиць 5.2.1.- 5.2.5.

Таблиця 5.2.1. Розподіл придатних для оленя благородного угідь за бонітетами

Тип мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Олень благородний				
		I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	841,6		144,7	505,7	191,2	
Листяний ліс	1529,2		1015,7	183,4	330,1	
Змішаний ліс	388,3	29	242,8	36,6	79,9	
Орні землі	18,7			18,7		
Луки	45,6				45,6	
Болота	101,2			76	25,2	
Балки	4				4	
Всього	2928,6	29	1403,2	820,4	676	-
%	100	1	48	28	23	-
Середній бонітет: 2,73						

$$СПЦ = \frac{29 + 2806,4 + 2461,2 + 2704 + 0}{29 + 1403,2 + 820,4 + 676 + 0} = \frac{8000,6}{2928,6} = 2,73$$

Таблиця 5.2.3. Розподіл придатних для козулі європейської угідь за бонітетами

Тип мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Козуля європейська				
		I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	841,6		144,7	505,7	191,2	
Листяний ліс	1529,2	312	703,7	183,4	330,1	
Змішаний ліс	388,3	45,5	226,3	36,6	79,9	
Орні землі	18,7		18,7			
Луки	45,6				45,6	
Болота	101,2		76		25,2	
Балки	4				4	
Всього	2928,6	357,5	1169,4	725,7	676	-
	100	13	40	24	23	-
Середній бонітет: 2,59						

$$СПЦ = \frac{357,5 + 2338,8 + 2177,1 + 2704 + 0}{357,5 + 1169,4 + 725,7 + 676 + 0} = \frac{7577,4}{2928,6} = 2,59$$

Таблиця 5.2.4. Розподіл придатних для кабана дикого угідь за бонітетами

Тип мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Кабан дикий				
		I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	841,6		144,7	40,6	656,3	
Листяний ліс	1529,2	312	90	183,4	943,8	
Змішаний ліс	388,3	45,5	29	36,6	277,2	
Орні землі	18,7			18,7		
Луки	45,6				45,6	
Болота	101,2		76		25,2	
Балка	4				4	
Всього	2928,6	357,5	339,7	279,3	1952,1	-
%	100	12	12	1	67	-
Середній бонітет: 3,30						

$$СПЦ = \frac{357,5 + 679,4 + 837,9 + 7808,4 + 0}{357,5 + 339,7 + 279,3 + 1952,1 + 0} = \frac{9683,2}{2928,6} = 3,30$$

Таблиця 5.2.5. Розподіл придатних для зайця-русака угідь за бонітетами

Тип мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Заяць-русак				
		I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	841,6	103,7	41	40,6	656,3	
Листяний ліс	1529,2	312	90	183,4	943,8	
Змішаний ліс	388,3	45,5	29	36,6	277,2	
Орні землі	18,7		18,7			
Луки	45,6			45,6		
Болота	101,2			76	25,2	
Балки	4			4		
Всього	2928,6	461,2	178,7	386,2	1902,5	-
%	100	16	6	13	65	-
Середній бонітет: 3,27						

$$СПЦ = \frac{461,2 + 357,4 + 1158,6 + 7610 + 0}{461,2 + 178,7 + 386,2 + 1902,5 + 0} = \frac{9587,2}{2928,6} = 3,27$$

Таблиця 5.2.6. Розподіл придатних для сірої куріпки угідь за бонітетами

Тип мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Куріпка				
		I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	841,6			103,7		737,9
Листяний ліс	1529,2			312		1217,2
Змішаний ліс	388,3			45,5		342,8
Орні землі	18,7			18,7		
Луки	45,6			45,6		
Болога	101,2					101,2
Балки	4				4	
Всього	2928,6	-	-	525,5	4	2399,1
%	100	-	-	18	0,1	81,9
Середній бонітет: 4,63						

$$СПЦ = \frac{0+0+1576,5+16+11995,5}{0+0+525,5+4+2399,1} = \frac{13588}{2928,6} = 4,63$$

5.3. Оцінка впливу різноманітних чинників на стан популяції мисливських тварин в угіддях мисливського господарства ТзОВ «Полонина».

Для врахування впливу чинників введені коефіцієнти зменшення (збільшення) середнього бонітету для кожного виду диких мисливських тварин. Чинники можуть зменшувати середній клас бонітету (коефіцієнти із знаком плюс), чи покращувати його (коефіцієнти із знаком мінус).

За своєю дією чинники поділяються на дві групи:

- постійно діючі чинники;
- періодично діючі чинники.

Дія постійно діючих чинників врахована у класах бонітету для кожного виду мисливських тварин при бонітуванні мисливських угідь під час проведення їх упорядкування (один раз на 15 років).

Періодично діючі чинники динамічно змінюються на протязі року та враховуються користувачами мисливських угідь щорічно, при складанні проекту експлуатації мисливських тварин.

Користувач розраховує середній бонітет для кожного виду тварин та визначають їх оптимальну щільність на 1000 га угідь з врахуванням періодично діючих чинників. Для цього оцінюють дію всіх чинників для умов мисливського господарства (таблиця 5.3.1.).

Таблиця 5.3.1.

Орієнтовна шкала визначення ступеню поточного впливу
різноманітних чинників на мисливську фауну

Чинники	Показники	Коефіцієнт зменшення (збільшення) бонітету	Дія чинника
Біотичні чинники			
Кормові і захисні властивості	Бонітети мисливських угідь	1-5	Постійна
Мозаїчність угідь	Кількість лісових контурів на 1000 га мисливських угідь: - один контур - до 5 контурів - до 10 контурів - до 15 контурів - більше 20 контурів	0 0,02 0,04 0,06 0,08	Постійна
Вплив хижаків	Хижаків відсутні Чисельність хижаків не перевищує щільність 0,1 на 1000 га Чисельність хижаків не перевищує 0,3 на 1000 га Чисельність хижаків більше 0,5 особин на 1000 га Боротьба з хижаками не ведеться	0 0,02 0,09 0,4 1,5	Періодична
Вплив конкурентів	Конкурентів немає Зустрічаються поодинокі Впливають на кормову базу Знижують кормові властивості угідь Повністю витісняють вид	0 0,02 0,04 0,06 0,1	Періодична
Санітарний стан	Район сприятливий в санітарному відношенні В окремі роки реєструвались поодинокі випадки захворювань диких тварин Щорічно реєструються поодинокі випадки захворювань Реєструється 5-6 випадків захворювань щорічно Профілактичні заходи не проводяться	0 0,02 0,04 0,06 0,2	Періодична
Абіотичні чинники			
Забезпеченість природними водними джерелами (відстань до води)	До 300 м 300-500 м 500-1000 м 1-5 км Понад 5 км	0 0,02 0,04 0,06 0,08	Постійна
Рельєф	Рівнинний Горбистий (до 30% території пологі схили) Рельєф гірський з пологими і крутими схилами (крутих схилів до 30% території) Рельєф гірський, де переважають круті схили (пологих схилів до 30% території) Рельєф гірський, де переважають круті і дуже круті схили, кам'яністі розсипи	0 0,02 0,04 0,06 0,08	Постійна
Експозиція і висота над	Передгір'я до 500 м н.р.м. Нижній гірський лісовий пояс території	0	Постійна

Чинники	Показники	Коефіцієнт зменшення (збільшення) бонітету	Дія чинника
рівнем моря	букового лісу до 700 м н.р.м. (південні, східні і західні експозиції)	0,02	
	Нижній гірський лісовий пояс території букового лісу до 800 м н.р.м. (північні експозиції)	0,04	
	Нижній гірський лісовий пояс до 1100 м н.р.м. (всі експозиції)	0,06	
	Типи угідь вище 1100 м н.р.м.	0,08	
Клімат (висота і тривалість снігового вкриття)	Снігове вкриття до 15 см	0	Періодична
	Снігове вкриття до 30 см (до 60 днів)	0,02	
	Снігове вкриття до 30 см (більше 75 днів)	0,04	
	Снігове вкриття 40-50 см	0,06	
	Снігове вкриття - 60 см і більше	0,1	
Антропогенні чинники			
Браконьєрство	Не впливає на стан популяції	0	Періодична
	Виявлено до 5 випадків в рік на 1000 га	0,1	
	Виявлено до 10 випадків в рік на 1000 га	0,4	
	Виявлено більше 10 випадків в рік на 1000га	1,0	
	Боротьба з браконьєрством не ведеться	3,0	
Чинник неспокою (рекреаційне навантаження, випас худоби, збір грибів тощо)	Відсутній	0	Періодична
	Поодинокі випадки впливу	0,02	
	Впливає на розподіл тварин по біотопах	0,04	
	Відчутно впливає на популяцію в окремі сезони року	0,06	
	Впливає на популяцію протягом всього року	0,08	
Окультуреність ландшафту (осушення, розорювання земель, застосування хімікатів тощо)	Не впливає	0	Періодична
	Незначно погіршує	0,02	
	Погіршує відчутно	0,04	
	Рідко зустрічаються окремі особини через окультуреність ландшафту	0,06	
	Вид відсутній через окультуреність ландшафту	0,08	
Загибель диких тварин (при веденні сільськогосподарського та лісового гос-ва)	Господарська діяльність не призводить до загибелі тварин	0	Періодична
	Призводить до загибелі незначної кількості тварин (1-2 випадки за рік)	0,02	
	Призводить до загибелі майже всього річного приросту	0,04	
	Загибель тварин перевищує річний приріст	0,06	
	Призводить до масової гибелі тварин	0,1	
Формування популяції диких тварин (по віковій та статевій структурі)	Не впливає на продуктивність популяції	0	Періодична
	Призводить до незначного зменшення чисельності (до 20 %)	0,02	
	Зменшує чисельність (до 50 %)	0,04	
	Зменшує чисельність більше 50 %	0,1	
	Призводить до зникнення виду	0,3	
Чинники, які можуть впливати на підвищення середнього бонітету			
Додаткова кормова база	Наявність сільськогосподарських культур: - більше 20 га на 1000 га угідь	- 0,2	Періодична

Чинники	Показники	Коефіцієнт зменшення (збільшення) бонітету	Дія чинника
(на землях с/г призначення: озимина, овес, кукурудза, тощо)	- до 20 га на 1000 га угідь Нормативна забезпеченість кормовими полями (ремізами) Недостатня кількість кормових полів (реміз) Кормові поля (ремізи) відсутні	- 0,1 0 0,04 0,1	
Ефективність біотехнічних заходів	Дозволяє перевищити оптимальну щільність виду на 1000 га угідь Дозволяє досягти оптимальної щільності виду на 1000 га угідь Не впливає на стан популяції Біотехнічні заходи проводяться у недостатньому обсязі Не проводяться зовсім (при необхідності їх проведення)	- 0,5 - 0,2 0 0,1 0,3	Періодична

Оцінка впливу різноманітних чинників на стан популяцій мисливських тварин в угіддях мисливського господарства ТзОВ «Полонина» приведена в таблиці 5.3.2.

5.4. Облік чисельності мисливських звірів та птахів.

Тримаючи в експлуатації державний мисливський фонд, мисливське господарство може функціонувати лише за умови достовірних оперативних даних про свої ресурси мисливських тварин, що перебувають здебільшого у стані природної волі, значно рідше - у напіввільних умовах або у неволі.

Дані про розмір ресурсів мисливських тварин можна отримати лише шляхом обліків чисельності конкретних популяцій кожного з видів дичини.

Таблиця 5.3.2.

Середній клас бонітету угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина»
придатних для основних видів мисливських тварин з урахуванням чинників, які впливають на цінність угідь

Середній клас бонітету та чинники, які впливають на цінність угідь	Види мисливських тварин				
	олень	козуля	кабан	заєць	куріпка
Розрахований середній клас бонітету	2,73	2,40	3,30	3,27	4,63
<i>Чинники, вплив яких не залежить від користувачів мисливських угідь</i>					
Клімат	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Чинник неспокою	0,08	0,08	0,08	0,04	0,08
Окультуреність ландшафту	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
Мозаїчність угідь	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Забезпеченість водними джерелами	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Рельєф	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Загибель мисливських тварин	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
<i>Чинники, вплив яких залежить від користувачів мисливських угідь</i>					
Вплив хижаків	0,4	0,4	0,09	0,4	0,4
Вплив конкурентів	0,06	0,06	0,02	0,02	0,04
Санітарний стан	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Браконьєрство	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Формування популяції мисливських тварин	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Додаткова кормова база	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Ефективність біотехнічних заходів	-0,2	-0,2	-0,5	-0,2	-0,5
Загальний коефіцієнт впливу (вказати знак "+" чи "-")	+0,42	+0,42	-0,23	+0,34	+0,1
Середній клас бонітету з урахуванням чинників	3,15	2,82	3,07	3,61	4,73

Але під час обліків поголів'я диких тварин, які проживають на значних територіях та відрізняються великим видовим різноманіттям, сезонною нестабільністю чисельності та лімітуючим впливом на неї низки чинників виникає складна ситуація. Постійно діючі негативні чинники щосезонно можуть змінювати чисельність тварин, відповідно - і величину ресурсів мисливського фонду.

Об'єктивність визначення видового та ресурсного потенціалу в цілому залежить від достовірності первинних польових обліків чисельності дичини в конкретних ділянках господарства. Запорукою необхідної достовірності є доцільне використання біологічних особливостей мисливських тварин, а також математичне обґрунтування методик проведення облікових робіт та обробки польового матеріалу.

Оскільки життєдіяльність тварин ніяким чином не сприяє їх облікам, бо об'єкти інвентаризації ведуть, переважно, нічний або сутінковий спосіб життя і, крім того, намагаються не потрапити на очі обліковцям, під час проведення облікових робіт використовують характерні біологічні особливості певного виду. Такими особливостями, що можуть бути використані для ідентифікації виду та обліку його чисельності є:

- візуальне спостереження за поведінкою та визначення чисельності і виду тварин;
- характер та кількість слідів перебування звірів чи птахів (малюнок сліду на снігу, піску, грязі, форма та свіжість дефекацій, характер погризів, подряпин; норна та гніздова діяльність);
- акустична (звукова) комунікація тварин, її інтенсивність;
- запах тварин, за яким їх можуть виявити мисливські собаки;
- наявність характерних місць сезонних скупчень тварин або їх постійних переходів (перельотів), мікроміграцій;
- характер та інтенсивність попадання тварин до самоловів тощо.

Щодо математичного обґрунтування проведення та обробки результатів польових облікових робіт, необхідно зрозуміти, що ніякий метод обліку не забезпечує 100-відсоткової абсолютної точності. Неможливо провести абсолютно точний, повний та суцільний облік на всій території господарства, навіть за умови наявності відкритих та обмежених якимось чином (скажімо, - острівних або вольєрних) територій. Якщо господарство має можливість провести одночасний прогон всієї площі або її аерофотозйомку, неминучі пропуски зачеплених чи повторні обліки тварин, що повернулися назад у загін, вже не кажучи про складність дешифрування на аерофотозйомках тварин у очеретах, терниках або птахів, що пірнають, на відкритих акваторіях.

Тому найважливішим під час проведення обліків чисельності мисливських тварин є розуміння випадковості зустрічей з тваринами або їх слідами і те, що до результатів обліку можуть бути застосовані правила математичної статистики. Щоб зменшити розмір помилки обліків, тобто різницю між результатом обліку та справжнім значенням чисельності, потрібно добиватися зменшення статистичної помилки шляхом дотримання методики обліків, а також намагатися не допускати грубих помилок, які призводять до знецінення всіх облікових робіт.

Згідно кінцевого результату відрізняти відносний і абсолютний обліки. При відносному обліку з'ясовують тільки відношення чисельності тварин у різні роки чи сезони. При абсолютному обліку підраховують фактичну чисельність на відповідній території на момент проведення облікових робіт. За одиницю обліку вважають одну тварину, яка перебуває в зоні обліку чи зустрічається на маршруті, нору, лігво, лежбище, слід тварини, погриз, подряпину, послід (дефекаційну купку), голос (на риковиську, токовищі) тощо. Якщо за одиницю обліку вибрані самі тварини, облік називають прямим, а якщо сліди їх життєдіяльності - непрямим. Прямі чи непрямі обліки можуть бути повними чи вибірковими.

При повних обліках підраховують звірів чи сліди їх життєдіяльності на всій території, а при неповних обліках - підраховується тільки частина (вибірка) на пробних

ділянках, після чого проводяться певні розрахунки з метою встановлення загальної чисельності на всій території.

Показник чисельності тварин - це виявлена або розрахована кількість особин на відповідній території.

Абсолютний показник щільності населення - це виявлена чи розрахована кількість особин на одиницю площі, як правило на 1000 га угідь. Відносний показник щільності населення - це кількість виявлених чи розрахованих голів тварин на одиницю довжини маршруту, кількість слідів життєдіяльності тварин відносно одиниці площі, підрахована за одиницю часу або часовий інтервал.

Аналіз відомих методів обліку дозволяє розділити їх на наступні принципово відмінні групи, що ґрунтуються на:

- виявленні самих тварин при нагонці на певній території, маршруті;
- виявленні слідів тварин при стежкуванні, окладі, підрахунок слідів на маршрутах;
- особливостях поведінки звірів і птахів під час парування: токах - глухаря, тетерука, дупеля; криків - сірої куріпки, фазана, рябчика; реву (стогону) - оленів, лосів; тяги – вальдшнепа тощо;
- пошуку звірів чи птахів за допомогою мисливських собак;
- візуальному виявленні тварин при рухові пішки чи на транспорті (літаку, гелікоптері, автомобілі, мотоциклі, коні) по наміченому маршруту;
- виявленні тварин у місцях природної чи штучної їх концентрації (біля солонців, підгодівельних майданчиків, водопоїв, у місцях зимового скупчення, на токовищах тощо);
- виявленні слідів життєдіяльності тварин і птахів (нір лисиць, борсуків, єнотоподібних собак, барліг та подряпин на деревах ведмеда, місць зимової ночівлі глухаря, тетерука, сірої куріпки, дефекацій тварин, хаток бобра, ондатри тощо);
- виявленні тварин за їх власними видоспецифічними звуковими сигналами (вовк);
- використанні двох чи більше вищеназваних груп (на маршрутах і нагонкою, маршрутах і токовищах, маршрутах і реву тощо).

Методи обліку мисливських звірів і птахів можуть застосовуватися диференційовано в залежності від того, яких звірів чи птахів облікують, в якій місцевості, на якій території, в який період року. Польові матеріали обліків користувачі угідь повинні зберігати протягом трьох років.

Потребуючими ретельного визначення чисельності для мисливського господарства ТзОВ «Полонина» можна вважати (без врахування видів, що знаходяться на сторінках Червоної книги) такі види тварин: козуля європейська, кабан, заєць-русак, лисиця, куниця (лісова та кам'яна), куріпка сіра та тетерук. Крім того, видом, чисельність якого потрібно вміти оперативно визначати, виступає вовк, негативне значення якого в мисливському господарстві значно зросло в останній час.

В результаті облікових робіт проведених на території мисливських угідь ТзОВ «Полонина» 17 січня 2009р., були отримані данні про чисельність мисливської фауни необхідні для розрахунків при розробці проекту організації та розвитку мисливського господарства, визначені місця їх концентрації, що в свою чергу необхідно для визначення обґрунтованого комплексу мисливсько-господарських заходів.

Для диких парнокопитних тварин основними вважають наступні методи обліку: шумового прогону (нагону) на частині території (пробних площах); зимовий маршрутний облік слідів тварин; дворазовий маршрутно-облоговий облік по слідах; облік копитних по зимових екскрементах; облік копитних тварин на місцях зимових скупчень; облік на місцях підгодівлі. Крім копитних, такими методами обліковується також заєць-русак, лисиця, куріпка сіра та багато інших видів мисливських звірів та птахів.

Для встановлення чисельності тетерука використовують: облік птахів на маршрутній стрічці; облік птахів на току.

Опис деяких методів обліку чисельності мисливських звірів та птахів приведений у Додатках (Додаток №3).

Розділ VI. Оптимальна ємність мисливських угідь.

6.1. Визначення оптимальної щільності та оптимальної чисельності мисливських тварин в угіддях мисливського господарства ТзОВ «Полонина».

Висока щільність окремих видів мисливської фауни в господарстві приносить, як відомо, значну шкоду лісовим насадженням та сільськогосподарським культурам.

Мисливське господарство в результаті цього вступає в протиріччя з лісовим і сільським господарством. Для запобігання цих протиріч і зведення до мінімуму заподіяних тваринами збитків установлюється придержка, так звана оптимальна щільність певного виду тварин.

Кожному класу бонітету, який відображує ступінь придатності даної території для проживання мисливської фауни, відповідає певна чисельність того або іншого виду на одиницю площі.

За оптимальну приймається найбільш висока в угіддях даного бонітету щільність звірів чи птахів, при якій з найбільшою повнотою реалізуються властивості угідь, але кормові ресурси їх не виснажуються і ніяких негативних явищ серед тварин не спостерігаються. Крім того, тварини не наносять значної шкоди сільському і лісовому господарствам.

Доведення чисельності тварин до оптимуму являється важливим завданням господарства. Перевищення оптимального рівня чисельності недопустиме, так як приводить до виснаження кормової бази, і, як результат цього, до гибелі та міграції тварин.

Оптимальна ємність господарства і оптимальна щільність на 1000 га угідь визначалась у кожному типі, підтипі і виді мисливських угідь шляхом закладення площ по визначенню запасів кормів. Отримані данні звірялись з літературними (Рудишин та ін., 1987) і на цій підставі робились висновки по господарсько-допустимій ємності угідь. За основу брались данні орієнтовних показників оптимальної щільності основних видів мисливських звірів та птахів у розрізі середніх бонітетів угідь і природних зон наведених у "Настанові з упорядкування мисливських угідь", Київ. 2002.

Загальна оптимальна чисельність диких тварин кожного конкретного виду знаходиться через розрахунок середнього бонітету для даного виду. Для розрахованого середнього бонітету визначається оптимальна щільність для даного виду на 1000 га угідь для відповідної лісомисливської області (Щ), яка потім помножується на всю площу мисливського господарства (S), для якої ведуться розрахунки за формулою:

$$Ч_{\text{заг}} = Щ \times S, \quad \text{де:}$$

$Ч_{\text{заг}}$ - загальна оптимальна чисельність одного з визначених мисливських видів диких тварин на території господарства, голів;

Щ - оптимальна щільність виду, тобто оптимальна чисельність мисливських тварин, яка розрахована на 1000 га мисливських угідь;

S - площа для якої визначається загальна оптимальна чисельність, тис. га.

Площі угідь, придатних для існування мисливських тварин, оптимальна щільність та оптимальна чисельність основних видів мисливських тварин в угіддях мисливського господарства ТзОВ «Полонина» приведені в таблиці 6.1.1.

Таблиця 6.1.1.

Оптимальна чисельність основних видів мисливських тварин
в угіддях мисливського господарства ТзОВ «Полонина»
у залежності від середнього класу бонітету

Вид тварин	Розрахований середній клас бонітету	Оптимальна щільність на 1000 га	Площа для якої визначається оптимальна чисельність	Оптимальна чисельність
Олень	3,15	4,9	2928,6	14
Козуля	2,82	25	2928,6	73
Кабан	3,07	5,7	2928,6	17
Заєць	3,61	18	2928,6	52
Куріпка	4,73	-	2928,6	-

Виходячи з вище викладеного можна зробити висновок, що в цілому, мисливські угіддя ТзОВ «Полонина» характеризуються більш менш задовільними захисними та кормовими властивостями та їх можна вважати цілком придатними для ведення мисливського господарства по козулі та кабану, а по лосю та оленю благородному необхідно виконати ряд біотехнічних заходів конструктивної дії, що потребує матеріальних витрат господарства.

Як видно з таблиці 6.1.2., на території МГ ТзОВ «Полонина» 11,6% угідь I класу бонітету, 37,1% угідь з добрими та 7,9% угідь з середніми властивостями, що дає можливість завдяки проведенню біотехнічних заходів досягнути чисельності поголів'я лося достатньої для експлуатації виду.

На території МГ ТзОВ «Полонина», недостатньо високобонітетних угідь для оленя благородного – 1,1%, але наявність угідь з добрими (19,1%) та середніми властивостями (33,5%) дає можливість завдяки проведенню біотехнічних заходів досягнути чисельність цього виду на рівні достатньому для проведення полювання (таблиця 6.1.2.).

Таблиця 6.1.2.

Розподіл площі угідь ТзОВ «Полонина»
по категоріям цінності для основних видів мисливської фауни.

Види мисливської фауни	Площа, га	Розподіл площі угідь по категоріям цінності, %					Розрахований середній бонітет
		I	II	III	IV	V	
Олень	6930,8	1,1	19,1	33,5	42,2	4,1	3,42
Козуля	8903	0,9	21,2	42,2	32,5	3,2	3,58
Кабан дикий	10803	2	10,1	36,5	51,4	-	3,14
Заєць-русак	11477	4,5	32,4	18,8	43,2	1,1	3,38
Сіра куріпка	6375,8	1,8	2,7	40,8	49,8	4,8	3,93

Слід зауважити, що на території ТзОВ «Полонина», значна кількість угідь характеризується добрими захисними та кормовими якостями для козулі європейської (таблиці 6.1.2.). Площа угідь I класу бонітету складає 0,9%, II класу бонітету – 21,2%, III класу бонітету – 42,2%, що дає можливо створити умови для існування стабільної популяції виду, достатньої для інтенсивної експлуатації виду.

Як видно з таблиці 6.1.2., на території МГ ТзОВ «Полонина» достатньо угідь характеризується для кабана дикого II класом бонітету (10,1%) та III класом бонітету (36,5%), що дає можливість для створення високої чисельності виду. За умов проведення комплексу біотехнічних заходів спрямованих на покращення кормових та захисних

властивостей угідь, можлива інтенсивна експлуатація виду з вилученням певного відсотку поголів'я кабана з врахуванням вікової та статеві структури популяції.

Угіддя ТзОВ «Полонина» придатні для існування стабільного поголів'я зайця-русака та підтримки чисельності цього виду на рівні необхідному для експлуатації виду (таблиця 6.1.2.). Хоча I класом бонітету для зайця-русака характеризується 4,5% мисливських угідь, при скороченні негативного впливу хижаків та браконьєрства можливо підтримувати оптимальний рівень чисельності зайця-русака.

Експлуатація тетерука зважаючи на низький бонітет угідь недоцільна (дивись таблицю 6.1.2.)

Розділ VII. Експлуатаційні заходи в господарстві.

7.1. Розрахунок річного приросту поголів'я мисливської фауни.

Щорічне планування річного приросту поголів'я мисливських тварин користувачі мисливських угідь проводять згідно нормативів, визначених у таблиці 7.1.1.

Основними ознаками для розрахунків річного приросту поголів'я та його чисельності на кінець року, є:

- лісомисливський регіон знаходження території господарства;
- вид тварини;
- середній бонітет мисливських угідь господарства для кожного виду тварин (визначається під час мисливського упорядкування);
- загальна чисельність популяції на початок року;
- статеві-вікова структура популяції (кількість самок і самців, що приймають участь у розмноженні, кількість новонародженого молодняка, смертність тварин від різних природних причин та браконьєрства протягом року);
- дозволений відсоток вилучення (відстрілу, відлову);
- мінімальна щільність популяції (особин на 1000 га угідь), при якій можливе добування мисливських тварин (при щільності, нижчій мінімальній, здійснюється лише селекційне вилучення).

Таблиця 7.1.1.

Орієнтовний річний приріст поголів'я деяких видів мисливської фауни

Вид мисливських тварин	Мінімальна щільність з якої дозволяється добування, гол./1000га	Участь самок у розмноженні, (%)	Народження молодняка на одну самку, особ.	Середня кількість яєць у кладці, шт.	Загибель кладок, %	Загибель молодняка, %	Загибель дорослих тварин, %	Межі річного приросту, %	Середній річний приріст, %
Поліська лісомисливська область									
Лось	2,3	45	1-2	-	-	30	15	10-20	15
Олень	3,6	45	1-2	-	-	35	10	10-20	15
Козуля	8,5	50	1-2	-	-	35	20	10-20	15
Кабан	3,0	40	4-6	-	-	30	25	20-80	30
Заєць	15	60	8-10	-	-	70	30	20-30	25
Куниця	3,0	50	2-7	-	-	70	20	10-20	15
Тетерук	20	80	-	8-10	50	50	25	40	40

В таблиці 7.1.2. вказаний орієнтовний приріст чисельності основних видів мисливської фауни з урахуванням відсотку вилучення тварин в процесі експлуатації в угіддях мисливського господарства ТЗОВ «Полонина».

Таблиця 7.1.2.

Запланований орієнтований приріст чисельності основних видів мисливських тварин та розмір відстрілу в угіддях ТЗОВ «Полонина» на найближчі 3 роки.

Вид мисливських тварин	Оптимальна чисельність	Роки								
		2009			2010			2011		
		Фактична чисельність	Відсоток вилучення, %	Голів, шт.	Фактична чисельність	Відсоток вилучення, %	Голів, шт.	Фактична чисельність	Відсоток вилучення, %	Голів, шт.
Лось	15	3	-	-	4	-	-	5	-	-
Олень	28	8	-	-	9	-	-	10	-	-
Козуля	93	139	10	14	144	10	14	150	10	15
Кабан	41	121	20	24	126	20	25	131	20	26
Заєць	195	101	-	-	126	-	-	158	-	-
Тетерук	77	3	-	-	4	-	-	6	-	-

7.2. Рекомендації по експлуатації (добуванню) мисливських тварин .

Різні засоби полювання мають різні господарські переваги і недоліки, тому регулювання засобів полювання – важливий момент організації раціональної експлуатації запасів мисливських тварин. Вимоги до засобів полювання, якості отримуємої продукції і вплив на відновлення запасів мисливських тварин, аналогічні з вимогами, до строків полювання. Більше того, у деяких випадках засоби полювання обумовлюють її строки, оскільки окремі засоби полювання можуть застосовуватись лише в окремий період року. Так, наприклад, полювання “на узерку” можливе лише, коли заєць-біляк хоча б частково побілів, а сніг ще не випав, тобто, осінню, причому не кожний рік і т.ін.

Вплив способів полювання на його продуктивність, на витрати праці мисливця і на спортивне значення полювання. Різні способи полювання мають різну продуктивність. Так лов сірих куріпок шатром частіше набагато продуктивніше лову петлями чи відстрілу; білкування з лайкою продуктивніше полювання без лайки; стрільба бекасів з лягавою продуктивніша полюванню без собаки; полювання на селезнів з підсадною качкою – їх висліджуванню і т. ін.

Продуктивність роботи мисливця визначається кількістю продукції. Для правильного вимірювання цієї продуктивності треба враховувати не тільки роботу, що витрачена мисливцем у процесі самого полювання чи його підготовки, але й роботу, матеріалізовану у вигляді припасів, потрібних для виконання полювання і знарядь здобичі (рушниця, капканів, саморобні самолови, собаки і т. ін.), а також у вигляді різних допоміжних знарядь і матеріалів, необхідних для здійснення полювання (транспортні засоби, мисливські бази і т. ін.). Вартість і термін придатності (амортизація) їх дуже різний. Гарна рушниця, коли до неї акуратно відносяться, може служити десятки років майже при постійному полюванні; рушниця поганої роботи при недбалому відношенні дуже скоро стає непридатною.

Різні способи здобичі мисливських тварин потребують витрат різних припасів і продуктів. Так, полювання з рушницею потребує витрат набоїв; полювання, пов'язані з участю собак, потребують утримання собак, що лягає накладними витратами на полювання; деякі полювання потребують витрат продуктів на приваду, приманку і т. ін.

Мисливець-аматор прагне не до мінімуму часу і праці, який витрачається на полювання, а до максимуму задоволення, що отримується від полювання. Різні способи полювання мають різну привабливість; так, активні способи полювання у більшості випадків більш привабливі для аматорів, ніж самоловні. Стрільба дичини з під лягавої собаки доставляє особливе задоволення і т. ін. Так, спосіб полювання повинен забезпечувати отримання найбільшої продукції, в умовах промислового полювання – з найменшими витратами праці, яка безпосередньо застосовується мисливцем у процесі полювання чи підготовки до неї, так і матеріалізованої у знаряддях і припасах, необхідних для виконання полювання, а в умовах спортивного полювання – з забезпеченням фізичного розвитку, здорового відпочинку і задоволення.

Зрозуміло, в умовах планового господарства наше відношення до продуктивності способу полювання діаметрально протилежно. Ми не тільки не осуджуємо який би то не було спосіб полювання за його здобичливість, а навпаки, виставляємо здобичливість полювання і продуктивність праці мисливця першими з вимог, які пред'являються до способів полювання, вважаючи, що при інших рівних умовах більш придатним буде той спосіб полювання, який на одиницю витраченого часу дає більшу кількість продукції, який дає можливість з мінімальною витратою праці добути ту кількість мисливських тварин, яку доцільно добути з визначених мисливських угідь. Після того як буде добута вся кількість тварин визначеного виду, яких господарству доцільно добути (ліміт чи план експлуатації), і після здобичі якого залишиться необхідний запас для відтворення, полювання буде все одно зупинено, хоча є технічна можливість добути і цей запас поголів'я, потрібне для відтворення. При плановому веденні мисливського господарства здобичливість яких-небудь способів полювання і відповідна продуктивність праці мисливця ніяк не викликає збиткової здобичі, а тільки полегшує повне і нормальне використання природної продуктивності мисливських угідь і знижує собівартість мисливської продукції. І в угіддях мисливських господарств об'єднань громадян при необхідності обмежити добування доцільніше обмежити його шляхом скорочення термінів полювання, чи шляхом відповідних заготівельних заходів, а не забороняючи більш продуктивні способи полювання.

На кінець, результативність полювання різна в різні роки. Як загальне правило, чим вище у цьому році "врожай" тварин певного виду, тим здобичливіше полювання. При добуванні самоловами продуктивність промислу частіше залежить від того, наскільки бажано в цьому році здобується тварина бере ту чи іншу принаду, що, у свою чергу, вочевидь зумовлено кількістю і складом природних кормів. Розвиток хвороб тварин, який змінює поведінку маси особин, може сильно відображатись у той чи інший бік на здобичі при полюванні. Метеорологічні умови – глибина і пухкість снігу, хурделиці, відлиги, ожеледь і т. ін., полегшують чи, навпаки, погіршують полювання, що також відображається на продуктивності.

Вплив способів полювання на відтворення запасів мисливських тварин. Разом з найбільшою кількістю і найвищою якістю здобичі спосіб полювання повинен забезпечувати відсутність небажаного впливу чи, по крайній мірі, найменший негативний вплив на запаси мисливських тварин. Різна величина промислу по-різному впливає на величину популяції. Коли кажуть про величину промислу, звичайно розуміють кількість тварин, що стали здобиччю мисливців, які скористались їх м'ясом, шкурою чи іншими продуктами. Однак на стан запасів мисливських тварин впливає не тільки вилучення з популяції особин, що стали здобиччю мисливців, але і загиблі тварини, використати яких мисливець не зміг, - вбитих і не знайдених, згнивших чи з'їдених хижаками, або загинувших від ран. Чим більший відсоток таких не отриманих мисливцем тварин серед

усіх особин вилучених з популяції, тим менш придатний цей спосіб полювання. Різні способи полювання дуже різні в цьому відношенні. Дуже великий і непотрібний відхід тварин відбувається у результаті використання отруту. Тому використання отруту сьогодні заборонено (Закон України “Про мисливське господарство та полювання”). Ми вже відмічали, що при використанні самоловів деякий відсоток здобичі буде нижчої якості від підгнивання і псування різними тваринами. Чимало гине мисливських тварин у самоловах браконьєрів, що не одноразово насторожують самолови після сезону полювання. Однак не треба думати, як це стверджують деякі автори, що безцільна загибель і зниження якості здобичі неминучі при використанні самоловів. Навпаки, як вже було сказано, цього можливо не допустити чи зменшити шляхом частіших оглядів самоловів, або конструктивних покращень.

Полювання з рушницею також має вказані недоліки. При рушничному полюванні поранені тварини нерідко втікають від мисливця, а потім гинуть також без всякої користі для людини. При деяких засобах полювання відсоток даремно загублених підранків особливо великий. Так, наприклад, при стрільбі бабаків шротом дуже великий відсоток невбитих наповал тварин втікають у нори. Нори бабаків настільки глибокі, що їх не вигідно розривати ради того, щоб дістати одного, і ранений бабак, здихає в норі, не потрапляючи в руки мисливця. Дуже багато підранків гине при стрільбі по зграях, при стрільбі на граничній відстані, при полюванні у комиші на водно-болотяну дичину без собаки, при скрадуванні пологливої дичини на відкритих просторах і т. ін. Для запобігання цих втрат не допоможуть ніякі конструктивні покращення дробової рушниці. Необхідна тільки дисциплінованість мисливця, тому потрібно відучити його стріляти “навмання”. Справа у тому, що чим досконаліше дробова рушниця, заряд і снаряд, чим рівномірніше, кучніше і сильніше (різче) летить шрот, тим на більшій відстані може бути добута тварина, але на більшу відстань може і вистрілити мисливець в надії на вдачу. Психологічною основою для такої “наддальньої” стрільби служить випадково влучний постріл, який запам’ятався мисливцю. У надії на таку вдачу мисливець продовжує стріляти на велику відстань, не враховуючи, що на одну тварину, добути на такій дистанції, приходиться багато підранків, загиблих без всякої користі. Вірно, розумне, кваліфіковане спортивне полювання виробило поняття “коректного” пострілу, тобто пострілу на такій відстані, на якому вірно направлений заряд повинен вбити тварину, коли успіх пострілу залежить тільки від майстерності мисливця, а не від випадковості, а постріли за межами цієї відстані вважаються діями несумісними із званням мисливця.

Вплив засобів полювання на трудомісткість наступних полювань. Всяке переслідування, всяка невдала спроба добути тварину сприяє розвитку у неї обережності і ускладнює наступне полювання на нього. Це видно і по поведінці дичини, “нашмаганої” рушничними мисливцями, і по обережності звіра що побував у капкані. Тому засоби полювання повинні забезпечувати здобич усіх переслідуваних тварин і не повинні розлякувати тварин, що не підлягають здобичі.

Вплив засобів полювання на можливість вибіркової здобичі мисливських тварин. На кінець, спосіб полювання повинен давати можливість вибіркової здобичі тих особин, здобич яких господарсько виправдана, тобто дає найбільш цінну продукцію і в той же час найменше впливає на репродуктивні якості популяції. Добування тварин одного й того ж виду, які одночасно мешкають в одних і тих же угіддях, але різних за полом, віком і індивідуальними особливостями, може дати дуже різну за цінністю продукцію, зовсім по різному відображається на відтворенні популяції і закономірно змінює її спадкові якості. Так, добуваючи небажаних за спадковими якостями тварин, ми тим самим змінюємо у бажаному для нас направленні склад популяції. Навпаки, вбиваючи кращих, ми ризикуємо погіршити спадковий склад популяції.

В процесі різних полювань нерідко серед добутих особин видно інше співвідношення по полу, віку та інших ознаках, ніж у всій експлуатуємій популяції. Так, полювання на тязі на вальдшнепів, полювання з підсадною качкою дає майже виключно

самців, що може бути доцільно при експлуатації цих полігамів, оскільки частина самців в популяції зайва. Навпаки, браконьєрська стрільба козуль “на писк” (стрільба самок, яких підманюють імітацією голосу теля), стрільба тетерок, яких підманюють імітацією голосу пташеняти тетерука, і т. ін.) пов’язана як раз із знищенням самого цінного племінного матеріалу – самок, в той час як частина самців цих полігамних видів може бути добута з меншим збитком чи зовсім без збитку для відтворення популяції. Таким чином, сама техніка полювання іноді викликає вибіркочну здобич. Зрозуміло, що чим більше співпадають засоби полювання з тим вибором, котрий потребує планова експлуатація запасів мисливських тварин, тим сприятливіший цей засіб полювання.

Найбільш раціональною є біологічно виправдана інтенсивність вилучення. Підтримуючи з допомогою її чисельність населення тварин на рівні, який відповідає ємності угідь, що складається з кормового, захисного та територіального оптимуму, можна добитись найвищої біологічної продуктивності популяцій, ослабити конкуренцію та отримувати високі щорічні прирости чисельності, в результаті чого досягається майже повне використання екологічного резерву популяції.

Суттєвим важелем у регулюванні чисельності, статевих та вікових особливостей є терміни та способи полювання, котрі у нашій країні склалися стихійно, у розрахунок на рішення центральних органів, виходячи переважно із можливостей та результатів полювання. За звичаєм, початок полювання на більшість видів хутрових звірів було приурочено до періоду визрівання хутра, а кінець - до можливого початку весняної линьки. При полюванні на копитних цей критерій не підходив, т. я. найважливішими етапами біологічного циклу всіх цих видів є періоди парування та вагітності, термін отримання молодими тваринами відносної самостійності, показники біомаси, розвиток рогів, що представляють певну трофейну цінність. Наприклад, у зайця русака на півдні гін починається вже в січні, а в багатьох районах, поставивши за основу мету отримання цьогорічного прибутку від реалізації відстрілочних карток, продовжують термін полювання до кінця вказаного місяця. У такому разі лише тривала негода може врятувати угруповання русака від винищення найбільш продуктивної його частини, яка забезпечує відновлення вилучених у поточному році тварин. При надмірній експлуатації відсоток статевозрілих особин в популяції знижується майже повністю зникають тварини старших вікових груп. Середні та максимальна тривалість життя тварин різко зменшується і в таких місцях виникає тривала депресія чисельності.

Більшість козуль нашої місцевості втрачають роги з 8 по 25 листопада, а трофейне полювання може продовжуватися до 31 грудня?! Таких прикладів безліч і в їх основі часто лежать не лише некомпетентність...

При ідеальному вирішенні питання експлуатації поголів’я максимальне вилучення повинно дорівнювати розміру оптимальної продуктивності за вирахуванням відсотку плідників, які відновлюють вилучене поголів’я, та частини угруповання, яка буде використана “для ремонту поголів’я”. Однак, *якраз ці структури популяції становлять найбільшу цінність для користувача і при короткостроковому володінні правом на ресурси диких тварин вилучаються в першу чергу.* Особливо це помітно при експлуатації поголів’я копитних. У такому випадку, при мінімальних затратах користувач тимчасово отримує найвищий економічний ефект; при цьому в популяції виникає моментальне збільшення чисельності за рахунок зменшення внутрішньовидової конкуренції. Однак, подальші події дуже швидко можуть перетворити досягнуті успіхи в негативні результати:

а) через залучення тварин до розмноження, зменшується плодючість та збільшується смертність нащадків;

б) порушення сформованої просторової структури приводить до небажаного переміщення молодих тварин, позбавлених батьківської опіки і не маючих життєвого досвіду, що теж веде до суттєвих втрат;

в) вилучення найбільш цінних плідників, самок у кабана, фазана, крижня або тварин обох статей у не схильної до міграції козулі, при майже постійному

переслідуванні, призводить до прохолостання великого відсотку самиць і до загального зниження чисельності.

При низькій чисельності тварин спостерігається зменшення кількості статевозрілих самців, що може привести до запліднення тільки частини самиць. Зараз до таких наслідків привело на лося, кабана та козулю. А у моногамів взагалі всяке відхилення від співвідношення статі 1:1, без сумніву, буде перешкодою для нормального відновлення.

Полювання з підходу забезпечує підвищення відстрілу тварин, які ще не досягли річного віку. Тому у цьому разі під постріл частіше попадають самки, які у різних видів ще довго піклуються про потомство. У зайців саме стан вікового складу відтворювального поголів'я являються одною із причин, що визначають підйом чи падіння чисельності тварин. Наприклад, перевага серед молодняку особин першого весняного приплоду означає у майбутньому різке підвищення коефіцієнту реального приросту чисельності і, навпаки, перевага останнього приплоду безумовно веде до зниження вказаного показника.

Чисельність, статева та вікова структури популяцій, які інтенсивно експлуатуються людиною, зазнають не завжди бажаних та передбачених різких коливань. Нерідко це призводить до надмірного вилучення, невластивій диспропорції у співвідношенні вікових та статевих груп, невиправданому нарощуванні чисельності, яка може значно перевищувати ємність угідь. В основі цього явища лежить низький рівень організації мисливського господарства, основою якого є лише елементарний збір "урожаю", без наукового обґрунтування норм та термінів полювання, без передбачення можливих наслідків від експериментальних методів управління справою.

Системі управління угрупованнями мисливських тварин, що склалася, може бути інша альтернатива, яка базується на штучному регулюванні чисельності через зміну вікової, статевий, або просторовий структури. Надійним механізмом для здійснення цього служать норм вилучення, які можна змінювати у потрібному напрямку, способи та терміни полювання, а також попередньо визначена або не визначена селективність у добуванні тих чи інших статевих та вікових груп диких тварин.

Нормування мисливського вилучення, як правило, без серйозних наукових обґрунтувань та відстріл переважно дорослих особин великого розміру обох статей – це найбільш поширені огріхи сучасного мисливського господарства.

Враховуючи, що плодючість у диких свиней низька лише протягом першого року життя; експлуатація ресурсів цього виду відрізняється порівняною простотою. У козуль, цінність яких сягає максимального розміру лише по досягненню тваринами 6-річного віку, експлуатація різних вікових класів потребує суворого наукового підходу та спеціальних знань.

Як не дивно, не дуже просто інтенсивно експлуатувати ресурси диких тварин, які здаються нам звичними і відомими, наприклад, поголів'я зайця та куріпки. Неможливість визначення статі та віку навіть на близькій відстані у цих видів, а отже і неможливість керованого селективного впливу на їх угруповання традиційним шляхом, призвело у багатьох країнах до створення спеціальної системи вилучення тварин. Вона полягає у проведенні полювання на мисливських ділянках, між якими у гніздовому порядку розташовані відновлювальні ділянки, які будуть експлуатуватися у наступному році або через рік. Звичайно на останніх *ніяка діяльність окрім біотехнічних заходів, а тим більше, вилучення, а тим більше, вилучення тварин - не здійснюється.* Таким чином, відновлення вилученого поголів'я відбувається дуже швидко, так як молоді тварини, відселяються в угіддя, де вони зможуть досягти статевої зрілості і у наступному році виводити потомство.

Недостатнє управління полюванням, яке є характерним для періодів катастрофічних соціальних катаклізмів та потрясінь суспільства, завжди призводило до знищення окремих угруповань та навіть окремих видів. Зараз це сповна відбувається у нашій країні і без спеціальних зусиль може привести до повного зникнення, в першу чергу, південних популяцій козулі, а потім - кабана.

Звичайно, практична реалізація любых рекомендацій можлива лише при високому професіоналізмі працівників мисливського господарства та спеціальній підготовці мисливців, що входить у поняття розвинутої мисливської культури.

Інструкція про порядок видачі ліцензій, порядок здійснення полювання та порядок видачі відстрільних карток на пернату дичину та хутрового звіра й ведення обліку їх використання у мисливських угіддях мисливського господарства ТзОВ «Полонина» приведені в Додатках (додаток №4)

7.3. Розрахунок обсягів експлуатації.

Норми вилучення окремих видів мисливських тварин застосовуються в залежності від їх чисельності в мисливських угіддях. У разі коли оптимальна чисельність тварин не досягає нормативної, допустимий відсоток вилучення тварин зменшується в залежності від фактичної чисельності.

Якщо фактична чисельність окремих видів мисливських тварин перевищує оптимальну чисельність мисливських угідь, користувачі самостійно вирішують утримувати їм таку чисельність мисливських тварин за рахунок інтенсифікації біотехнічних заходів (викладки додаткової кількості кормів, створення кормових полів тощо) чи інтенсивно експлуатувати поголів'я і підтримувати фактичну чисельність на рівні оптимальної – відсоток вилучення у таких випадках визначається користувачем мисливських угідь і може перевищувати наведені у таблиці 7.3.1 допустимі норми вилучення.

Таблиця 7.3.1.
Допустимі норми вилучення окремих видів мисливської фауни
при мінімально-допустимій їх щільності

Вид мисливської фауни	Лісомисливська область	Допустимий відсоток вилучення, %
Лось, олень благородний, козуля	Для усіх лісомисливських областей	10
Кабан	Поліська, Лісостепова, Кримська гірська, Карпатська	20
Заєць-русак	Для усіх лісомисливських областей	15
Бобер	Поліська	10
Сіра куріпка	Для усіх лісомисливських областей	15
Тетерук	Для усіх лісомисливських областей	20
Водоплавна дичина	Для усіх лісомисливських областей	20

Знання конкретних показників статеві-вікової структури мікропопуляцій місцевих диких тварин дозволяє працівникам мисливського господарства досить точно порахувати середньорічний приріст поголів'я та визначити розмір можливого вилучення тварин з популяції. Разом з тим, при проведенні відстрілу (відлову) важливе значення має не тільки загальна чисельність добутих тварин, але й їх статеві та вікова структура (таблиця 7.2.2.).

Норми вилучення мисливських тварин
з врахуванням вікової структури популяцій

Види диких тварин	Стан популяції диких тварин (рекомендований відсоток вилучення)			Оптимальний варіант статевого співвідношення
	Однорічки	Середньовікові	Старі	
Лось	до 50	20	30	1 : 2
Олень	до 50	20	30	1 : 2
Кабан	до 70	10	20	1 : 2
Козуля	до 50	20	30	1 : 2

Планове вилучення мисливських тварин ґрунтується на динаміці чисельності популяції мисливської фауни.

В зв'язку з необхідністю суворого регулювання експлуатації диких тварин, розрахунки їх вилучення проведені з дотриманням оптимальної і мінімальної щільності мисливської фауни на 1000 га угідь. Навіть у незначній кількості дозволяється починати експлуатацію диких тварин лише при досягненні поголів'я не нижче мінімальної щільності.

При щільності, нижчій мінімальної, може здійснюватися лише селекційний відстріл.

Дані розрахунки зроблені відповідно до діючої законодавчої бази на момент розробки проекту. При зміні ліміту або норм відстрілу від запланованих розрахункових, обсяги експлуатації можуть змінюватися як в сторону зменшення так і збільшення.

При досягненні господарством показників чисельності дичини, які плануються або близьких до них, на протязі ревізійного періоду можна збільшити пропускну спроможність за рахунок проведення спеціальних заходів. На динаміку чисельності більшості видів мисливської фауни негативно впливають надмірне локальне вилучення в процесі полювання та браконьєрства, хижацтво з боку лисиць і собак, а також кліматичні аномалії.

В таблиці 7.3.3. наводяться допустимі обсяги вилучення мисливської фауни з урахуванням мінімальної та оптимальної щільності в угіддях мисливського господарства ТзОВ «Полонина».

Таблиця 7.3.3.

Орієнтовний річний приріст поголів'я та обсяги експлуатації основних видів мисливських тварин в угіддях мисливського господарства ТЗОВ «Полонина».

Вид мисливських тварин	Рік	Чисельність тварин після сезону полювання	Приріст поголів'я		Чисельність з урахуванням приросту поголів'я	Площа стацій перебування, тис. га	Щільність на тис. га		Ліміт використання (відстрілу)		Чисельність після сезону полювання	Оптимальна чисельність
			%	голів			фактична, голів	оптимальна, голів	%	голів		
Олень	2010	5	15	1	6	2,9	2,1	4,9	-	-	6	14
	2011	6	15	1	7	2,9	2,4	4,9	-	-	7	14
	2012	7	15	1	8	2,9	2,7	4,9	-	-	8	14
Козуля	2010	20	15	3	23	2,9	7,9	25	-	-	23	73
	2011	23	15	3	26	2,9	8,9	25	5	1	25	73
	2012	25	15	4	29	2,9	10	25	7	2	27	73
Кабан	2010	39	30	12	51	2,9	17,5	5,7	23	12	39	17
	2011	39	30	12	51	2,9	17,5	5,7	23	12	39	17
	2012	39	30	12	51	2,9	17,5	5,7	23	12	39	17
Заєць-русак	2010	59	25	15	74	2,9	25,5	18	20	15	59	52
	2011	59	25	15	74	2,9	25,5	18	20	15	59	52
	2012	59	25	15	74	2,9	25,5	18	20	15	59	52

При фактичній чисельності окремих видів мисливських тварин, що перевищує їх оптимальну чисельність, різниця між фактичною і оптимальною чисельністю поголів'я може бути в повному об'ємі визначена до добування.

Проектна розрахункова чисельність мисливських тварин та птахів не може відповідати кількості фактично облікованих тварин. Аналогічна ситуація спостерігається із запроєктованими обсягами вилучення відносно кількості тварин, які фактично вилучені. Це відбувається у зв'язку із тим, що на показники росту чисельності та обсяги вилучення диких тварин впливає ряд чинників, як біотичних так і абіотичних.

7.4. Розрахунок пропускної спроможності господарства.

Пропускна спроможність мисливських угідь – це максимально можлива кількість мисливців, які можуть полювати в один день на певній площі мисливських угідь (з урахуванням чисельності мисливських тварин і необхідності додержання вимог техніки безпеки). Цей показник визначається для кожного мисливського виду, на який планується відкрити полювання.

Пропускна спроможність, в першу чергу, залежить від ємкості мисливських угідь господарства, що визначається, крім загальної чисельності дичини, величиною річного приросту популяцій мисливських тварин, а також законодавчо визначеними (при полюванні на деякі види хутрових звірів та птахів), або теоретично прийнятими (полювання на копитних та вовка) щоденними нормами відстрілу мисливських звірів та птахів. Певні корективи потрібно вносити також за умови проведення договірних (валютних) полювань, якщо в умовах договору передбачається обов'язкове щоденне виставлення певної кількості мисливських тварин на кожного мисливця.

Розрахунок планової сумарної пропускної спроможності проводиться за формулою:

$$P = \frac{C_n}{H_n}, \sum_{n=1}^x \frac{C_n}{H_n} = \frac{C_1}{H_1} + \frac{C_2}{H_2} + \frac{C_3}{H_3} + \dots + \frac{C_x}{H_x}, \text{ де}$$

P – планова річна пропускна спроможність, “мисливце-днів”;

C_n – кількість дичини по видах мисливських тварин ($C_1, C_2, C_3, \dots, C_x$), яку планується вилучити протягом року;

H_n – сумарна індивідуальна щоденна норма відстрілу для кожного мисливця по кожному з дозволених до відстрілу видів мисливських тварин ($H_1, H_2, H_3, \dots, H_x$), згідно різних видів полювань.

Наприклад, для розрахунків пропускної спроможності господарства при колективних полюваннях на диких копитних (лось, олень, лань, козуля, муфлон, кабан) теоретично приймається індивідуальна норма мисливця за одну мисливську добу – 0,1 голів копитних, при полюванні на водоплавну дичину – згідно визначених щорічним наказом норм.

Примітка: пропускна спроможність в окремих випадках може бути обмежена вимогами техніки безпеки (наприклад – при високій концентрації водоплавної дичини на невеликих територіях).

Розрахунок фактичної сумарної пропускної спроможності проводиться за формулою:

$$P_f = 2 \frac{C_n}{H_n}, 2 \sum_{n=1}^x 2 \left(\frac{C_n}{H_n} = \frac{C_1}{H_1} + \frac{C_2}{H_2} + \frac{C_3}{H_3} + \dots + \frac{C_x}{H_x} \right), \text{ де}$$

P_f - фактична річна пропускна спроможність, “мисливце-днів”;

C_n – кількість дичини по видах мисливських тварин ($C_1, C_2, C_3, \dots, C_x$), яку планується вилучити протягом року;

H_n – сумарна індивідуальна щоденна норма відстрілу для кожного мисливця по кожному з дозволених до відстрілу видів мисливських тварин ($H_1, H_2, H_3, \dots, H_x$), згідно різних видів полювань.

Показник пропускної спроможності конкретного мисливського господарства, крім природної ємкості, може бути значно змінений (знижений) за рахунок рівня його організації. Такими негативними факторами можуть виступати: недоступність угідь через відсутність доріг чи їх незадовільний стан, низька технічна оснащеність господарства, недостатнє обладнання пунктами зупинки, низька кваліфікація егерської служби тощо.

Пропускна спроможність мисливського господарства ТзОВ «Полонина» приведена у таблиці 7.4.1.

Таблиця 7.4.1.

Визначення пропускну́ї спроможності мисливського господарства ТзОВ «Полонина» на найближчі три роки

Основні види тварини	Рік відстрілу											
	2010				2011				2012			
	Осіньна чисельність поголів'я мисливської фауни	Кількість тварин, які підлягають відстрілу	Норма відстрілу на одного мисливця в день	Пропускна спроможність на сезон полювання планова/фактична	Осіньна чисельність поголів'я мисливської фауни	Кількість тварин, які підлягають відстрілу	Норма відстрілу на одного мисливця в день	Пропускна спроможність на сезон полювання планова/фактична	Осіньна чисельність поголів'я мисливської фауни	Кількість тварин, які підлягають відстрілу	Норма відстрілу на одного мисливця в день	Пропускна спроможність на сезон полювання планова/фактична
Козуля	23	-	1 козуля на 10 мисливців	-/-	26	1	1 кабан на 10 мисливців	10/20	29	2	1 кабан на 10 мисливців	20/40
Кабан	51	12	1 кабан на 10 мисливців	120/240	51	12	1 кабан на 10 мисливців	120/240	51	12	1 кабан на 10 мисливців	120/240
Заєць	74	15	1 заєць на 1 мисливця	15/30	74	15	1 заєць на 1 мисливця	15/30	74	15	1 заєць на 1 мисливця	15/30
	Разом			135/270	Разом			145/290	Разом			155/310

Для мисливських господарств розташованих на півдні України виникає необхідність розрахунку додаткової пропускнує спроможності угідь у зв'язку з періодичною появою мігруючих видів мисливських тварин (гуси, качки, вальдшнеп, перепілка та деякі інші). Розрахунок додаткової пропускнує спроможності проводиться аналогічно.

Порядок визначення пропускнує спроможності мисливських угідь та видачі відстрільних карток на території Львівської області затверджено наказом Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства та Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Львівській області № 24/28 від 13.05.2010 р., який приведено в Додатках (додаток № 4).

7.5. Селекційний відстріл.

Добування мисливських тварин у всіх можливих випадках, повинно мати селекційний характер, основними його рисами якого є:

- недопущення відстрілу маточного поголів'я (свиноматок, які звичайно ідуть попереду стада, дорослих самок з малятами, перспективних биків-рогачів, тощо);
- добування молодих тварин - однорічок, а також ялових самок;
- обмеження полювань у репродуктивний період (на токах, а також під час гону).

При умові регулювання чисельності копитних, шляхом селекційного вилучення можна мати постійне поголів'я з оптимальною продуктивністю при одночасному отриманні максимальної та стабільної здобичі.

В першу чергу вилучаються вибракувані тварини, які не мають цінності для відтворення популяції, а саме: хворі, кволі, поранені, старі з явними ознаками деградації, або з нехарактерним для виду забарвленням, а при відстрілі самців оленів та козуль – особин з недорозвинутими рогами.

Найкращі результати дає селекційний відстріл, який проводиться в три етапи:

- 1) відбір неповноцінних особин приймаючих участь в розмноженні за 1 місяць до початку гону;
- 2) добір поранків протягом 1 місяця після закінчення сезону полювання;
- 3) відстріл фізіологічно неповноцінних тварин протягом всього року.

Активний вплив на статевий та віковий склад популяції тварин здійснюється шляхом заохочення добування молодих тварин – цьогорічок та ялових самок.

Селекційний відстріл дозволяється проводити при будь-якій щільності мисливських тварин, навіть нижче мінімальної. Доручати селекційний відстріл потрібно досвідченим єгерям чи мисливцям, які володіють спеціальними знаннями та навичками, можуть швидко і правильно візуально визначати, до якої вікової групи відноситься та чи інша тварина згідно її загальних біологічних ознак і прийняти рішення щодо доцільності відстрілу цієї тварини.

Для полегшення процесу визначення в природних умовах тварин, які підлягають селекційному відстрілу, розроблені критерії, які приведені в Додатках (додаток № 5).

7.6. Охорона мисливських угідь.

Система практичної охорони мисливських угідь складається з таких напрямків:

- 1) Контроль єгерями ситуації у закріплених обходах;
- 2) Періодичне контролювання мисливських угідь активом ПМК (головами первинних колективів, тощо) під час спеціальних рейдів;
- 3) Систематична перевірка роботи єгерів та дійсного стану справ у мисливських угіддях спеціалізованою групою громадських інспекторів;

- 4) Сприяння та допомога у проведенні перевірок якості угідь, чисельності тварин та заготовлених кормів співробітникам контролюючих органів Мінприроди України та Держкомлісгоспу України.

Для оперативної і результативної охорони угідь єгері повинні бути оснащені автотранспортом і зв'язком.

При охороні мисливських угідь треба керуватись щорічно розробленим перспективним планом по запровадженню спеціальних заходів. Окремим розділом плануються заходи по збереженню мисливських тварин під час польових робіт. Вони узгоджуються з землевласниками, а у разі потреби - з директивними органами.

До великої втрати корисних звірів і птахів приводить браконьєрство. Тому, керівництву й єгерській службі господарства з ним потрібно вести повсякденну і рішучу боротьбу. Для затримання браконьєрів треба створювати змішані групи із єгерів і мисливської громадськості, бажано з участю міліції. При охороні угідь необхідно звертати особливу увагу на найбільш привабливі для браконьєрів місця.

Значна частина намірів браконьєрів може бути попереджена проведенням агітаційно-масової роботи засобами наочної агітації (встановлення аншлагів, красивих панно тощо), а також своєчасної інформації населення про строки та правила полювання по місцевому радіо, телебаченню, в пресі, через мисливські колективи.

Розділ VIII. Біотехнічні заходи.

8.1. Проектування обсягів біотехнічних заходів.

У сучасних умовах антропогенного впливу на мисливські угіддя біотехнічні заходи є ефективним прийомом інтенсифікації мисливського господарства, що сприяє не тільки зберіганню, але і збільшенню чисельності мисливських тварин. Тільки при проведенні комплексу біотехнічних заходів у спортивних мисливських господарствах можливо підтримувати високу чисельність мисливських тварин.

Біотехнічні заходи поділені на дві основні групи:

- заходи загальної конструктивної дії (А) - кардинально (реформуючі) змінюють кормові та захисні властивості мисливських угідь на значний проміжок часу;
- заходи окремої (обмеженої) дії (Б) - призводять до тимчасової (сезонної) зміни ємкості угідь.

До групи біотехнічних заходів А відносяться:

1. Біотехнічна реконструкція лісових насаджень;
2. Заходи по збільшенню ємкості мисливських угідь при проведенні лісогосподарських, сільськогосподарських, гідромеліоративних та деяких інших робіт, які змінюють якість місцезнаходження мисливських тварин;
3. Кормові та захисні посіви та посадки багаторічних (сільськогосподарських, деревних чи чагарникових порід);
4. Створення штучних водойм для диких тварин та заходи по їх біотехнічному упорядженню (по аналогії з ПОК – природоохоронними комплексами у лісових насадженнях південного степу України);
5. Створення штучних переходів по забезпеченню вільних міграційних переміщень мисливських тварин;
6. Будівництво штучних місць гніздування;
7. Контроль над чисельністю хижаків, боротьба з незаконними полюваннями;
8. Ветеринарно - санітарні заходи;
9. Інші роботи, що кардинально та на значний (понад сезон) проміжок часу змінюють якість мисливських угідь.

До групи біотехнічних заходів Б відносяться:

1. Штучна зимова підгодівля мисливських тварин;

2. Тимчасове збільшення кормових та захисних умов (використання порубочних залишків на лісосіках, однорічний посів або посадка кормових полів, спорудження тимчасових притулків для дичини, тощо);

3. Спорудження тимчасових водопоїв;

4. Покращання доступності кормів та водопоїв;

5. Скорочення негативної дії чинників неспокою (регулювання інтенсивності побічного користування, підсочки, випасу худоби, рекреаційного навантаження, тощо);

6. Засоби охорони умов проживання мисливських тварин (заборона весняного випалювання рослинності та порубочних решток, обладнання сільськогосподарських агрегатів відлякуючими пристроями та дотримання заходів по запобіганню шкоди тваринам під час збирання урожаю в умовах польових мисливських угідь, тощо);

7. Тимчасове покращання захисності угідь шляхом заборони відвідувань місць виведення молодняку – створення “острівків спасіння”, „місць тиші”;

8. Інші роботи по тимчасовому покращанню умов проживання мисливських тварин.

Звичайно захистити тварин від всіх негараздів життя неможливо, але при розумному веденні мисливського господарства вдається значно зменшити негативний вплив багатьох природних та антропогенних факторів. Для цього треба чітко виконувати комплекс елементарних біотехнічних заходів, які можуть значно покращити умови існування всіх тварин в найбільш критичні періоди їхнього життя. Регламентація основних біотехнічних заходів для Поліської зони вказана у таблиці 8.1.1.

Таблиця 8.1.1.

Регіональна регламентація основних біотехнічних заходів

№ п/п	Лісомисливська область	Група заходів	№ заходу	Термін виконання, місяць року
1.	Поліська	А	1	I-II, IX-XII, особлива увага
		А	2	I-XII, особлива увага
		А	3	IV-V, особлива увага
		А	4	В разі необхідності
		А	5	В разі необхідності
		А	6	I-II, в разі необхідності
		А	7	I-XII, особлива увага
		А	8	I-XII
		Б	1	В разі необхідності
		Б	2	I-II, XI-XII- використання порубочних залишків; IV-V- посів, посадка
		Б	3	В разі необхідності
		Б	4	XII-I, особлива увага
		Б	5	I-XII, особливо IV-V
		Б	6	III-V, VIII-IX
		Б	7	III-V

Під час проведення підгодівлі тварин треба виходити з таких особливостей:

1) З часом концентрація природних кормів сильно зменшується, а їх якість погіршується;

2) Через нестачу висококалорійної поживи, високі енергетичні втрати по підтриманню життєвих функцій організму найгірший фізіологічний стан у тварин спостерігається не взимку, а в кінці березня - на початку квітня;

3) Птахи мають вищий рівень обміну речовин, чим ссавці і тому менш витривалі до голодування;

4) Найбільш несприятливий період року для більшості тварин - перша половина весни.

Для покращання кормових та захисних умов мисливських угідь протягом багатьох років за нормами, що наведені в таблиці 8.1.2. створюються кормові поля та захисні ремізи.

При закладці кормових полів необхідно планувати використання асортименту багаторічних видів рослин, які не потребують щорічних складних агротехнічних робіт. Слід враховувати розміщення місць концентрації мисливських тварин та можливість їх охорони від браконьєрів. Кормові поля необхідно розміщувати в стороні від доріг загального користування на відстані не менше 1-1,5 км від населених пунктів. Площі кормових полів мають бути невеликими, розміщеними рівномірно по всій території господарства. Найкращими місцями розміщення кормових полів для копитних тварин є долини невеликих річок. По краю кормових полів висаджують високорослі трав'яні культури (топінамбур тощо), чагарникові породи, які покращують захисні умови угідь.

На Поліссі часто немає потреби у створенні повно компонентних реміз. Покращити захисні умови території тут можливо порівняно не складними біотехнічними заходами: збереження підліску, куртин дерев і дерев з дуплами; загущеними посадками; висаджуванням густокронних порід, колючих кущів; влаштуванням штучних укрить. При несучільних рубках лісу формують ремізні ділянки – загущені деревостани з підліском (зімкнутість не вище 0,7), площею не менше 0,25 га та загущені узлісся.

Для зайців та тетерева ефективними можуть бути „мікроремізи”: берези чи осики підрубують так, щоб вони падали перпендикулярно, дерево до дерева і утворили зімкнутий чотирикутник. Зимом у середині такої мікроремізи викладають корм.

Таблиця 8.1.2.

Приблизні норми штучного створення кормових полів та захисних ремізів,
(га /на 1000 га лісових угідь)

№ п\п	Типи мисливських угідь	Кормові поля	Захисні ремізи
1	<i>Хвойні насадження</i>		
	Молодняки 1 групи віку	2,0	-
	Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	2,5	5,0
	Пристигаючі, стиглі та перестійні насадження	1,5	3,0 - 4,0
2	<i>Листяні насадження</i>		
	Молодняки 1 групи віку	1,0	-
	Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	1,0	4,0 - 5,0
	Пристигаючі, стиглі та перестійні насадження	0,5	3,0 - 4,0
3	<i>Змішані насадження</i>		
	Молодняки 1 групи віку	1,0	-
	Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	1,5	5,0
	Пристигаючі, стиглі та перестійні насадження	1,0	3,0 - 4,0

Підгодівля лося.

Лось пристосувався існувати на природних кормах без допомоги людини. Проте лісові насадження, де мешкає цей звір, далеко не рівноцінні по запасах доступних для лося кормів; тому турбота працівників мисливського господарства про цього звіра завжди дає позитивний ефект. Основним кормом для лося в зимовий період служать кора і молоді погони чагарникових і деревних рослин, перш за все вербняку і осики. Найбільш багаті цими кормами молоді лісонасадження, заростаючі зруби і узлісся, а також середньовікові та перестійні ліси з незначною зімкнутістю, великою кількістю просік, рідин і полян з чагарниковою рослинністю. Такі угіддя є в достатній кількості не скрізь, але мисливці

зацікавлені в рівномірному і повному заселенні лосями своїх господарств; тому підгодівля лося виправдовує себе майже в кожному мисливському господарстві.

Лось добре поїдає кору і гілки осик, які повалені, його привертають лісові розробки, де він годується відходами деревини. При цьому лось мириться з найближчим сусідством людини, нерідко жирує всього в декількох сотнях метрів від лісорубів, заходить в приміські і міські парки навіть великих міст.

В мисливських господарствах доцільно створювати, так звані, підгодівельні майданчики для лосів, де зрубано по одній-дві осики і викладена сіль. Але, якщо говорити про дійсне збільшення чисельності лосів і підвищення ємності угідь, то такою підгодівлею обмежуватися не можна.

Якість угідь визначається перш за все наявністю в лісі придатної для лосів їжі, а доступністю кормів. У всіх або майже у всіх лісових угіддях Поліської зони осичників більш ніж достатньо. Але, якщо вік дерев перевищує 7-10 років, то тварини просто не можуть використовувати їх гілки і кору. В таких місцях систематичне підрубання осичняку дозволяє підтримувати оптимальну чисельність лосів в угіддях. Таке підрубання повинне проводитися не від випадку до випадку, а день за днем протягом всього зимового періоду з урахуванням чисельності звірів, використання ними корму і фактичного розміщення тварин в угіддях.

Дерева рекомендується пиляти на висоті 1-1,5 м та слідкувати, щоб окорінок залишився на пні. В цьому випадку звалене дерево не заносить снігом (рисунок 1).

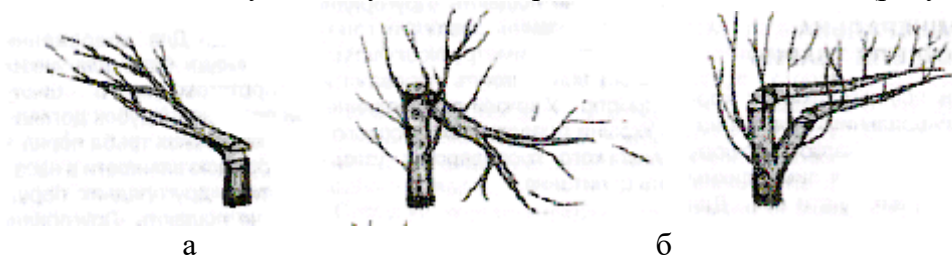

Рисунок 1. Викладка дерев для підгодівлі: а – осики, б – верби.

Дорослий лось з'їдає за добу близько 20 кг деревної кори і дрібних, до 5 мм в діаметрі, гілок. Приблизно така кількість корму дає одна осика 15-20 м висоти. З цього розрахунку потрібно виходити при підгодівлі звірів, якщо угіддя не багаті кормами, а мисливці зацікавлені в підтримці високої щільності лосів. Зрозуміло, такі рубки осичняку повинні проводитися тільки за узгодженням з лісгоспами і так, щоб не перешкодити відновленню лісу і не стравить всі наявні корми за короткий проміжок часу. Осичняк і різні види верби, які поїдають лосі, належать до швидкорослих малоцінних з точки зору лісників порід; тому такі біотехнічні заходи цілком доцільні. У ряді випадків підгодівля лося може поєднуватися з рубкою лісонасаджень. Працівники господарства повинні тільки своєчасно погоджувати ці рубки і організувати їх проведення силами егерів або громадськості. Іноді мисливським господарствам доводиться оплачувати необхідний для підгодівлі осичняк, але частіше за все дозвіл на його рубку можна отримати за рахунок засобів, запланованих лісовим господарством на біотехнічні заходи або в оплату робіт по лісовідновленню, в яких господарства допомагають лісництвам.

Для підгодівлі лосів можливо використовувати інші відходи рубок лісу – гілки горобини, сосни (з хвоєю) та інших м'яколистяних порід

Як правило, підгодівля лося повинна поєднуватися і з іншими заходами щодо збільшення кормової продуктивності угідь. Якнайкращий ефект дає омолодження затравлених лосями старих вербняків шляхом їх вирубки з тим, щоб в короткий термін отримати більше кореневої порослі. Застосовуються також посадки верби на узліссях, просіках, уздовж ярів, доріг і річкових заплавл. Підрубання осичняку для підгодівлі лося проводять після обпадання листя в більшості місць - з другої половини жовтня або з початку листопаду.

Підгодівля благородного оленя.

В умовах порівняно м'якого клімату благородний олень відчуває гостру потребу в підгодівлі лише в особливо багатосніжні зими. Але інтереси спортивного мисливського господарства примушують підгодовувати цього звіра, щоб утримувати його на обмежених територіях, добитися більш інтенсивного приросту поголів'я, а в окремих випадках - збільшити природну продуктивність угідь.

Успіх підгодівлі благородного оленя залежить від наявності кормових полів, приваблюючих і утримуючих тварин до глибокого снігу. Підгодівельні майданчики, розміщені навкруги кормових полів, утримують дичину в таких місцях протягом року.

Підгодівля оленів має багато спільного з підгодівлею козулі, тому часто здійснюється спільно з використанням годівниці схожого типу (рисунок 2).

Годівниці для оленів роблять тільки стаціонарні і з кормонакопичувачем. У годівниці обов'язково треба ставити корита для згодовування соковитих кормів, комбікорму і солонці. Відстань між жердинами в годівниці 20-25 см.

Всіляко необхідно уникати викладки кормів на землю або сніг. Сіно можливо викладати невеликими копицями.

Рисунок 2. Типи годівниць для оленів та козуль.

Взимку олені йдуть на пошуки кормів на досить велику відстань (до 10 км), тому вибір місця для годівниці не має особливого значення. Краще всього ставити їх на сонячних узліссях, лісових галявинах або в рідколіссі на відстані 50-100 м від хвойного молодняку або інших відповідних укриттів. Витрата кормів в годівницях порівняно велика, тому треба передбачати можливість підвезення їх трактором або автомашиною. Для того, щоб олені встигли звикнути до годівниць, їх встановлюють вже в середині літа.

Для збереження природного ритму пасовищної активності, необхідно розташувати підгодівельні споруди (годівниці, силосні ями, копиці сіна, солонці) по жировочному ходу оленів. Для заохочення тварин до пересування по створеному маршруту необхідно прокласти тропи.

Восени і на початку зими олень часто виходить кормиться на озимі культури, ділянки прибраних картопляних полів з мілкими картоплями, що залишилися на поверхні землі або навідується до стогів лісового різнотравного сіна, заготовленого лісниками для худоби. В таких місцях природних жирувань також корисно організувати підгодівлю. А вибрані оленями стоги сіна краще всього викупити у власників або обміняти на наявний в господарстві фураж.

Підгодівля козулі.

Козуля прагне уникнути труднощів зими, відкочовуючи на десятки і сотні кілометрів в лісостепові ділянки, де снігу затримується менше, або в хвойні ліси, де взимку легше прожити. Але в умовах мисливського господарства відкочовки козулі небажані. Набагато вигідніше затримувати козулю в угіддях на кормових полях і у годівниць.

Обмежені в пересуванні і доступі до корму, досяжні хижакам козулі ухитряються пережити сувору пору року завдяки дуже обережному і прихованому способу життя на невеликих індивідуальних ділянках площею всього 25-50 га. Обмежений запас доступних зимових кормів на таких невеликих площах угідь обумовлює можливість існування козуль лише невеликими групами. Ці тварини або тримаються поодиночки або пасуться невеликими групами в дві-три голови. Це, зрозуміло, обтяжує підгодівлю тварин, які так сильно розосереджені по угіддях.

Встановлено, що в суворі зими багато козуль гинуть від запалення легень, особливо у листяних насадженнях, тому рекомендується створювати в рідколіссі та на галявинах зимові сховища в вигляді навісів з годівницями, закритих з 2-3 сторін для захисту від вітру та снігу (рисунок 3).

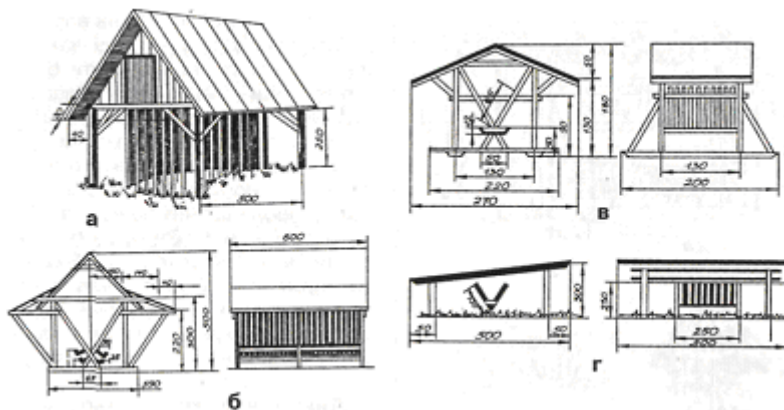

Рисунок 3. Стаціонарні годівниці для оленів і козуль: а – із сховищем для кормів, б- годівниця-бункер, в – пересувна годівниця, г – годівниця з навісом.

Враховуючи, що вказаному виду притаманна значна осілість та незначний розмір індивідуальної ділянки (100-300 га), зберегти козулю та утримати її в своїх угіддях можна створенням кормових полів за схемою, яка зараз широко запроваджена у багатьох господарствах (таблиця 8.1.3.).

На кормових майданчиках і у вольєрах козуля найбільш охоче поїдає сіно різнотравне, листяні віники, плющений овес, висівки, макуху, сухарі, картоплю, буряк, моркву, капусту, а також силос дрібного різання, сіль і крейду. Під час жирування тварини переходять від одного корму до іншого, переміщуючись від годівниці до годівниці. Сіно і кормові віники вони поїдають не підряд, а вибірково. З 1 кг хорошого сіна козуля з'їдає не більше половини, причому залишене сіно козуля, як правило, більше не чіпає і його слід замінювати.

Якщо підходити до підгодівлі козулі серйозно, підгодівельні майданчики для них потрібно створювати в кожному обжитому ними лісовому кварталі. Доцільно завчасно стягувати тварин на стики обжитих ними ділянок де на галявинах і узліссях сіють такі культури, як озимі, кормова капуста, горохо-вівсяна суміш і ін.

Слід звернути увагу, що при посадках топінамбура, частину ще зелених стовбурів на початку осені бажано зрізати для заготівлі віників. Це кращий зимовий корм для козулі у будь-якому регіоні.

Там, де кормові поля для козуль невеликі і є небезпека відвідування їх кабанами, не слід вводити в сівозміну картоплю і топінамбур, які приваблюють кабанів. Щоб вберегти

кормову капусту, яку вирощують для козуль і зайців, від лосів - їх відлякують, встановлюючи жердини з пучками поліетиленових стрічок, що шарудять від вітру.

Таблиця 8.1.3.

Схема зеленого конвеєру для козулі.

Культури	Термін сівби	Норма висіву насіння з внесенням добрив, ц/га			Термін згодовування		Врожай, ц/га
		насіння	супер-фосфат	калійна сіль	початок	кінець	
<i>Озиме жито</i>	Посів минулого року	3,0	1,5	2,0	Після	5-10квітня	80-100
<i>Озима пшениця</i>		3,5	1,5	2,0	танення снігу	5-10 квітня	80-100
<i>Багаторічні трави</i>		-	-	-	1-5 червня	1-5 липня	90-100
<i>Бобово-злакові:</i>							
<i>1-а сівба</i>	до 15 квітня	-	-	-	5 липня	20 липня	100-110
<i>2-а сівба</i>	з 25 квітня	-	-	-	15 липня	31 липня	100-110
<i>3-я сівба</i>	з 15 травня	-	-	-	1 серпня	15серпня	100-110
<i>Поукосні посіви віко-вівсяної суміші</i>	15-25 квітня	2,5	1,5	2,0	червень	вересень	100-120
<i>Люпин після збирання озимих</i>	15-25 квітня	1,5	2,5	1,5			100-120
<i>Багаторічні трави</i>	-	-	-	-	25 червня	вересень	100-120
<i>Кормові коренеплоди</i>	Кінець квітня	-	-	-	вересень	жовтень	200-250
<i>Кормова капуста</i>	Квітень	0,005	2,0	1,0	жовтень	листопад	400-500

Підгодівля кабана

Для кабанів найбільш несприятливі умови створюються в період з сильними морозами (більш -15°C) без снігу, або навпаки, у дні з високим сніговим покривом, який тримається близько тижня. Без підгодівлі за цей час можуть загинути всі поросята, що залишились без свиноматки. Тому терміни викладки кормів у роки з пересічними кліматичними умовами потрібно приурочити до кінця зими - початку весни. В екстремальні періоди, після сильних снігопадів і особливо під час ожеледі, підгодівлю слід розпочинати негайно.

Для утримання кабанів від міграцій слід починати викладку качанів кукурудзи та вінничя сорго ще до початку зими. Краще це робити перед періодом гону - в кінці жовтня.

При високій чисельності кабана, для зменшення його шкідливої діяльності в сільськогосподарських угіддях, необхідно проводити підгодівлю в літній період. При цьому, треба забезпечити певний контроль з боку егерів за місцями викладки кормів для охорони їх від розкрадання та для попередження браконьєрства.

Кабан є всеїдною твариною, тому реагує на різноманітну підгодівлю. При наявності вибору кабан у зимовий період віддає перевагу зерновим кормам та комбікормам, потім з'їдає картоплю, харчові відходи, силос. При відсутності кормів ні нехтує падлом.

Корма для кабанів викладають на підгодівельних майданчиках, які часто поєднують з вежею для селекційного відстрілу. Основною вимогою до місця розташування є можливість прихованого підходу звірів (наявність навколо підросту, чагарників).

Необхідно також практикувати влаштування спеціальних огорож, за якими викладають корм для поросят (рисунок 4).

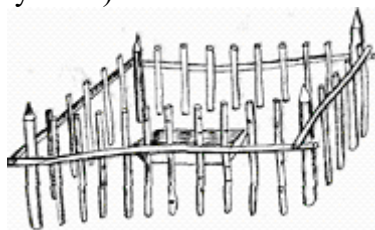

Рисунок 4. Годівниця для підсвинків.

Можна значно покращити умови існування кабана створенням спеціальних кормових полів за наведеною схемою (таблиця 8.1.4.), які позитивно впливають і на інших звірів та птахів. Кормові поля виконують також функцію захисту сільськогосподарських угідь від звірів, деякі з них використовуються для заготівлі кормів на зимовий період.

Таблиця 8.1.4.

Схема зеленого конвеєру для кабана

Культура	Термін сівби	Термін згодовування	
		початок	кінець
<i>Озиме жито.</i>	Середина серпня попереднього року.	Після танення снігу	20-25 травня
<i>Конюшина.</i>	Посів минулих років.	10-15 травня	5-10 червня
<i>Віка - овес – горох:</i> <i>1-а сівба</i>	Термін посіву раннього вівса (до 10 квітня), через 10-15 днів після 1-ого посіву.	5-10 червня	5-10 липня
<i>2-а сівба</i>		1-5-липня	20-25 липня
<i>Поукосні посіви бобово - злакових сумішей.</i>	Після збору озимого жита на зелений корм.	серпень	вересень
<i>Отава конюшини.</i>	Посів минулих років	5 червня, 15 вересня	20-25 серпня, 1-5 жовтня
<i>Турнепс</i>	15 - 20 квітня	5 вересня	1-10 жовтня
<i>Картопля</i>	15 травня	вересень	жовтень
<i>Кормова капуста</i>	Насінням – середина травня, розсадою - червень	5 вересня	25 жовтня
<i>Топінамбур.</i>	25 квітня – 3 травня	вересень	жовтень

Підгодівля зайця-русака.

Заєць-русак в більшості випадків не страждає від нестачі кормів. Однак при правильній організації підгодівлі і цей звір користується нею, концентруючись біля кормових точок.

Заєць-русак поїдає сіно і гілкові корми вибірково і зовсім не чіпає забруднений корм. Тому викладену для них підгодівлю потрібно періодично міняти, не чекаючи повного поїдання. Викладати корми краще не прямо на землю, а на грати з віток встановлені в підгодівельному курені, або класти на купи хворосту чи підвішувати на суках, вбитої в землю гілки (рисунок 5).

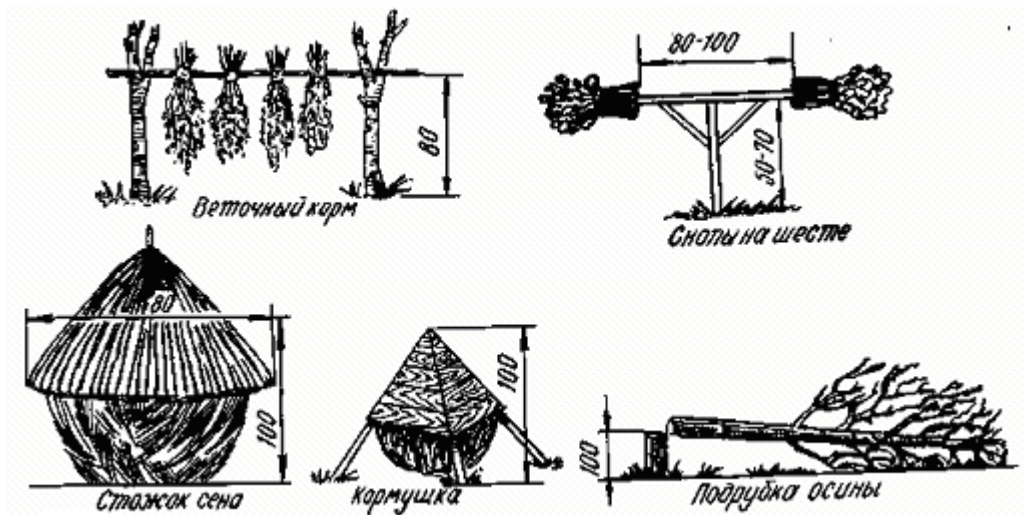

Рисунок 5. Споруди для підгодівлі зайців.

В умовах Полісся заєць-русак починає систематично користуватися підгодівлею з випаданням снігу, тобто з кінця листопаду - початку грудня. Краще всього тварини поїдають сіно з тимофіївки і конюшини, висушений топінамбур (стебла і листя), капусту, березові віники зимової заготівлі. Ці корми можна вважати основними. Окрім них русаки використовують овес, листяні віники літньої заготівлі, брукву, ялівець.

Для зимової підгодівлі зайця-русака можливо використовувати кормові поля з озимим житом, нескошеними ділянками сіяних трав.

Підгодівля тетерука. Основним кормом цього птаха в зимовий час є бруньки берези. Тетерук не голодує навіть в найсуворіші зими. Проте в спортивному мисливському господарстві необхідно сконцентрувати і утримати тетерука в центральній частині приписної території, де легше попередити браконьєрство і зберегти птаха від хижаків. Іноді потрібно відтягнути його від місць де є дроти, об які розбиваються птахи. Тетеруки гірше за інших птахів звикають уникати цієї нової для них небезпеки. Якщо ж птахи з осені були принадані на зручне для току місце і затримувались там до весни, то підгодівля дозволяє створити нове токовище там, де його раніше не було.

Підгодовувати тетерука краще всього на вівсяному полі біля узлісся лісу або там, де воно широким клином вдається в лісовий масив. Починаючи з серпня на такі вівсянища зграї тетеруків вилітають поласувати опалим зерном. В природних умовах жирування птахів на таких місцях припиняється з випаданням снігу. Однак штучною підгодівлею можна утримати птахів біля вівсяного поля протягом всієї зими, якщо поблизу цього місця достатньо великого березняку-перестою, де тетеруки зможуть добирати основну частину свого зимового раціону у вигляді бруньок і сержок.

Краще всього вдається принадити птахів, залишивши для них неприбраною смужку вівса, але не біля самого узлісся, а подалі, оскільки тетеруки спокійно годуються на полі тільки в тих випадках, коли хороший огляд забезпечує їх безпеку. Неприбраний овес продовжує період жирування тетерука на полі до випадання глибокого снігу. А до цього часу можна привчити птахів годуватися вівсом в снопиках або в зерні, який викладається тут же в підгодівельних куренях та навісах (рисунок 6).

Тетеруки лякаються всіляких споруджень, і привчити їх до таких куренів непросто. Спочатку підгодівля повинна роздаватися у вигляді розкиданих снопиків і вівса, що розсипається, серед яких лежать дві-три невисокі купки вівсяної соломи. Потім ці купки можна поступово перетворити на курені з годівницями для зерна. Все це робиться поступово, щоб птахи не перестали відвідувати місце підгодівлі. Годування біля стогів, куренів і інших споруд, які дозволяють мисливцю або хижаку непомітно наблизитися до птахів, невласлива тетерукам. Тому одночасно зі спорудженням куренів оддалік від них потрібно розкидати по полю клаптики соломи, полу, овес так, щоб тетеруки без

побоювання могли годуватися біля них, поступово наближалися до куренів і нарешті стали заходити під їх нависи. Дуже допомагають цьому «кормові доріжки» з суміші зерна і полови, які повинні розходитися від куренів у всі боки.

Необхідно стежити, щоб тетеруків не відлякували від підгодівлі лисиці і яструби-тетеревятники. Тямуца лисиця, що зачайлася в курені, може надовго віднадити птахів від підгодівельного майданчика; тому поблизу місць підгодівлі ще з осені потрібно відстрілювати хижаків, а якщо лисицю, що повадилася, не вдається добути, то потрібно хоча б відігнати її від цього місця гончими собаками.

Окрім вівса добре викладати тетеруку горобину і інші ягоди, а також підсипати пісок і дрібну гальку.

Солонці. Сіль необхідне доповнення до їжі, тому що в природі тварини не знаходять її в достатньої кількості. Солонці споруджують в тихих місцях, поблизу від води та в рідколіссі. Щільність солонців в мисливських угіддях залежить від поголів'я та видів копитних, а також структури ґрунтів та рослинності. На 100 га угідь встановлюють не менш 1-2 солонців. Основні типи солонців зображені на рисунку 5.

Солонець у вигляді рами. Окрім природних пнів-солонців, які важко знайти в природних умовах, особливо там, де вони необхідні, добре зарекомендували себе солонці у вигляді рам, встановлених на пні. Їх виготовлення нескладно. На рівному, гладко відпилянному дубовому, буковому або іншому пні, який залишається після лісозаготівель, прикріплюють раму, зроблену з товстої м'якої жердини. Величина і об'єм рами залежать від розміру пня і поголів'я окремих видів дичини, у тому числі мисливського угіддя, де створюється такий солонець. Висота пня 30—40 см. Солонці у вигляді рами, особливо з жердин (35×25×12 см), дешеві, гігієнічні, справляють враження натуральних пнів-солонців.

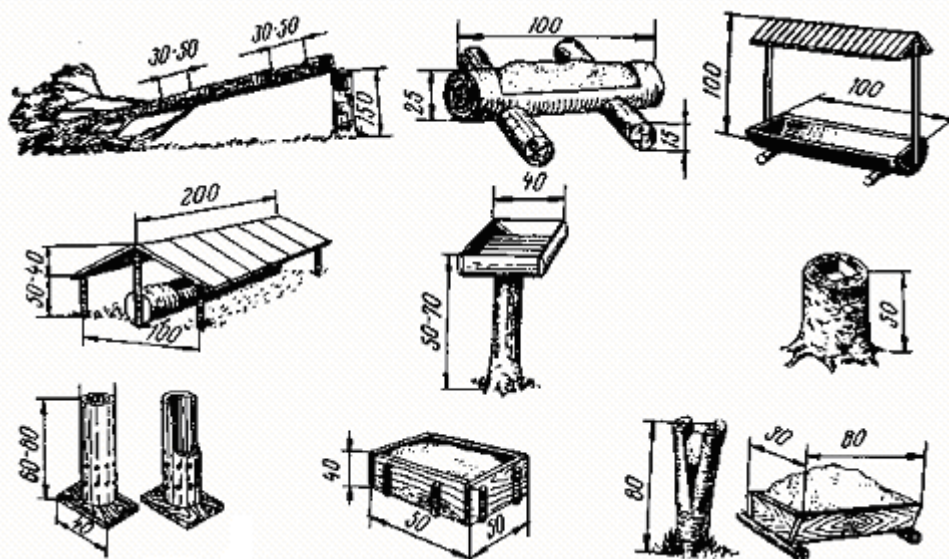

Рисунок 5. Типи солонців

Солонець в стовпчику найбільш вигідний, економічний і гігієнічний. Його роблять з м'якої колоди діаметром 15-20 см і завдовжки 120-150 см. Закопують в землю на глибину 30—50 см. На верхній частині стовпчика видовбують або просвердлюють отвір завдовжки близько 30 см, яке наповнюють грубопомеленою повареною сіллю або сіллю для худоби. Зверху кладуть шматок лікарської суміші або кам'яної солі і все це збризкують анісовим маслом. Із зовнішньої сторони стовпчика, з нахилом у напрямку до нижнього краю видовбаного дна, просвердлюють маленькі отвори через які просочується вміст солонцю і просочує кору і весь стовпчик. Грубу кору знімають і зачищають стовпчик ножем, щоб тварини при лизанні солі не поранили язика. Отвір на верхній частині стовпчика закривають розсувною кришкою через яку додають сіль, а при сильній

жарі збризкують водою. У основи стовпчика шар землі по колу замінюють глиною, яку щільно утрамбовують і формують з поглибленням щоб сольовий розчин затримувався в ньому і не просочувався в землю.

В мисливських угіддях з великою чисельністю поголів'я оленів доцільно створювати *солонці у високих пнях*, які виглядають в лісі природно і тварини охоче їх відвідують. Для цього у тонких порожнистих хвойних або листяних дерев (їли, ялиці, липи осики і ін.) відпилюють частину стовбура на висоті 150—200 см, щоб отримати високий пеня. Цей порожнистий пеня до висоти 20 см над землею через верх наповнюють чистою глиною, добре утрамбовують її, щоб через пеня сіль не йшла в землю. Потім пеня до верху заповнюють повареною сіллю крупного помелу або червоною сіллю, яка поступово просочується через пеня. Крупна дичина охоче приходить до таких солонців. З часом тваринні злизують і обгризають весь пеня солонцю.

Вище описані солонці застосовуються для сольових сумішей. Кускову сіль кладуть і в спеціальні стовпчикові солонці з навісом або в ясла. Солонець-ясла прикріплюють до дерева. Солонці-ящики найчастіше закріплюють на стаціонарних годівницях.

Від неекономічних і негігієнічних земляних солонців краще відмовитися.

Водопої. Дуже важливо наявність в угіддях постійних запасів чистої води (рік, струмків, джерел, поїлок). Природні джерела води необхідно постійно чистити від намулу, сміття, при необхідності поглиблювати дно та мурувати стінки камінням (рисунок 6). Регулюють також відтік води по канавам.(затримують при необхідності або направляють в дерев'яні або бетонні корита). Джерела та поїлки 2-3 рази в рік дезінфікують розчином марганцевокислого - калію, а територію навкруги мідним купоросом (1 чайна ложка на 10 л води).

Невеликі струмки чистять граблями від гниючих гілок, кори. Струмки, де було знайдена загибла тварина дезінфікують. При цьому концентрація розчинів мідного купоросу або негашеного вапна не повинна отруїти різні організми існуючи в водоймі.

Тварини також залюбки відвідують великі калюжі та заболочені ділянки, де можливо позбавитись зовнішніх паразитів та докучливих комах.

На території, де є проточні чи стоячі водойми, багато джерел, робота по водозабезпеченню тварин зводиться до підтримання належного їх санітарного стану, забезпечення штучних підходів до водопою, укріплення берегів в місцях підходів.

В угіддях можливо використання різни типів поїлок, наприклад поїлка для дрібної дични з розрізаного навпіл старого автомобільного скату. Можливі і інші форми поїлок та матеріал для їх виготовлення. В поїлках треба регулярно міняти воду, мити їх, дезінфікувати.

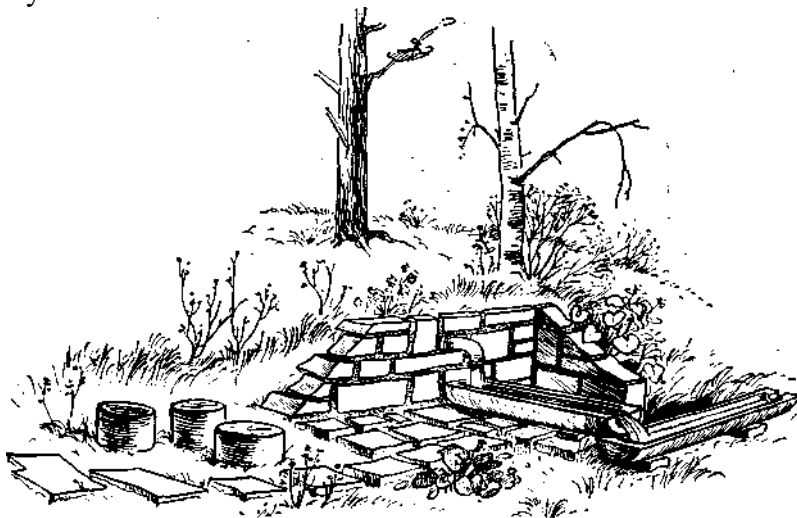

Рисунок 6. Обладнаний струмок.

Гальковиська і пурхалища. Всім зерноїдним птахам для травлення необхідно мати в мускульних шлунках деяку кількість камінчиків, які сприяють перетиранню з'їденого корму. При недоліках в угіддях твердих, краще кварцових камінчиків потрібного розміру птаха нерідко пролітають значні відстані в пошуках місць, де такі камінчики є.

Ранньою осінню, коли фазани і куріпки починають вилітати до проїжджих доріг, щоб збирати гальку, вони часто стають жертвами автобраконьєрства, тому доцільно створення гальковиськ в стороні від таких магістралей на місцях звичайних жирювок місцевої дичини (по лісових просіках, берегам канав, струмків, ярів і т.і.).

Штучні гальковиськи роблять у вигляді куп дрібного крупного гравію, гальки, краще річкового, піску. Матеріал для таких гальковиськів бажано брати в тих місцях, де птахи самі поповнюють свої запаси камінчиків. Це робиться тому що не всяка галька добре поїдається птахами. Використовування дичиною таких штучних гальковиськів залежить від правильного вибору місць для їх устрою, а також від поєднання таких галечників з місцями підгодівлі дичини і з місцями їх природних жирювок.

Нерідко для захисту галечників від снігу споруджаються укриття у вигляді навісів. Дуже зручно влаштовувати галечники біля виворотнів, які захищають їх від сніжних заметів. А іноді вигідніше зробити гальковисько на горбі на схилі яру що обдувається вітром і в інших місцях, де сніг менше затримується. Відвідувані птахами гальковиськи корисно періодично перелопачувати або розгрібати граблями, оскільки деякі птахи, зокрема глухарі збирають потрібні їм камінчики тільки з поверхні ґрунту, а не розгрібають її подібно курям.

При проведенні зимової підгодівлі дичини на кормових майданчиках і в підкормових куренях корисно викладати пісок в суміші з дрібним гравієм і золою. Всі види птахів сімейства курячих люблять приймати пісочні, пилові і зольні ванни, які допомагають їм позбавлятися від кліщів, пухоїдів і інших зовнішніх паразитів. Тетеруки, глухарі і рябчики в місцях своїх жирувань роблять характерні «копки», по яких мисливці розшукують виводки. Куріпка вибирає для своїх пісочних ванн природні виходи піску на поверхню або розорані ділянки. Нерідко дичина приймає зольні ванни на попелищах.

В деяких угіддях немає або дуже мало місць, підходящих для пурхалищ або купальниць, тому необхідно влаштовувати для птахів штучні пурхалища. Там, де було помічено перебування птахів на жируваннях іноді достатньо зняти шар дерну на пригріві, і пурхалище зроблено. В деяких же випадках для цього доводиться в угіддя завозити пісок. Його насипають купами висотою близько 50 см при діаметрі у підстави приблизно 1,5 м. На вершину кожної купи бажано підсипати по відру золи, змішаної з піском. Форма штучних пурхалищ переважно неправильна. За допомогою лопати непогано зробити в піску невеликі лунки, що нагадують покопки птахів. Птахи відвідує галечники з половини серпня і до середини листопаду (до випадання снігу).

Штучні гальковиськи і пурхалища потрібне влаштовувати тільки при недоліку природних гальковиськів і пурхалищ в угіддях, а не вважати це обов'язковим біотехнічним заходом.

Біотехнічні заходи спрямовані на покращення умов існування водно-болотної дичина приведені у Додатках (додаток № 6)

Основні біотехнічні споруди. В Додатках (додаток №7) наведенні основні розміри та малюнки найбільш типових біотехнічних споруд які використовуються у мисливському господарстві України.

Дуже важливо, щоб мисливсько-господарські споруди для зберігання кормів (сараї, погребі, навіси) були розміщені біля підгодівельних майданчиків, але в той же час подалі від сільськогосподарських угідь. В цьому випадку викладка кормів не потребує транспорту, що зменшує вартість робіт.

Мисливські вишки. Стаціонарні і пересувні вишки використовуються для спостереження за тваринами і фотографування і забезпечують також безпеку при колективному полюванні. Стаціонарні вишки споруджуються на вкопаних землю стовпах

або жердинах. В цілях маскуванню, вишки рекомендується ставити на узліссях, на краю вирубки або поблизу окремо стоячих дерев. По дорозі до вишки треба прагнути якомога менше переїздити звірині стежки, а в засідці влаштуватися так щоб світло місяця не заважало вести спостереження при відстрілі.

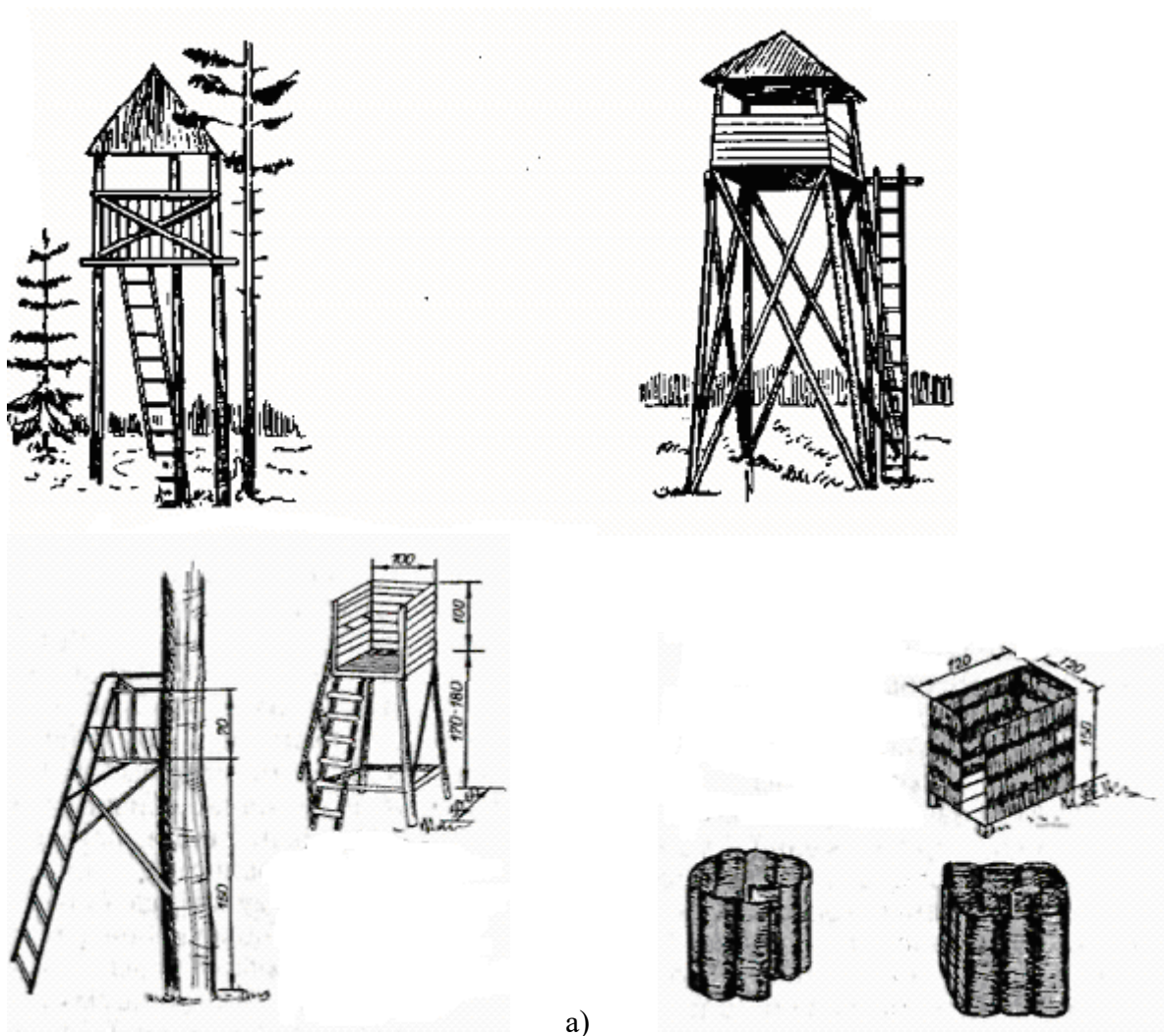

Рисунок 7. Стационарні вишки для обліку та відстрілу тварин (а) та мисливські засідки (б).

Вишки до 3м висотою виготовляють з сухих ялинових жердин, для вищій конструкції краще використовувати пиломатеріали (рисунок 7а). Така вишка складається з сходів з сидінням і опорної рами, закріпленої на шарнірах. Зручні і практичні звичайні сходи з сидінням, які можна притулити до дерева.

З підручних матеріалів (гілок, лози, високостеблового буряну) виготовляють наземні засідки. Засідку можна також створити шляхом посадки групи чагарників та живоплоту (рисунок 7б).

При полюванні поодиноці широко використовуються пересувні вишки різних конструкцій (дивись Додатки). Вони зручні для перевезення, їх легко збирають 2-3 люди прямо на місці.

Все ширше застосовуються доладні металеві вишки різних конструкцій, які можна перевозити в розібраному вигляді в багажнику легкового автомобіля. Вони виготовляються з тонкостінних сталевих або алюмінієвих труб. Такі вишки збираються на місці з 2-4 ланок, їх вага не перевищує 10-14 кг, висота 2,5-3 м. Частіше всього це дробинка або триноги з сидінням, що обертається.

В цілях запобігання нещасних випадків на полюванні із загоничами в практику входять найпростіші вишки-майданчики заввишки 1,5-2 м. Як правило, це тринога, споруджується з жердин і дощатою настилу. Вишка встановлюються на місці

уподобаному для полювання за 2-3 дні, із закінченням мисливського сезону зберігається на мисливській базі.

Сніговий плуг. Значний сніговий покрив для більшості видів тварин обмежує можливість добування кормів. Тому в глибокосніговий зимовий час доцільно своєрідне «розорювання снігу» смугами уздовж узлісь ялинових і соснових лісів, багатих ягідниками. Таке відкриття снігу полегшує тваринам здобич корму. Проводиться воно за допомогою імпровізованого «сніжного плуга» у вигляді масивного трикутника з дощок з перекладиною - сидінням для людини.

Довжина сторін плуга-косинця близько 1,5 м, висота дощок 40 см. Позаду дошки відстоять одна від одної приблизно на 1 м 20 см. В лісі з ягідниками кінь порівняно легко протягає такий плуг навіть по купині і заростях дрібного чагарнику.

Мисливським господарствам рекомендується мати такий плуг в якості необхідного інвентарю.

Для покращення якості підгодівлі мисливських тварин можливо створити **підгодівельну лінію** — систему мисливських споруд для підгодівлі звірів.

Підгодівельну лінію слід створювати у формі замкнутого прямокутника або еліпса, в центрі якого повинен знаходитися центральний склад або бункер для зберігання великої кількості корму (рисунок 8).

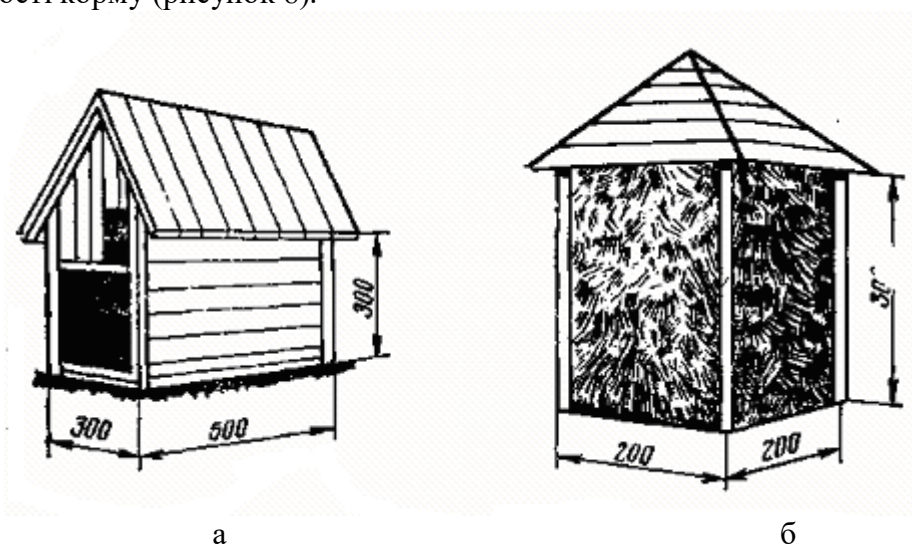

Рисунок 8. Сарай для зберігання кормів в угіддях (а)

та навіс для зберігання грубих кормів (б) (розміри споруд у сантиметрах).

Ці споруди розміщують в угідді так, щоб тварини на добре вибраній довгій трасі по черзі знаходили різноманітний і якісний корм (об'ємний, ядерний, соковитий, лісову суміш, солонці і джерела води). Правильно розмістивши ці споруди, можна примусити тварин пересуватися по угіддю і при цьому не наносити утрату лісовим культурам.

8.2. Визначення необхідної кількості кормів та біотехнічних споруд.

Звичайно, захистити тварин від несприятливих явищ неможливо, але при раціональному веденні мисливського господарства вдається значно зменшити негативний вплив багатьох природних та антропогенних факторів. Для цього треба чітко виконувати комплекс елементарних біотехнічних міроприємств, які можуть значно покращити умови існування всіх тварин в найбільш критичні періоди їхнього життя.

Розрахунок необхідної кількості кормів проводиться в залежності від лісомисливського районування, кількості диких мисливських тварин в угіддях та строків періоду підкормки диких тварин.

Для розрахунку кількості кормів, які необхідні в зимовий період, приймається (в середньому) сезон підгодівлі строком 100 днів (із 1 листопада по 15 лютого). Тривалість

сезону підгодівлі, а також початок і закінчення його, визначаються користувачем мисливських угідь в залежності від кліматичних та інших умов.

Умовно сезон годівлі ділиться на три періоди – із 1 листопада по 30 листопада (30 днів), коли викладається 25% добової норми кормів; другий період – з 1 по 30 грудня (30 днів) - викладається 50% добової норми кормів; третій період – з 1 січня по 10 лютого (40 днів) - викладається повна добова норма.

Зимова підгодівля мисливських тварин може бути спрямована на заготівлю певного запасу кормів з метою не годування тварин, а використання його у екстремальних умовах для рятування тварин від голоду (глибокий сніговий покрив, різка зміна температур, ожеледиця тощо).

Кількість та склад кормів повинні відповідати фізіологічним потребам тварин. У таблиці 8.2.1. наведені основні види кормів, які можуть використовуватись для підгодівлі диких мисливських тварин та норми їх викладки та заготівлі. Перелік кормів може бути змінений користувачами мисливських угідь в залежності від лісомисливського районування та кліматичних умов, але норм заготівлі, які наведені у таблиці, слід дотримуватись при проектуванні підгодівлі диких тварин.

Таблиця 8.2.1

Норми заготівлі та викладки кормів на 1 особину в сезон підгодівлі

Види кормів	Одиниця вимірювання	Види мисливської фауни			
		Козуля	Кабан	Заєць-русак	Тетерук, куріпка, качки
Сіно лісове, вікове, віковосяне	кг	10	-	1	-
Сінаж (силос)	кг	10	40	2	-
Пучки із листяних порід	шт.	20	-	-	-
Снопки зернові	шт.	-	-	5	5
Зерно, комбікорм, зернові відходи, жолуді, букові горішки, ячмінь, овес	кг	15	30	-	5
Кукурудза у початках	кг	20	80	2	-
Коренеплоди	кг	30	100	2	-

Розрахунок максимальної кількості кормів необхідних на зимовий період для підтримання розрахункової кількості мисливських тварин в угіддях ТзОВ «Полонина» вказаний в таблиці 8.2.2.

Особливу увагу треба приділяти біотехнічним заходам для збереження ресурсів мисливських тварин на достатньому рівні. Терміни викладки кормів у роки з пересічними кліматичними умовами потрібно приурочити на кінець зими – початок весни. В екстремальні періоди, після сильних снігопадів і особливо під час ожеледі, підгодівлю треба розпочинати негайно.

В наслідок малосніжних та теплих зим, залишки після збирання врожаю та сходи озимих культур доступні копитним та польової дичині більшу частину зими, що дає підставу зменшити тривалість сезону підгодівлі до мінімуму. Невеликі запаси кормів слід передбачати на випадок аномальних погодних умов (глибокосніжжя, ожеледь).

Обсяг заготівлі кормів необхідних для підгодівлі тварин в угіддях ТзОВ «Полонина» на найближчі три роки вказаний в таблиці 8.2.3.

Таблиця 8.2.2.

Рекомендовані максимальні норми заготівлі кормів на зимовий період
необхідних для підтримання розрахункової кількості мисливських тварин
в угіддях ТзОВ «Полонина».

Вид тварин	Оптимальна чисельність	Види кормів											
		Сіно, кг		Віники гілкові, шт.		Зерно, кг		Силос сінаж, кг		Коренеплоди, кг		Сіль, кг	
		норма	всього	норма	всього	норма	всього	норма	всього	норма	всього	норма	всього
Олень	14	40	560	50	700	20	280	30	420	60	840	1,0	14
Козуля	73	10	73	20	1460	15	1095	10	73	30	2190	0,5	36,5
Кабан	17	-	-	-	-	30	510	40	2920	100	1700	0,5	8,5
Заєць-русак	52	1	52	-	-	-	-	2	104	2	104	0,5	26
Всього:			685		2160		1885		3517		4834		85

Таблиця 8.2.3.

Обсяг заготівлі кормів на найближчі три роки для підгодівлі тварин в угіддях ТзОВ «Полонина»

Види мисливської фауни	Види кормів	Одиниці вимірювання	Норми заготівлі на одну голову	Роки					
				2010		2011		2012	
				Кількість тварин	Необхідні обсяги кормів	Кількість тварин	Необхідні обсяги кормів	Кількість тварин	Необхідні обсяги кормів
Олень	<i>Сіно лісове, вікове, віко-овсяне</i>	кг	40	6	240	7	280	8	320
	<i>Сінаж (силос)</i>	кг	30		180		210		240
	<i>Пучки із листяних порід</i>	шт.	50		300		350		400
	<i>Зерно, комбікорм, зерновідходи, жолуді</i>	кг	20		120		140		160
	<i>Кукурудза в качанах</i>	кг	40		240		280		320
	<i>Коренеплоди</i>	кг	60		360		420		480
Козуля	<i>Сіно лісове, вікове, віко-овсяне</i>	кг	10	23	230	25	250	27	270
	<i>Сінаж (силос)</i>	кг	10		230		250		270
	<i>Пучки із листяних порід</i>	шт.	20		460		500		540
	<i>Зерно, комбікорм, зерновідходи, жолуді</i>	кг	15		345		375		405
	<i>Кукурудза в качанах</i>	кг	20		460		500		540
	<i>Коренеплоди</i>	кг	30		690		750		810
Кабан	<i>Сінаж (силос)</i>	кг	40	39	1560	39	1560	39	1560
	<i>Зерно, комбікорм, зерновідходи, жолуді</i>	кг	30		1170		1170		1170
	<i>Кукурудза в качанах</i>	кг	80		3120		3120		3120
	<i>Коренеплоди</i>	кг	100		3900		3900		3900
Заєць	<i>Сіно лісове, вікове, віко-овсяне</i>	кг	1	59	59	59	59	59	59
	<i>Сінаж (силос)</i>	кг	2		118		118		118
	<i>Снопки зернові</i>	шт.	5		295		295		295
	<i>Кукурудза в качанах</i>	кг	2		118		118		118
	<i>Коренеплоди</i>	кг	2		118		118		118

Визначення необхідної кількості біотехнічних споруд проводять згідно нормам приведено в таблиці 8.2.4.

Таблиця 8.2.4.
Орієнтовні нормативи проектування біотехнічних споруд

Види мисливської фауни	Годівниці, навіси	Підгодівельні майданчики	Солонці	Водопої	Штучні місця гніздування для дичини
Козуля	1 на 20 козуль	-	1 на 20 козуль	1 на 20 козуль	-
Кабан	-	1 на 10 кабанів	1 на 10 кабанів	1 на 10 кабанів	-
Заєць-русак	-	1 на 20 зайців	1 на 20 зайців	-	-
Тетерук, куріпка сіра	1 на 25 птахів	1 на 1-1,5км узлісся			
Водо-плавна дичина	-	-	-	-	80-100 на 1000га придатних для гніздування угідь

Необхідний обсяг біотехнічних споруд в угіддях ТзОВ «Полонина» вказаний в таблиці 8.2.5.

Таблиця 8.2.5.
Найменування та обсяги біотехнічних споруд. ТзОВ «Полонина»

Види мисливської фауни	Фактична чисельність	Біотехнічні споруди									
		годівниці		солонці		штучні водопої		годівельні майданчики		укриття схованка	
		норма	обсяги	норма	обсяги	норма	обсяги	норма	обсяги	норма	обсяги
Олень	5	1/10	1	1/10	1	1/10	2	-	-	-	-
Кабан	39	-	-	1/10	4	1/10	4	1/10	4	-	-
Козуля	20	1/20	1	1/20	1	1/20	1	-	-	-	-
Заєць	59	-	-	1/20	3	-	-	1/20	3	-	-
Разом:			2		9		7		7		-

Наявність природних джерел прісної води влітку не лімітує поширення диких тварин. Тому, при оптимальній чисельності козулі та кабана в господарстві не має потреби створювати штучні водопої.

8.3. Ветеринарно-санітарні та профілактичні заходи.

Заходи по боротьбі з хворобами мисливської фауни можна розділити на профілактичні і лікувальні.

Основою профілактичних заходів являється штучна дегельмінтизація як місць підгодівлі, так і безпосередньо тварин, а також селекційне вилучення неповноцінної частини поголів'я. Профілактичні міри направлені на запобігання захворювань диких тварин і обмеження їх поширення. Необхідно вести нагляд за станом звірів та птахів, щоб своєчасно виявити ознаки появи тієї або іншої хвороби.

При всіх завозах і випусках диких тварин в угіддя господарства необхідно проводити їх ветеринарне обстеження та дотримуватись правил їх перетримування.

Кволих і хворих тварин не слід випускати в угіддя, а залишати у вольєрах до їх вилікування або вибраковки.

Дегельмінтизацію місць підгодівлі тварин потрібно проводити два рази на рік: за 1-2 тижні до початку зимової підгодівлі і через 1-2 тижні після її закінчення. При цьому годівниці та солонці необхідно обробляти 40%-им формаліном або хлорним вапном, а всі залишки кормів і кал, який знаходиться на підгодівельних майданчиках, спалювати або закопувати на глибину не менше одного метра.

Для дегельмінтизації тварин необхідно викладати разом з кормами сіно полину (гіркого, звичайного, лікарського) із розрахунку 5 кг сіна за сезон на одну козулю або десять зайців. Гілкові віники треба змочувати ацетоновим екстрактом чоловічої папороті, одночасно можна добавляти у корм кору осичин, потовчену на кусочки розміром 5x2 см.

Велике значення в попередженні захворювань диких тварин має правильна організація проведення підгодівлі, яка забезпечує добру вгодованість на протязі всього року. Гарна підгодівля звірів і птахів різко підвищує опірність їхнього організму до різних інфекцій і захворювань.

Використання біотехнічних споруд допомагає також вжити деякі заходи по профілактиці захворювань диких тварин. Необхідно постійно контролювати повноту викладки кормів й їх якість та добавляти до них мікроелементи, лікувальні й профілактичні засоби.

Особливо рекомендуються лікарські суміші для копитних тварин. Вони укріплюють їх організм і є ефективним засобом проти захворювання стронгіллезом. Ці суміші містять різні лікувальні речовини (фенотиазин, червону сіль, фосфат кальцію, окисел магнію, сульфат заліза і сульфат міді), а також різні інші домішки з плодів фенхеля, сушених дріжджів, сушеної зелені і т.д. У великій кількості лікарські суміші дають тваринам весною, коли вони, ослаблені зимівлею, переходять із зимового корму на зелений і їм загрожує небезпека розладу травного тракту. Весною тваринні більш схильні до захворювань, що викликаються паразитами.

Випробувана і часто використовується лікарська суміш кервоїд (Cervoid), яка містить велику кількість кальцієвих і інших мінеральних речовин, які підтримують хороший стан здоров'я копитних тварин і стимулюють розвиток рогів. Крім того, вона надає і лікувальну дію на тваринах, заражених стронгіллезом і внутрішніми паразитами, перешкоджає розповсюдженню інфекції, що розноситься паразитами. Завдяки високому змісту солі ця суміш може замінювати певною мірою і інші сольові суміші. Кервоїд проводиться і поставляється у формі брикетів, вагою по 1 і 4 кг. Кервоїд і інші лікарські суміші для дичини залишають ранньою весною в невеликих дощатих ящиках, укріплених на пнях або стовпчиках на висоті близько 60 см, або встановлених в місцях, де тварини охоче лижуть сіль - в солонцях-коритах і інших типах солонців. Суміші можна засипати і в годівниці з кришками, що захищають її від дощу і перешкоджаючими вимиванню з сумішей лікарських і смакових речовин.

Лікарські суміші тварини одержують так: в середині корита або ящика кладуть рядом 2—3 брикети лікарської суміші, проміжки між якими і стінами солонцю заповнюють звичайною сольовою сумішшю. Тварини спочатку лижуть сіль, а потім поступово переходять до лікарських сумішей.

Дозу лікарських сумішей збільшують весною до весняної норми споживання солі, якщо після аналізу посліду буде встановлено, що дикі тварини уражені шлунковими або легeneвими паразитами, що у них понос або невчасна линька. На жаль, в багатьох місцях тварини або взагалі не торкаються до цих сумішей або споживають їх дуже рідко, лише у весняний період при переході із зимового корму на зелений.

Склад сумішей був різний. Добрі результати дає суміш наступного складу: 10 кг просіяної чистої цегляної глини, 1,25 кг куховарської солі крупного помелу або 1,5 кг червоної солі. Після перемішування додати 1 кг кормового вапна (замість фосфорного кальцію, який важче дістати) або 1 кг мірала. Весною слід додати ще 50 г дубильної

речовини (таніну), 10 або максимально 20 г мідного купоросу, 100 г анісу (фенхеля) або звичайного тмину, при необхідності 50 г лакричного кореня. Всі ці домішки перемелюють в порошок і ретельно перемішують з сольовою сумішшю. Потім сольову суміш розмішують 3—5 разів і змочують водою до отримання маси консистенцією густого тесту. Цю масу щільно набивають дерев'яним товкачем в солонці. В земляні солонці, в солонці в пнях і інші види відкритих солонців не можна закладати чисту мелену куховарську сіль, не розмішавши заздалегідь її з глиною, оскільки тварини можуть перенасититися нею до отруєння. Якщо у віддалених і труднодоступних місцях мисливського угіддя не можна знайти цегляну глину, то замість неї можна використовувати суху землю, викопану з великої глибини поблизу солонцю. Її треба просіяти, щоб усунути тверді частинки об які тварини могли б поранити язика. Для простоти рекомендуємо використовувати як міру звичайне відро, яке вміщає близько 10 кг глини.

Можлива дегельмінтизація диких парнокопитних тварин вживанням хімікопрофілактичних заходів, зокрема згодовування антгельмінтика тіабендазолу, який не має запаху та смаку, що дозволяє вживати його з кормами. Препарат фенотіазін (тіодифеніламін) можливо вживати проти тріхостронгілід, змішавши його з повареною сіллю (1 частина препарату та 9-14 частин повареної сілі).

У разі виявлення осередку хвороб на території мисливського господарства його керівництво зобов'язане негайно проінформувати про це районні органи державної ветеринарної медицини. Розглянувши таку інформацію, управління державної ветеринарної медицини району приймає розпорядження про потребу проведення діагностичних відстрілів відповідних диких тварин.

Також необхідно контролювати чисельність хижаків (вовк і лисиця), які негативно впливають на стан ведення мисливського господарства. Так, щільність лисиці більш ніж 1-2 особини на 1000 га, несприятливо відображується на веденні мисливського господарства, оскільки лисиці розорюють гнізда пернатої дичини, зменшують чисельність сірої куріпки, фазана та зайця-русака. Крім цього, це сприяє збільшенню випадків захворювань лисиць на сказ та погіршенню епізоотичної ситуації.

Своїм листом Мінекобезпеки України за №25-10-788 від 20.10.99 р. та Держкомлісгоспу України за № 04-06/2448 від 26.10.99 р. “Щодо активізації боротьби зі сказом диких тварин” наполягали на зменшенні щільності лисиці червоної до 0,5-1 особини на 1000 га.

Тобто, треба посилити боротьбу з цим хижаком бригадами мисливців за дозволами, які видаються державними органами лісового господарства на підставі письмових заявок користувачів мисливських угідь.

Звичайно, не можна виключити існування інших, менш відомих захворювань тварин. Тому при проведенні різноманітних робіт, полюванні та перебуванні в мисливських угіддях треба виконувати профілактичні засоби, спеціальна інформація про які наводиться у Додатках (додаток №8).

Ведення мисливського господарства в умовах радіаційного забруднення потребує диференційованого підходу до експлуатації диких тварин та застосування деяких організаційних та господарських заходів (додаток №9).

8.4. Визначення ступеню пошкодження лісових культур дикими тваринами та заходи по запобіганню їх пошкодження.

Ступінь пошкодження лісових культур і цінних молодняків дикими копитними визначають у випадку, коли кількість пошкоджених і загиблих дерев головної породи більше 25%.

Інвентаризацію насаджень, пошкоджених копитними, краще всього проводити ранньою весною до розпускання листя. У літній час ця робота ускладнюється.

Облік деревних порід проводять круговими ділянками площею 50 м². Кількість ділянок залежить від площі виділу. Ділянки закладають за ходовими лініями через кожні 25 м.

На кругових ділянках підраховують не тільки головні, але й супутні деревно-чагарникові породи. При цьому розділяють дерева на загиблі, сильнопошкоджені, слабопошкоджені і не пошкоджені. До слабопошкоджених відносять деревця, в яких не пошкоджена вершина об'їдено менше 25% пагонів, або менше 25% площі пошкоджень кори стовбура. Сильнопошкоджені - зламана вершина, об'їдено 26-75% бокових пагонів, або пошкоджено 26-75% площі кори стовбура. Загиблі – об'їдено 76-100% бокових гілок, багаторазове пошкодження верхівкового пагона, окільцьований стовбур.

Для зменшення пошкодження дикими тваринами лісових та сільськогосподарських культур необхідно впроваджувати створення кормових полів, які збільшують кормність угідь і зменшують пошкодження молодняків

На ділянках, розміщених у зоні можливого відвідування дендрофагами, необхідно створювати густі культури, кількість посадкових місць збільшувати на 20-30% від проектної густоти для даного району.

Заміна сосни ялиною, створення ялинових або ялиново-соснових молодняків у відповідних типах лісорослинних умов також зменшує пошкодження молодняків копитними.

В місцях, розміщених у зонах постійних зимових стійбищ копитних, створення соснових, дубових культур не бажане. Невеликі площі доцільно залишати для заростання осикою й іншими деревно-чагарниковими породами або багаторічними рослинами, що добре поїдаються дендрофагами (конюшина, люцерна, люпин і коренеплоди).

Зміна строків проведення рубок догляду в молодняках дозволить вийти лісонасадженню із кормового поля копитних і зберегтись. В умовах високої щільності населення оленів (в першу чергу олень благородний, лось) проведення освітлення й прочисток у строки, передбачені рекомендаціями, різко підвищує пошкодження їх зразу ж після проведення рубок. Крім того, при проведенні рубок догляду не слід вирубувати кормові породи (осика, верба та інші), що також зменшує пошкодження лісових культур.

Для захисту особливо цінних лісових культур потрібно використовувати механічні (огорожі) і хімічні (репеленти) способи захисту.

8.5. Мисливська оптимізація лісо- та сільськогосподарських робіт у мисливських угіддях.

Інтенсивне використання мисливських угідь, що визначає рівень розвитку і організації мисливського господарства, неможливе без активного чи пасивного втручання та мисливського контролю всіх процесів лісового чи сільськогосподарського виробництва.

Розмежують два види мисливського впливу на основні виробничі процеси, що проводяться землекористувачами:

- заходи по запобіганню шкоди самим звірям і птахам та умовам їх перебування при проведенні лісо- та сільськогосподарських робіт (суцільні рубки чи рубки догляду, посівні роботи, збирання врожаю, внесення хімічних препаратів або мінеральних добрив тощо);

- додаткові лісо- та сільськогосподарські роботи, які покращують захисні та кормові властивості угідь (творення кормових полів та захисних ремізів, покращення водопостачання угідь, залишення кормових залишків на м'яколистяних лісосіках, на полях після збирання врожаю тощо);

Для оптимізації сільськогосподарських робіт при веденні мисливського господарства необхідно:

- створювати штучні кормові поля згідно загальноприйнятих у сільському господарстві технологій;

- дотримуватись на орних землях встановлених правил та норм користування хімікатами та мінеральними добривами, а також спеціальних технологічних прийомів при збиранні врожаю (обладнання машин та агрегатів, які використовуються при польових роботах, приладами, що запобігають загибелі дичини, а також використання безпечних методів збирання сільськогосподарських культур).

Мисливська оптимізація лісогосподарських заходів включає в себе:

- впровадження поступових лісовідновлювальних та суцільних санітарних рубок в урочищах для яких характерна відносно висока чисельність тварин;
- збереження при можливості мозаїчності угідь;
- узгодження з мисливським господарством строків, а також інтенсивності проведення рубок догляду та вибіркового санітарного рубок з метою створення прийнятних умов перебування диких тварин на ділянках, де проводяться рубки (заборона проведення рубок в місцях виведення потомства);
- заборона рубок у узліссях завширшки 20 м навколо галявин та біополян; не проведення санітарних рубок і рубок догляду на зовнішніх узліссях лісових урочищ;
- заборона вирубань підліску, за винятком його омолодження; недопущенню вирубування дуплистих дерев;
- підрубка та залишення в разі необхідності на лісосіках верби, осики та інших кормових деревних порід, а також порубочних залишків у зимовий період;
- штучне створення кормових та захисних ремізів;
- при створенні лісових культур необхідно передбачати введення до їх складу, крім основних лісоутворюючих, чагарникові породи, які будуть сприятливим фактором підвищення кормової ємності, а також підвищать захищеність штучних насаджень;
- заборона побічних користувань, в першу чергу сінокосіння під час виведення молодняку мисливських тварин;

Розділ IX. Висновки та пропозиції.

9.1. Рекомендації з ведення мисливського господарства.

Для підвищення рівня ведення господарства та збагачення мисливської фауни, крім визначених проектом мисливських та лісогосподарських заходів, рекомендується:

1. При складанні плану експлуатації по кожному виду мисливських тварин на самперед необхідно визначити напрямок подальшого ведення господарства по цьому виду, а саме, чи планується підтримати вже існуючу чисельність, або досягнути її подальшого зростання чи скорочення. План експлуатації, будучи в загальних рисах перспективним має щорічно уточнюватися з урахуванням існуючого стану поголів'я.

При експлуатації поголів'я лося необхідно враховувати, що в період полювання завжди буває певна кількість підранків, які в подальшому гинуть, також впливає браконьєрське полювання. Як що цього не враховувати, то розмір здобичі буде дуже завищений.

Ведення господарства по козулі потребує рішучої боротьби з вовком, лисицею та бродячими собаками, які спричиняють великі втрати поголів'ю цього виду, винищуючи молодняк. Стримувати ріст поголів'я козулі в залежності від конкретних умов можна після перевищення щільності 50 особин на 1000 га. З цією метою впливають перш за все на статевий склад популяції, проводячи підвищений відстріл самок до співвідношення статей 1:1.

При інтенсивній підгодівлі кабана розмір допустимої щільності цього виду визначається фінансовими можливостями господарства по зимовій підгодівлі. Там, де кабан може наносити збитки сільському господарству його щільність не має перевищувати норми 1-5 особин на 1000 га при статевому співвідношенні в стаді 3:1 на користь самців.

Популяції зайця-русака відрізняються дуже високим репродуктивним потенціалом. Основними факторами, що негативно впливають на динаміку чисельності зайця-русака є надмірне локальне вилучення в процесі полювання, браконьєрство та наявність в угіддях хижаків та бродячих собак.

При визначенні чисельності, яку необхідно підтримувати для тетерука, важливо знати гніздову насиченість угідь. Коли гніздові угіддя насичені, чисельність токуючих тетеруків припиняє помітно зростати. Статевозрілі птахи в такому випадку відселяються, що співпадає з осінньо-зимовими кочуваннями. Не слід полювати на токах, де менш п'яти токовиків. Це пов'язано з тим, що не слід брати більш ніж 20% токуючих самців. Найбільш активні самці займають центральну частину току, та залишають ток як тільки самки починають насиджування, тому найбільш вигідно для відтворення популяції полювати на токах в найбільш пізні строки, коли там переважають молоді, часто неповноцінні самці. Навіть надлишкове полювання в кінці періоду токування не відобразиться на прирості. При полюванні на токах розмір осіннього відстрілу має бути скорочений (не більш 15 % від осінньої чисельності) або полювання закрито.

2. Включити в перспективний фінансовий план розвитку господарства роботи по штучному дичинорозведенню, об'єктом якого може бути фазан.

3. Залучати мисливських собак при полюванні для зменшення втрат дичини та підвищення ефективності і привабливості полювання. Полювання з собаками значно спрощує, робить цікавішим процес добування дичини, а також виключає залишання підранків, що важливо з етичних міркувань. Полювання з допомогою спеціально навчених собак є ознакою культури ведення мисливського господарства.

Емоційність полювання з лайкою, гончаками, хоробрість норних собак, елегантність, краса лягавих та спанієлів привертає увагу справжніх мисливців.

Виходячи з вище наведеного, в мисливському господарстві рекомендується мати і закріпити за штатними єгерями мисливських собак, віддаючи перевагу породам із групи лягавих. Крім 1-2-х лягавих бажано мати по одному гончаку і норному собаці. Це також забезпечить додаткові кошти за єгерське обслуговування.

4. Здійснення попередніх робіт для розвитку мисливського туризму з залученням іноземних мисливців. Для цього в майбутньому потрібно вирішити наступні питання:

- забезпечення необхідного рівня професійної роботи єгерської служби під час прийому туристів-мисливців;
- організація обробки трофеїв безпосередньо у мисливському господарстві; забезпечення необхідної реклами та рівня маркетингу;
- упорядкування для туристів - мисливців мисливської бази господарства;
- забезпечення необхідного рівня побутових умов для туристів - мисливців.

5. Розвивати трофейне полювання, що є ознакою розвинутого мисливського господарства. Мисливськими трофеями, які підлягають трофейній оцінці є – роги, ікла, черепи, шкіри різних видів мисливських тварин, здобуті в результаті полювання. При прийомі іноземних мисливців трофейне полювання може суттєво покращити річний бюджет господарства. У вказаному випадку вартість послуг та ціни на мисливські трофеї встановлюються Головним управлінням мисливського господарства Держкомлісгоспу України.

ПРОТОКОЛ

першої виробничої мисливськопорядкувальної наради
з питання проектно-пошукових робіт для складання
проекту організації та розвитку мисливського господарства
Товариства з обмеженою відповідальністю «Полонина»

“ ___ ” _____ 20__р.

м. Львів

Голова наради: Калінич В.М.

Секретар: Карташова Я.М.

Калінич В.М. – директор ТзОВ «Полонина»

_____ - представник сектору регулювання біоресурсів, розвитку заповідної справи та екологічної мережі Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Львівській області.

Мащук М.О. - заступник начальника - головний мисливствознавець Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства.

Вовченко В.Ю. – керівник навчально-науково-виробничої лабораторії біоресурсів навколишнього природного середовища ЗНУ, відповідальний виконавець проекту.

Карташова Я.М. – мол. науковий співробітник науково – дослідної лабораторії біоресурсів навколишнього природного середовища ЗНУ, виконавець проекту.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Рівень інтенсивності ведення мисливського господарства ТзОВ «Полонина» і доцільність робіт з мисливського впорядкування угідь;
2. Категорія складності (розряд) робіт;
3. Величина обсягів робіт з мисливського упорядкування, терміни проведення етапів мисливськопорядкувальних робіт;
4. Наявність і стан матеріалів лісовпорядкування, землевпорядкування, попереднього упорядкування мисливських угідь, які можуть бути використані при їх поточному упорядкуванні;
5. Основні положення і напрямки ведення мисливського господарства, методи типології і бонітування угідь, методи і календарні терміни обліку фауни;
6. Принципи сумісного ведення лісового та мисливського господарства, нові наукові засади цього напрямку;
7. Визначення нормативів оптимальної щільності основних видів мисливської фауни на 1000 га, придатної для їх перебування;
8. Визначення основних біотичних, абіотичних і антропогенних чинників та шляхів ліквідації чи зменшення їх негативного чи позитивного впливу на основні види мисливської фауни;

9. Погодження обсягів біотехнічних заходів на одиниці площі (в залежності від лісорослинних умов, біотичних та абіотичних чинників);
10. Визначення меж відтворювальних ділянок;
11. Різне.

СЛУХАЛИ:

Інформацію відповідального виконавця проекту, керівника навчально-науково-виробничої лабораторії біоресурсів навколишнього природного середовища ЗНУ Вовченко В.Ю. згідно порядку денного.

ВИСТУПИЛИ:

Калінич В.М. – директор ТзОВ «Полонина»

_____ - представник сектору регулювання біоресурсів, розвитку заповідної справи та екологічної мережі Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Львівській області.

Машук М.О. - заступник начальника - головний мисливствознавець Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства.

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Основною метою складання Проекту організації і розвитку мисливського господарства ТзОВ «Полонина» є розробка науково-обґрунтованих напрямків ведення мисливського господарства, визначення шляхів і засобів, що забезпечують вирішення завдань з раціонального використання мисливських угідь, охорони, використання та відтворення мисливського фонду.

2. При виконанні проектно-пошукових робіт керуватись:

- Законом України “Про мисливське господарство та полювання”;
- Наказом Держкомлісгоспу України від 21.06.2001р. № 56 “Про затвердження порядку проведення упорядкування мисливських угідь” із змінами та доповненнями відповідно до Наказу Держкомлісгоспу України від 26.06.2006 року №152;
- Настановою з упорядкування мисливських угідь. Київ 2002. Схвалено рішенням науково-технічної ради Держкомлісгоспу України 10.04.2001р. №2.
- Свідоцтвом про державну реєстрацію ТзОВ «Полонина».
- Статутом ТзОВ «Полонина». (2008р.)
- Рішення Львівської обласної Ради № 1036 від 05 грудня 2009 р. «Про надання у користування мисливських угідь»
- Типовим договором про умови ведення мисливського господарства між Львівським обласним управління лісового та мисливського господарства та ТзОВ «Полонина» від 17 грудня 2009 року.

Проект мисливського впорядкування виконати за 3-м розрядом складності.

3. Проектно-пошукові роботи виконати в мисливських угіддях на площі 2995 га, які надані рішенням Львівської обласної Ради № 1036 від 05 грудня 2009 р. «Про надання у користування мисливських угідь». Аналіз господарської діяльності за минулі роки прийняти згідно даних ТзОВ «Полонина». Ревізійний період встановити протягом 15 років. Перспективний розрахунок чисельності виконати на перші 5 років. Подальші розрахунки виконує користувач мисливських угідь. Авторський нагляд провести після 5 років з дня наказу про введення проекту у дію.

4. Територію господарства мисливсько-спортивного типу поділити на егерські обходи згідно Закону України “Про мисливське господарство та полювання”, ст. 29. Відвести під відтворювальні ділянки не менше 20% площі мисливського господарства, згідно Наказу Держкомлісгоспу України за № 4 від 22.01.2004 р. „Про затвердження порядку визначення території для охорони і відтворення мисливських тварин (відтворювальних

- ділянок). Оформлення матеріалів для визначення єгерських обходів та відтворювальних ділянок покласти на користувача мисливських угідь.
5. Об'єкти природно-заповідного фонду, розміщеного в зоні діяльності мисливського господарства включати в мисливські угіддя згідно Закону України "Про природно-заповідний фонд України" та спільного листа Головного управління національних природних парків і заповідної справи Мінекобезпеки України № 24-4-8/260, та Управління мисливського господарства Мінлісгоспу України №03-06/1320 від 15.07.1997р "Про закріплення мисливських угідь в природно-заповідному фонді". Віднести їх до відтворювальних ділянок господарства.
 6. Матеріали для проекту підготувати на основі вивчення біології мисливських тварин, результатів обстеження мисливських угідь, проведення у 2009 – 2011 рр. спеціальних науково-пошукових робіт та ознайомлення з відомчими матеріалами по землевпорядкуванню, лісовпорядкуванню і веденню мисливського господарства ТзОВ «Полонина» за попередній відрізок часу. Матеріали лісовпорядкування, необхідні для розробки проекту та матеріали по землевпорядкуванню і веденню мисливського господарства за попередній відрізок часу надає користувач мисливських угідь.
 7. Термін проведення підготовчих, камеральних і польових робіт встановити з 25.09.2009р. по 25.09.2011р.
 8. Типологію мисливських угідь господарства виконати згідно таблиці 1 додатку №1, для основних видів мисливської фауни: **олень благородний, козуля європейська, кабан, заєць-русака, сіра куріпка.**
 9. Для визначення продуктивності мисливських угідь застосувати 5-ти бальну систему класів бонітетів (таблиця 1, додаток №1).
 10. Прийняти показники оптимальної щільності основних видів мисливських тварин згідно таблиці 2 в додатку №1.
 11. Прийняти мінімальну щільність на 1000 га середньорічний приріст і допустиму норму вилучення для основних видів мисливської фауни по господарству згідно таблиць 3, 4 в додатку №1.
 12. Фактичну чисельність основних видів мисливської фауни застосувати згідно матеріалів зимового обліку 2010 р. за участю єгерської служби мисливського господарства та контролюючих органів.
 13. Спільно з єгерською службою мисливського господарства визначити місця проведення біотехнічних заходів, розміщення підгодівельних майданчиків, годівниць, солонців, кормових полів та реміз, об'єктів будівництва, придбання засобів зв'язку та додаткового обладнання.

З протоколом ознайомлені:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Калінич В.М.

Машук М.О.

Петриченко В.В.

Карташова Я.М.

Вірно:

Калінич В.М.

МП

Додаток №1 до протоколу
першої виробничої
мисливськопорядкувальної наради

Таблиця 1.

Класифікація мисливських угідь згідно з класом бонітету
в межах Лісостепової (правобережної) лісомисливської зони.

№ з/п	Тип мисливських угідь	Підтип, вид мисливських угідь	Лось	Олень	Козуля	Кабан	Засць	Куріпка
1	Хвойний ліс (сосна, ялина, ялиця, модрина)	1.1. Молодняки 1-ї групи віку	1	2	2	2	1	3
		1.2. Молодняки 2 –ї групи віку та середньовікові насадження						
		<i>1.2.1. За наявності підросту, підліску та чагарничків</i>	1	2	2	2	2	5
		<i>1.2.2. Без — «» —</i>	3	3	3	3	3	5
		1.3. Пристигли, стиглі та перестійні насадження						
		<i>1.3.1. За наявності підросту, підліску та чагарничків</i>	2	3	3	4	4	5
		<i>1.3.2. Без — «» —</i>	4	4	4	4	4	5
		1.4. Рідколісся	4	4	4	4	3	4
2	Листяний ліс	2.1. Молодняки 1-ї групи віку	1	2	1	1	1	3
		2.2. Молодняки 2 –ї групи віку та середньовікові насадження						
		<i>2.2.1. За наявності підросту, підліску та чагарничків</i>	1	2	2	2	2	5
		<i>2.2.2. Без — «» —</i>	3	3	3	3	3	5
		2.3. Пристигли, стиглі та перестійні насадження						
		<i>2.3.1. За наявності підросту, підліску та чагарничків</i>	2	2	2	4	4	5
		<i>2.3.2. Без — «» —</i>	4	4	4	4	4	5
		2.4. Рідколісся	4	4	4	4	3	4
3	Змішаний ліс	3.1. Молодняки 1-ї групи віку	1	2	1	1	1	3
		3.2. Молодняки 2 –ї групи віку та середньовікові насадження						
		<i>3.2.1. За наявності підросту, підліску та чагарничків</i>	1	1	2	2	2	5
		<i>3.2.2. Без — «» —</i>	3	3	3	3	3	5
		3.3. Пристигли, стиглі та перестійні насадження						
		<i>3.3.1. За наявності підросту, підліску та чагарничків</i>	2	2	2	4	4	5
		<i>3.3.2. Без — «» —</i>	4	4	4	4	4	5
		3.4. Рідколісся	5	4	4	4	3	4
4	Чагарники		2	2	2	2	2	3
5	Орні землі	5.1. Рілля, сади, виноградники тощо	5	3	2	3	2	3
		5.2. Сільськогосподарські культури з густою мережею лісосмуг	4	3	2	3	1	1
		5.3. Сільськогосподарські культури з рідкою мережею лісосмуг	5	4	3	4	2	2
6	Луки	6.1. Суходільні	5	4	4	4	3	3

№ з\п	Тип мисливських угідь	Підтип, вид мисливських угідь	Лось	Олень	Козуля	Кабан	Засць	Куріпка
		6.2. Заболочені	4	3	3	4	4	4
7	Болота	7.1. Чисті (до 20% чагарників)	4	4	4	4	4	5
		7.2. Зарослі (понад 20% чагарників)	2	3	2	2	3	5
8	Водойми	8.1. Чисті	5	5	5	5	5	5
		8.2. Що заросли багаторічною трав'янистою рослинністю	5	5	5	5	5	5
9	Балки	9.1. Чисті	5	4	4	4	3	4
		9.2. Що заросли деревною та чагарниковою рослинністю	3	3	2	2	2	3

Таблиця 2.

Оптимальні щільності основних видів мисливської фауни
в залежності від середнього класу бонітету
в межах Лісостепової (правобережної) лісомисливської зони.

Середній клас бонітету / оптимальна щільність (гол/1000 га)	Лось	Олень	Лань	Козуля	Кабан	Засць	Куріпка
1,0	11,0	15,0	35	57,0	12,0	100	80
1,1	10,6	14,5	34	55,0	11,7	96	78
1,2	10,3	14,1	33	53,5	11,4	92	76
1,3	9,9	13,6	32	51,5	11,1	89	74
1,4	9,6	13,2	31	50,0	10,8	86	72
1,5	9,2	12,7	30	48,0	10,5	83	70
1,6	8,9	12,3	29	46,5	10,2	79	68
1,7	8,5	11,8	28	44,5	9,9	76	66
1,8	8,2	11,4	27	43,0	9,6	72	64
1,9	7,9	10,9	26	41,0	9,3	68	62
2,0	7,6	10,4	25	39,0	9,0	65	60
2,1	7,3	10,0	24	37,0	8,7	61	58
2,2	6,9	9,5	23	35,5	8,4	58	56
2,3	6,5	9,1	22	33,5	8,1	55	54
2,4	6,2	8,6	21	32,0	7,8	52	52
2,5	5,8	8,2	20	30,0	7,5	49	50
2,6	5,5	7,7	19	28,5	7,2	46	48
2,7	5,1	7,3	18	26,5	6,9	43	46
2,8	4,8	6,8	17	25,0	6,6	40	44
2,9	4,4	6,3	16	23,0	6,3	37	42
3,0	4,1	5,8	15	21,0	6,0	34	40
3,1	3,8	5,4	14	19,0	5,7	31	38
3,2	3,5	4,9	13	17,5	5,4	28	36
3,3	3,1	4,5	12	15,5	5,1	25	34
3,4	2,8	4,0	11	14,0	4,8	22	32
3,5	2,4	3,6	10	12,0	4,5	20	30
3,6	2,1	3,1	9	10,5	4,2	18	28
3,7	1,8	2,7	8	8,5	3,9	16	26
3,8	1,5	2,2	7	7,0	3,6	14	24

Середній клас бонітету / оптимальна щільність (гол/1000 га)	Лось	Олень	Лань	Козуля	Кабан	Заєць	Куріпка
3,9	1,2	1,7	6	5,5	3,3	12	22
4,0	0,8	1,2	5	4,0	3,0	10	20
4,1	0,6	0,8	4	2,5	2,7	8	18
4,2	0,5	0,4	3	1,0	2,4	6	16
4,3	0,3	0,2	2	0,5	2,1	4	14
4,4	0,2	-	1	-	1,8	2	12
4,5	-	-	-	-	1,5	1	10
4,6	-	-	-	-	1,2	-	8
4,7	-	-	-	-	0,9	-	6
4,8	-	-	-	-	0,6	-	4
4,9	-	-	-	-	0,3	-	2
5,0	-	-	-	-	0,1	-	-

Таблиця 3.

Орієнтовний річний приріст поголів'я деяких видів диких мисливських тварин (по Лісостеповій (правобережній) лісомисливській області).

Вид мисливських тварин	Мінімальна щільність з якої дозволяється добування, гол./1000га	Участь самок у розмноженні, (%)	Народження молодняка на одну самку, особ.	Середня кількість яєць у кладці, шт.	Загибель кладок, %	Загибель молодняка, %	Загибель дорослих тварин, %	Межі річного приросту, %	Середній річний приріст, %
Лось	2,4	45	1-2	-	-	30	15	10-20	15
Олень	3,6	45	1-2	-	-	35	10	10-20	15
Козуля	15	50	1-2	-	-	35	20	10-20	15
Кабан	4,0	40	4-6	-	-	30	25	20-120	30
Заєць	20	60	8-10	-	-	70	30	20-30	25
Фазан	50	80	-	8-12	30	90	30	20-240	25
Куріпка	30	80	-	10-14	50	60	40	15-100	20

Таблиця 4.

Допустимі норми вилучення мисливської фауни.

Вид мисливської фауни	Лісомисливська область	Допустимий відсоток вилучення, %
Лось, олень благородний, козуля	Для усіх лісомисливських областей	10
Кабан	Поліська, Лісостепова, Кримська гірська, Карпатська	20
	Степова лісомисливська область	25
Заєць-русак	Для усіх лісомисливських областей	15
Бобер	Поліська	10
	Інші зони	5
Сіра куріпка	Для усіх лісомисливських областей	15
Тетерук	Для усіх лісомисливських областей	20
Водоплавна дичина	Для усіх лісомисливських областей	20

ПРОТОКОЛ

технічної наради з питання проектно-пошукових робіт
для складання проекту організації та розвитку мисливського господарства
Товариства з обмеженою відповідальністю «Полонина»

“ ___ ” _____ 20__ р.

м. Львів

Голова наради: Калінич В.М.

Секретар: Карташова Я.М.

Калінич В.М. – директор ТзОВ «Полонина»

_____ - представник сектору регулювання біоресурсів, розвитку заповідної справи та екологічної мережі Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Львівській області.

Мащук М.О. - заступник начальника - головний мисливствознавець Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства.

Вовченко В.Ю. – керівник навчально-науково-виробничої лабораторії біоресурсів навколишнього природного середовища ЗНУ, відповідальний виконавець проекту.

Карташова Я.М. – мол. науковий співробітник науково – дослідної лабораторії біоресурсів навколишнього природного середовища ЗНУ, виконавець проекту.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Визначення розмірів оптимальної ємності мисливських угідь і загальної оптимальної чисельності основних видів мисливської фауни;
2. Визначення способів і норм експлуатації мисливських тварин у відповідності до розмірів оптимальної ємності мисливських угідь;
3. Окремі специфічні особливості ведення мисливського господарства ТзОВ «Полонина» розглянуті першою виробничою нарадою і уточнені після польового обстеження території та проведення облікових робіт.

СЛУХАЛИ:

Інформацію відповідального виконавця проекту, керівника навчально-науково-виробничої лабораторії біоресурсів навколишнього природного середовища ЗНУ Вовченко В.Ю. згідно порядку денного.

ВИСТУПИЛИ:

Калінич В.М. – директор ТзОВ «Полонина»

_____ - представник сектору регулювання біоресурсів, розвитку заповідної справи та екологічної мережі Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Львівській області.

Мащук М.О. - заступник начальника - головний мисливствознавець Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства.

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Типологію угідь ТзОВ «Полонина» прийняти згідно даних викладених в таблиці № 1 (додаток № 1).
2. Прийняти середній клас бонітету угідь та оптимальну чисельність основних видів мисливських тварин згідно даних, викладених в таблиці № 2, № 3 (додаток № 1).
3. Прийняти для розрахунків фактичну чисельність основних видів мисливської фауни згідно матеріалів зимового обліку 2010 р. за участю егерської служби мисливського господарства та контролюючих органів (таблиця № 4 (додаток № 1)).
4. Запланований орієнтовний приріст чисельності основних видів мисливських тварин та розмір відстрілу на найближчі 3 роки прийняти згідно даних таблиці № 5 (додаток № 1).

З протоколом ознайомлені:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Калінич В.М.

Мащук М.О.

Петриченко В.В.

Карташова Я.М.

Вірно:

Калінич В.М.

МП

Додаток №1 до протоколу
технічної наради

Таблиця 1.

Розподіл загальної площі мисливського господарства ТзОВ «Полонина»
за типами, підтипами й видами мисливських угідь
і їх цінність для основних видів мисливської фауни

Угіддя			Категорії цінності для основних видів мисливських тварин					
Шифр	Тип мисливських угідь	Площа, га	Лось	Олень	Козуля	Кабан	Засць	Куріпка
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.1.	Хвойні молодняки 1 групи віку	103,7	1	2	2	2	1	3
1.2.1.	Хвойні молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження з наявністю підросту, підліску та чагарничків	41	1	2	2	2	2	5
1.2.2.	Хвойні молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження, підрост та підлісок рідкий або відсутній	40,6	3	3	3	3	3	5
1.3.1.	Хвойні пристиглі, стиглі та перестійні насадження з наявністю підросту, підліску та чагарничків	465,1	2	3	3	4	4	5
1.3.2.	Хвойні пристиглі, стиглі та перестійні насадження, підрост та підлісок рідкий або відсутній	191,2	4	4	4	4	4	5
2.1	Листяні молодняки 1 групи віку	312	1	2	1	1	1	3
2.2.1	Листяні молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження з наявністю підросту, підліску та чагарничків	90	1	2	2	2	2	5
2.2.2	Листяні молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження, підрост та підлісок рідкий або відсутній	183,4	3	3	3	3	3	5
2.3.1.	Листяні пристиглі, стиглі та перестійні насадження з наявністю підросту, підліску та чагарничків	613,7	2	2	2	4	4	5
2.3.2.	Листяні пристиглі, стиглі та перестійні насадження, підрост та підлісок рідкий або відсутній	330,1	4	4	4	4	4	5
3.1.	Змішані молодняки 1 групи віку	45,5	1	2	1	1	1	3
3.2.1.	Змішані молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження з наявністю підросту, підліску та чагарничків	29	1	1	2	2	2	5
3.2.2.	Змішані молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження, підрост та підлісок рідкий або відсутній	36,6	3	3	3	3	3	5
3.3.1.	Змішані пристиглі, стиглі та перестійні насадження з наявністю підросту, підліску та чагарничків	197,3	2	2	2	4	4	5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
3.3.2.	Змішані пристиглі, стиглі та перестійні насадження, підрост та підлісок рідкий або відсутній	79,9	4	4	4	4	4	5
5.1.	Орні землі: рілля, сади, виноградники тощо	18,7	5	3	2	3	2	3
6.1.	Луки суходільні	45,6	5	4	4	4	3	3
7.1.	Болота чисті (до 20% чагарників)	25,2	4	4	4	4	4	5
7.2.	Болота зарослі з наявністю чагарників густих або середньої густоти (більше 20%)	76	2	3	2	2	3	5
9.1.	Балки чисті або з рідкими заростями деревно-чагарникової рослинності	4	5	4	4	4	3	4
Разом		2928,6						
10.	Інші землі	66,4	-	-	-	-	-	-
Всього		2995						

Таблиця 2.

Середній клас бонітету угідь мисливського господарства ТзОВ «Полонина»
придатних для основних видів мисливських тварин з урахуванням чинників, які впливають на цінність угідь

Середній клас бонітету та чинники, які впливають на цінність угідь	Види мисливських тварин				
	олень	козуля	кабан	заєць	куріпка
Розрахований середній клас бонітету	2,73	2,40	3,30	3,27	4,63
Чинники, вплив яких не залежить від користувачів мисливських угідь					
Клімат	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Чинник неспокою	0,08	0,08	0,08	0,04	0,08
Окультуреність ландшафту	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
Мозаїчність угідь	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Забезпеченість водними джерелами	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Рельєф	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Загибель мисливських тварин	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Чинники, вплив яких залежить від користувачів мисливських угідь					
Вплив хижаків	0,4	0,4	0,09	0,4	0,4
Вплив конкурентів	0,06	0,06	0,02	0,02	0,04
Санітарний стан	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Браконьєрство	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Формування популяції мисливських тварин	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Додаткова кормова база	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Ефективність біотехнічних заходів	-0,2	-0,2	-0,5	-0,2	-0,5
Загальний коефіцієнт впливу (вказати знак “+” чи “-“)	+0,42	+0,42	-0,23	+0,34	+0,1
Середній клас бонітету з урахуванням чинників	3,15	2,82	3,07	3,61	4,73

Таблиця 3.

Оптимальна чисельність основних видів мисливських тварин
в угіддях мисливського господарства ТзОВ «Полонина»
у залежності від середнього класу бонітету

Вид тварин	Розрахований середній клас бонітету	Оптимальна щільність на 1000 га	Площа для якої визначається оптимальна чисельність	Оптимальна чисельність
Олень	3,15	4,9	2928,6	14
Козуля	2,82	25	2928,6	73
Кабан	3,07	5,7	2928,6	17
Заєць	3,61	18	2928,6	52
Куріпка	4,73	-	2928,6	-

Таблиця 4.

Прийнята для розрахунків чисельність основних видів мисливських тварин
в угіддях мисливського господарства ТзОВ «Полонина»

Користувач мисливських угідь	Основні види мисливських тварин			
	Олень	Козуля	Кабан	Заєць-русак
Мисливське господарство ТзОВ «Полонина»	5	20	39	59

Таблиця 5.

Орієнтовний річний приріст поголів'я та обсяги експлуатації основних видів мисливських тварин в угіддях мисливського господарства ТЗОВ «Полонина».

Вид мисливських тварин	Рік	Чисельність тварин після сезону полювання	Приріст поголів'я		Чисельність з урахуванням приросту поголів'я	Площа стацій перебування, тис. га	Щільність на тис. га		Ліміт використання (відстрілу)		Чисельність після сезону полювання	Оптимальна чисельність
			%	голів			фактична, голів	оптимальна, голів	%	голів		
Олень	2010	5	15	1	6	2,9	2,1	4,9	-	-	6	14
	2011	6	15	1	7	2,9	2,4	4,9	-	-	7	14
	2012	7	15	1	8	2,9	2,7	4,9	-	-	8	14
Козуля	2010	20	15	3	23	2,9	7,9	25	-	-	23	73
	2011	23	15	3	26	2,9	8,9	25	5	1	25	73
	2012	25	15	4	29	2,9	10	25	7	2	27	73
Кабан	2010	39	30	12	51	2,9	17,5	5,7	23	12	39	17
	2011	39	30	12	51	2,9	17,5	5,7	23	12	39	17
	2012	39	30	12	51	2,9	17,5	5,7	23	12	39	17
Заєць-русак	2010	59	25	15	74	2,9	25,5	18	20	15	59	52
	2011	59	25	15	74	2,9	25,5	18	20	15	59	52
	2012	59	25	15	74	2,9	25,5	18	20	15	59	52

При фактичній чисельності окремих видів мисливських тварин, що перевищує їх оптимальну чисельність, різниця між фактичною і оптимальною чисельністю поголів'я може бути в повному об'ємі визначена до добування.

Проектна розрахункова чисельність мисливських тварин та птахів не може відповідати кількості фактично облікованих тварин. Аналогічна ситуація спостерігається із запроєктованими обсягами вилучення відносно кількості тварин, які фактично вилучені. Це відбувається у зв'язку із тим, що на показники росту чисельності та обсяги вилучення диких тварин впливає ряд чинників, як біотичних так і абіотичних.

ПРОТОКОЛ

другої виробничої мисливськопорядкувальної наради
з питання проектно-пошукових робіт
для складання проекту організації та розвитку мисливського господарства
Товариства з обмеженою відповідальністю «Полонина»

“ ___ ” _____ 20__р.

м. Львів

Голова наради: Калінич В.М.

Секретар: Карташова Я.М.

Калінич В.М. – директор ТзОВ «Полонина»

_____ - представник сектору регулювання біоресурсів, розвитку заповідної справи та екологічної мережі Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Львівській області.

Мащук М.О. - заступник начальника - головний мисливствознавець Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства.

Вовченко В.Ю. – керівник навчально-науково-виробничої лабораторії біоресурсів навколишнього природного середовища ЗНУ, відповідальний виконавець проекту.

Карташова Я.М. – мол. науковий співробітник науково – дослідної лабораторії біоресурсів навколишнього природного середовища ЗНУ, виконавець проекту.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Визначення нормативів та обсягів експлуатаційних, відтворювальних та біотехнічних заходів . Визначення меж відтворювальних ділянок.
2. Розгляд основних положень та запроектованих заходів на реверсійний період.
3. Різне.

СЛУХАЛИ:

Інформацію відповідального виконавця проекту, керівника навчально-науково-виробничої лабораторії біоресурсів навколишнього природного середовища ЗНУ Вовченко В.Ю. згідно порядку денного.

ВИСТУПИЛИ:

Калінич В.М. – директор ТзОВ «Полонина»

_____ - представник сектору регулювання біоресурсів, розвитку заповідної справи та екологічної мережі Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Львівській області.

Мащук М.О. - заступник начальника - головний мисливствознавець Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства.

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Розподіл території ТзОВ «Полонина» на єгерські обходи провести відповідно до таблиці №1, додаток №1.
2. Виділити під вітворювальні ділянки **745 га** угідь з кращими кормовими та захисними властивостями, що складає 24,9% площі мисливського господарства. (таблиця №2, додаток №1)
3. Прийняти нормативи проведення біотехнічних заходів згідно даних приведених в таблицях № 3,4 (додаток № 1)
4. Обсяги біотехнічних заходів на прийняти згідно даних представлених в таблицях №5, №6 (додаток № 1).
5. Затвердити основні положення та запроєктовані заходи на ревізійний період.

З протоколом ознайомлені:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Калінич В.М.

Мащук М.О.

Петриченко В.В.

Карташова Я.М.

Вірно:

Калінич В.М.

МП

Додаток №1 до протоколу
другої виробничої
мисливськовпорядкувальної наради

Таблиця 1.

Розподіл території мисливського господарства ТзОВ «Полонина»
на єгерські обходи

№ обходу	Місце розташування	Загальна площа
1	Мирське л-во ДП «Львівський ЛГ» кв. 1-47	2995
	Всього по обходу 1	2995
Всього по господарству		2995

Таблиця 2.

Розміщення відтворювальних ділянок

№ з/п	Місце розташування ділянки	Площа, га	Номер єгерського обходу
1	Мирське л-во ДП «Львівський ЛГ» кв. 1, 3, 6, 7, 12, 17, 18, 24, 25, 31, 37	745	1
Взагалі по господарству		745	

Таблиця 3.

Норми заготівлі та викладки кормів на 1 особину в сезон підгодівлі

Види кормів	Види мисливської фауни				
	Олень	Козуля	Кабан	Засць-русак	Фазан, куріпка, качки
Сіно лісове, вікове, віко-овсяне, кг	40	10	---	1	---
Сінаж (силос), кг	30	10	40	2	---
Пучки із листяних порід, шт	50	20	---	---	---
Снопки зернові, шт	---	---	---	5	5
Зерно, комбіром, зернові відходи, жолуді, букові горішки, ячмінь, овес, кг	20	15	30	---	5
Кукурудза у початках, кг	40	20	80	2	---
Конеплоди, кг	60	30	100	2	---

Таблиця 4.

Орієнтовні нормативи проектування біотехнічних споруд

Види тварин	Годівниці, навіси	Підгодівельні майданчики	Солонці	Водопої	Штучні місця гніздування для дичини
Козуля	1 на 20 козуль	-	1 на 20 козуль	1 на 20 козуль	-
Кабан	-	1 на 10 кабанів	1 на 10 кабанів	1 на 10 кабанів	-
Заєць-русак	-	1 на 20 зайців	1 на 20 зайців	-	-
Фазан	1 на 25 птахів	1 на 1-1,5 км узлісся			
Водоплавна дичина	-	-	-	-	80-100 на 1000 га придатних для гніздування угідь

Таблиця 5.

Найменування та обсяги біотехнічних споруд. ТзОВ «Полонина»

Види мисливської фауни	Фактична чисельність	Біотехнічні споруди									
		годівниці		солонці		штучні водопої		годівельні майданчики		укриття схованка	
		норма	обсяги	норма	обсяги	норма	обсяги	норма	обсяги	норма	обсяги
Олень	5	1/10	1	1/10	1	1/10	2	-	-	-	-
Кабан	39	-	-	1/10	4	1/10	4	1/10	4	-	-
Козуля	20	1/20	1	1/20	1	1/20	1	-	-	-	-
Заєць	59	-	-	1/20	3	-	-	1/20	3	-	-
Разом:			2		9		7		7		-

Таблиця 6.

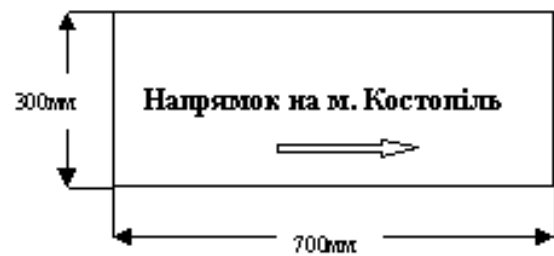
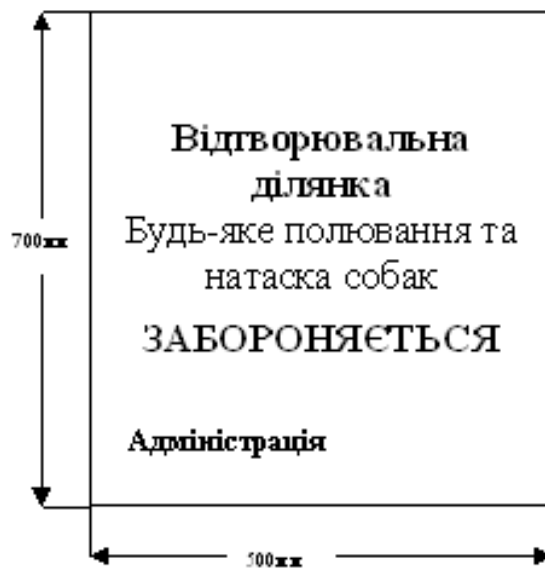
Обсяг заготівлі кормів на найближчі три роки для підгодівлі тварин в угіддях ТзОВ «Полонина»

Види мисливської фауни	Види кормів	Одиниці вимірювання	Норми заготівлі на одну голову	Роки					
				2010		2011		2012	
				Кількість тварин	Необхідні обсяги кормів	Кількість тварин	Необхідні обсяги кормів	Кількість тварин	Необхідні обсяги кормів
Олень	<i>Сіно лісове, вікове, віко-овсяне</i>	кг	40	6	240	7	280	8	320
	<i>Сінаж (силос)</i>	кг	30		180		210		240
	<i>Пучки із листяних порід</i>	шт.	50		300		350		400
	<i>Зерно, комбікорм, зерновідходи, жолуді</i>	кг	20		120		140		160
	<i>Кукурудза в качанах</i>	кг	40		240		280		320
	<i>Коренеплоди</i>	кг	60		360		420		480
Козуля	<i>Сіно лісове, вікове, віко-овсяне</i>	кг	10	23	230	25	250	27	270
	<i>Сінаж (силос)</i>	кг	10		230		250		270
	<i>Пучки із листяних порід</i>	шт.	20		460		500		540
	<i>Зерно, комбікорм, зерновідходи, жолуді</i>	кг	15		345		375		405
	<i>Кукурудза в качанах</i>	кг	20		460		500		540
	<i>Коренеплоди</i>	кг	30		690		750		810
Кабан	<i>Сінаж (силос)</i>	кг	40	39	1560	39	1560	39	1560
	<i>Зерно, комбікорм, зерновідходи, жолуді</i>	кг	30		1170		1170		1170
	<i>Кукурудза в качанах</i>	кг	80		3120		3120		3120
	<i>Коренеплоди</i>	кг	100		3900		3900		3900
Заєць	<i>Сіно лісове, вікове, віко-овсяне</i>	кг	1	59	59	59	59	59	59
	<i>Сінаж (силос)</i>	кг	2		118		118		118
	<i>Снопки зернові</i>	шт.	5		295		295		295
	<i>Кукурудза в качанах</i>	кг	2		118		118		118
	<i>Коренеплоди</i>	кг	2		118		118		118

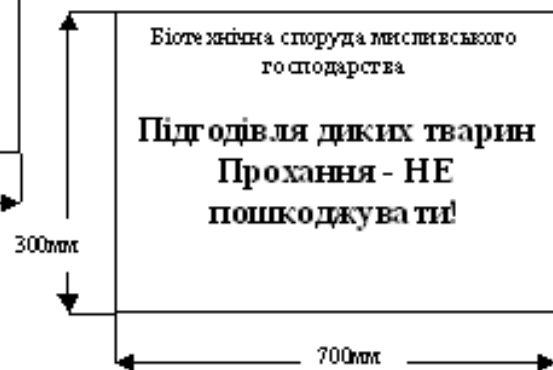
ДОДАТКИ

ДО ПОЯСНЮВАЛЬНОЇ ЗАПИСКИ

Зразок інформаційного панно.

Охоронна табличка

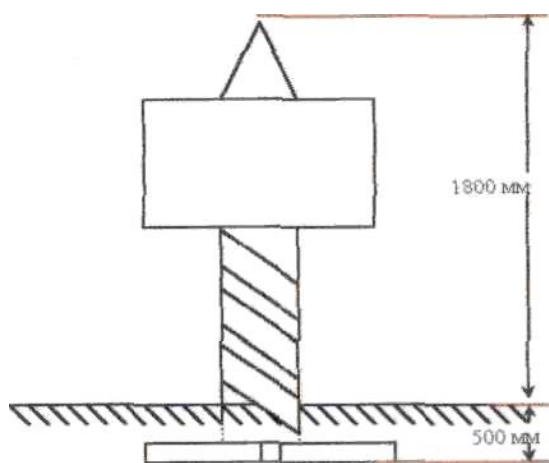

Встановлення аншлагів і показчиків.

Аншлаг, показчик, панно та ін. типи інформаційних таблиць виготовляються з металу. Колір фону - білий або жовтогарячий, напису - червоний або чорний. Використання зеленого, синього, блакитного і кольору „хакі” не дозволяється. Аншлаг і показчик повинні вирізнятися на фоні навколишньої рослинності та інших природних об'єктів.

Аншлаг встановлюється на всіх дорогах, що ведуть до мисливських угідь, а також по периметру кордонів мисливського господарства. Барвисті панно розміщуються в місцях центрального в'їзду в мисливські угіддя. На всьому протязі головних шляхів до центральної садиби, а також до зупиночних пунктів, у місцях зміни напрямку дороги необхідно встановлювати показчики подальшого руху. У водно-болотних угіддях також треба позначити напрямки до місць полювання з назвами озер, боліт, урочищ та інших. Зразки усіх вищезгаданих аншлагів, показчиків і ін. приведені на малюнках.

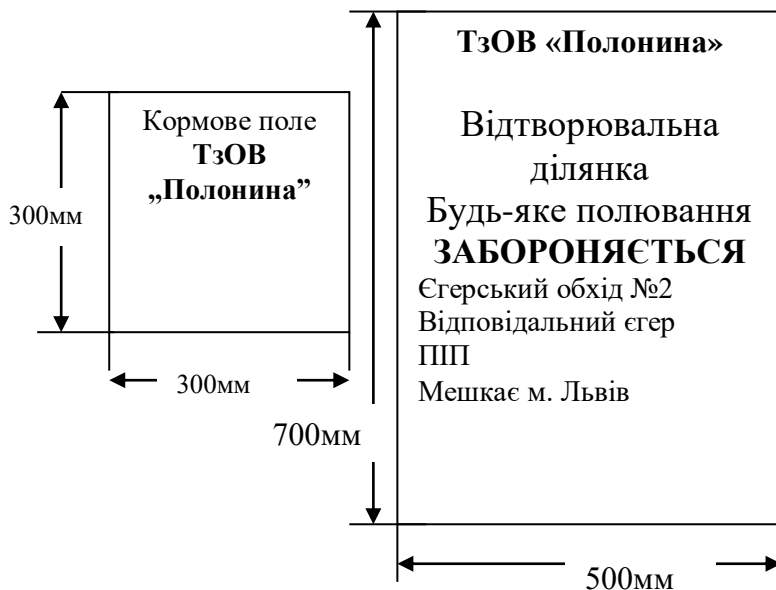
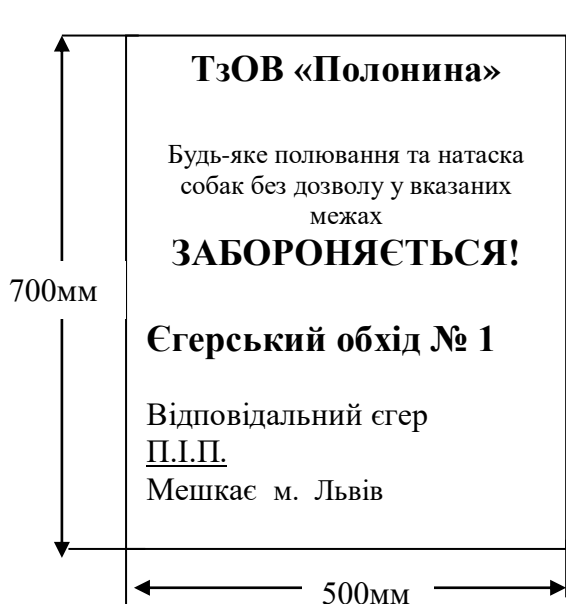
Стовпи кордонів

Панно

Аншлаг та показчик

М.П. _____ Калінич В.М.

Посадова інструкція головного мисливствознавця господарства

1. Загальні положення.

- 1.1. Ця інструкція визначає функціональні обов'язки головного мисливствознавця ТзОВ «Полонина».
- 1.2. Головний мисливствознавець є штатним працівником ТзОВ «Полонина». Він безпосередньо підпорядкований генеральному директору ТзОВ «Полонина» та є його заступником.
- 1.3. Він призначається, переміщується й зміщується з посади генеральним директором ТзОВ «Полонина».
- 1.4. У своїй роботі головний мисливствознавець господарства керується цією посадовою інструкцією, а також наказами й розпорядженнями директора господарства, існуючим в Україні законодавством.
- 1.5. Кваліфікаційні вимоги: наявність вищої спеціальної мисливствознавської освіти, стаж роботи мисливствознавцем, старшим егерем не менше п'яти років.

II. Обов'язки.

- 2.1. Відповідає за організацію роботи господарства по виконанню річних і перспективних планів збільшення поголів'я, раціонального використання мисливських диких звірів й птахів у закріплених за господарством угіддях.
- 2.2. Планує роботу мисливського господарства, допомагає директору й головному бухгалтеру складати поточні та перспективні плани розвитку господарства, підвищенню продуктивності угідь.
- 2.3. Вивчає питання стану популяцій диких тварин, розробляє плани і технологію розселення та штучного розведення (дичерозведення) мисливських звірів й птахів; контролює своєчасне проведення і втілення у життя мисливськовпорядкувальних робіт, створення міцної кормової бази для всіх видів диких звірів і птахів.
- 2.4. Аналізує діяльність мисливського господарства, складає звіти й готує пропозиції по покращенню його ведення, керує підготовкою та проведенням таксації, спортивного й промислового полювання, скороченням чисельності шкідливих для мисливського господарства тварин, селекційним відстрілом звірів, контролює роботу мисливських баз і егерських пунктів.
- 2.5. Здійснює контроль за станом мисливсько-господарської діяльності, керує роботою фахівців й робочих господарства.
- 2.6. Організує підвищення кваліфікації фахівців мисливського господарства, забезпечує проведення семінарів-практикумів, виставок мисливських трофеїв, виставок й польових змагань та випробовувань мисливських собак.
- 2.7. Здійснює зв'язок з установами, організаціями, підприємствами, господарствами з питань ведення мисливського господарства, а також закладами які займаються науковими розробками у цій галузі. Контролює запровадження наукових рекомендацій в розвиток мисливського господарства.
- 2.8. Вивчає, узагальнює і популяризує передовий досвід роботи штатних працівників мисливського господарства, організує поїздки фахівців у передові мисливські господарства й заповідники для обміну досвідом.

- 2.9. Здійснює підбір й розстановку фахівців господарства, розглядає в установлені законом терміни листи, заяви та скарги мисливців.
- 2.10. Аналізує та організує роботу по розвитку мисливського собаківництва й конярства в господарстві, способів й видів (не заборонених законом) полювання.

Ш. Права.

- 3.1. Головний мисливствознавець господарства має право вносити пропозиції по удосконаленню роботи мисливського господарства в цілому, так і по його окремим структурам або конкретним штатним працівникам.
- 3.2. Він має право вносити пропозиції по преміюванню або депреміюванню, установленню посадового окладу, рівно як і розподілу функціональних обов'язків штатних працівників мисливського господарства.
- 3.3. Керує роботою мисливського господарства й його структурними підрозділами.
- 3.4. Готує розпорядження, накази, приписи, нормативні документи стосовно ведення мисливського господарства.

IV. Відповідальність.

- 4.1. Головний мисливствознавець ТзОВ «Полонина» за неякісне або не своєчасне виконання обов'язків, покладених на нього цією інструкцією підлягає:
- оголошенню зауваження, догани;
 - депреміюванню;
 - відшкодуванню збитків завданих мисливському господарству, якщо встановлена його особиста вина;
 - звільненню.

**Директор
ТзОВ «Полонина»**

_____ **Калінич В.М.**
підпис

**ОЗНАЙОМЛЕНИЙ
Головний мисливствознавець
ТзОВ «Полонина»**

_____ підпис

_____ ПП

Посадова інструкція егеря.

I. Загальні положення.

- 1.1. Ця інструкція визначає функціональні обов'язки егеря ТзОВ «Полонина».
- 1.2. Егер є штатним працівником ТзОВ «Полонина».
- 1.3. Він призначається, переміщується та зміщується з посади генеральним директором ТзОВ «Полонина».
- 1.4. Безпосереднім керівником егеря є мисливствознавець або генеральним директором ТзОВ «Полонина».
- 1.5. У своїй роботі егер керується цією посадовою інструкцією, а також наказами й розпорядженнями вищестоящого керівництва.
- 1.6. Кваліфікаційні вимоги: середня освіта, курси підвищення кваліфікації.

II. Обов'язки

2.1. Перелік вирішуваних завдань:

1. Гарно знати свій обхід та його межі, наявність в ньому мисливських звірів та птахів, їх сезонні розташування й міста скупчень.
2. Здійснювати охорону мисливських тварин і рибних запасів, включаючи нічне патрулювання в закріпленому за ним егерському обході.
3. Систематично охороняти диких звірів та птахів, рибні запаси від шкідливих для мисливського господарства хижаків і браконьєрів.
4. Охороняти і слідкувати за станом розташованих на території обходу споруд, вивісок, покажчиків, аншлагів й іншого майна.
5. Установлювати й ремонтувати біотехнічні споруди, штучні гнізда, курені, вишки, годівниці, солонці та ін.
6. Здійснювати заготівлю кормів й підгодівлю диких звірів та птахів.
7. Здійснювати облік диких звірів та птахів, добутої мисливцями дичини, відвідування мисливських угідь.
8. Організовувати й проводити полювання по відстрільним карткам і ліцензіям мисливського господарства.
9. Перед проведенням полювання перевіряти у мисливців наявність мисливського квитка, щорічної контрольної картки, дозволу на право володіння зброєю, документів на мисливських собак (паспорта) з відміткою про допуск до полювання в поточному році, інструктувати під розписку мисливців по техніці безпеки на полюванні при користуванні зброєю, правилам полювання.
10. Активно вести роз'яснювальну роботу по охороні природи й боротьбі з браконьєрством.
11. Підтримувати діловий контакт з місцевими органами міліції, лісної охорони, місцевими органами самоврядування, власниками або користувачами земельних ділянок які входять в його обхід.
12. При виконанні службових обов'язків носити встановлену форму, мати при собі посвідчення мисливця й щорічну контрольну картку обліку добутої дичини, дозвіл на володіння зброєю, егерське посвідчення й мисливську зброю.
13. Бути культурним й ввічливим при виконанні службових обов'язків, проведенні полювань, а також при затриманні порушників мисливського законодавства.

14. Слідкувати за збереженням лісонасаджень від незаконних порубок й пожарів, перешкоджати випалюванню стерні і сухої трави у себе в обході.
 15. Знищувати шкідливих для мисливського господарства хижаків.
 16. Підвищувати свою кваліфікацію.
 17. Берегти й вміти користуватися закріпленою технікою й інвентарем, зброєю.
 18. Знати породи собак, вміти їх натаскувати, притравлювати, а також вміти підготувати підсадних качок до проведення полювання.
 19. Виконувати правила внутрішнього розпорядку, дотримуватись трудової дисципліни.
 20. Виконувати доручення адміністрації, включаючи заготівлю кормів для мисливських тварин й коней, дров, ремонт будівель, інвентарю, техніки господарства.
- 2.2. Щомісячно узагальнювати відомості й доповідати мисливствознавцю чи директору господарства про відвідування обходу мисливцями, відстрілу дичини, використанню кормів на підгодівлю мисливської фауни, або про хід заготівлі останніх, боротьбі з браконьєрством, боротьбі з шкідливими для мисливського господарства хижакими.

Ш. Права.

- 3.1. Єгер мисливського господарства має право, вносити пропозиції по удосконаленню роботи мисливського господарства або його обходу.
- 3.2. Перевіряти документи на право полювання у своєму обході.
- 3.3. Інші права визначені чинним законодавством України.

IV. Відповідальність.

- 4.1. Єгер несе відповідальність за якісне й своєчасне виконання обов'язків покладених на нього цією інструкцією.

**Директор
ТзОВ «Полонина»**

_____ **Калінич В.М.**
підпис

**ОЗНАЙОМЛЕНИЙ
Єгер
ТзОВ «Полонина»**

_____ **підпис**

_____ **ПШ**

Рекомендовані методи обліку мисливських тварин

1. Метод шумового прогону (обліковуються в одних випадках – самі тварини, в інших – лише їх сліди). Облік нагоном можна застосовувати протягом цілого року, він може бути вирішальним чи арбітражним, коли звіряють на точність інші методи (або при перевірках). На карті-схемі егерського обходу чи мисливського господарства визначається місцезнаходження пробних ділянок. Розташовуються вони таким чином, щоб характеризувати всі типи мисливських угідь, а звірі, вигнані з однієї пробної ділянки, не переходили на іншу. Розмір кожної проби, бажано – прямокутної форми, становить від 25-50 до 100 га. Загальна площа проб складає 20-30% від загальної площі угідь.

Обліковців розставляють на віддалі 50-100 м один від другого з таким розрахунком, щоб вони могли чітко бачити перехід звірів по лінії з трьох сторін пробної площі. Коли проводять облік у безсніжний період, обліковців розставляють навкруги пробної площі на віддалі до 50 м один від другого. Нагоничів розставляють через 25-50 м так, щоб вони, йдучи з шумом по прямій лінії, бачили один одного. Не можна наганяти тварин у напрямку відкритих територій (на поля, сінокоси, пасовища, свіжі зруби), тому що вони рідко туди прямують, а обійшовши нагоничів, підуть у зворотному напрямку і не будуть обліковані. Нагони в горах слід проводити знизу доверху або поперек схилу, оскільки піднята звірина має тенденцію йти в цих напрямках.

Кожен обліковець веде підрахунок побачених ним звірів у назначеному секторі обліку. Відомості про побачених тварин заносяться у заздалегідь підготовлений обліковий листок по формі 1.1.

Старший обліковець збирає облікові листки у обліковців зразу ж після проведення обліку на кожній пробній ділянці. Камеральна обробка матеріалів заключається в сумарному підрахунку облікованих звірів на пробних ділянках та інтерполяції повидової чисельності на всю площу угідь.

Цей метод обліку трудомісткий, однак - це один з найбільш точних методів обліку не лише копитних, але й інших тварин. Провівши облік цим методом, можливо визначити вікову і статеву структуру популяцій. У випадку, коли стать молодих особин парнокопитних (цьогорічок), які виходять на лінію обліку, визначити візуально неможливо, вони відмічаються у загальній графі "молодняк".

У випадках проведення обліку нагоном, коли облікують не тварин, а їхні сліди, облікові листки заздалегідь виготовляють по формі 1.2. Камеральна обробка зводиться до підрахунку наявних вихідних слідів на пробних площах з послідуною інтерполяцією на всю територію.

При наявності снігового вкриття облік нагоном можна проводити одним обліковцем або відповідальним за його проведення. Але при цьому важко визначити структуру популяцій. До початку обліку обходять заплановану для обліку площу і на границях затирають всі сліди на снігу (може також бути використана понова). Нагоничі йдуть аналогічно, як описано вище. На підставі підрахунку свіжих вихідних слідів по периметру площі проводять облік всіх тварин, що вийшли з території пробної ділянки. Коли снігове вкриття глибоке, звірі часто проходять одним слідом. В такому випадку потрібно провести стежкування. Необхідно пройти до місця, де сліди розходяться, що нерідко трапляється на відстані декількох кілометрів.

Недоліки методу. Шумовий прогін – дуже трудомісткий спосіб обліку за умови дотримання методики. Дає велику похибку при використанні його для обліків стадних тварин (наприклад - кабан): за умови невеликих щільностей населення тварин попадання чи не попадання великого стада у пробні обліки дасть, відповідно, завищений або занижений результат.

Форма 1.1.

Обліковий листок № _____

Пробна ділянка № _____; _____ га.

Місце проведення обліку: _____

(лісництво, мисливське господарство,

№ обходу, № кв. і т.п.)

Дата проведення обліку _____

Стан і глибина снігового вкриття, відсутність у безсніжний період

Обліковець (П.І.Б.) _____

№№ п/п	Вид тварини	Самці			Самки			Разом
		молоді особи- ни	серед- ньові- кові	старі	молоді особи- ни	серед- ньові- кові	старі	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.								
2.								
3.								

Підпис обліковця

Форма 1.2.

Обліковий листок № _____

Пробна ділянка № _____; _____ га.

Місце проведення обліку: _____

(лісництво, мисливське господарство,

№ обходу, № кв. і т.п.)

Дата проведення обліку _____

Стан і глибина снігового вкриття, відсутність у безсніжний період

Обліковець (П.І.Б.) _____

№№ п/п	Вид тварин	Кількість вихідних слідів дорослих особин	Кількість слідів молодняку	Разом
1	2	3	4	5
1.				
2.				
3.				

Підпис відповідального обліковця

2. Зимовий маршрутний облік. Методика обліку ґрунтується на принципі відносного обліку тварин по слідах на визначених маршрутах. В основу методики покладена формула А.М.Формозова, доповнена Перелешиним:

$$Z = 1,57 \frac{S}{dm}, \text{ де:}$$

Z - число звірів на одиниці площі (1 км²);

S - кількість зареєстрованих слідів добової давності (за 24 години);

m - довжина маршруту, км;

d - середня довжина добового ходу звіра, км.

На відповідній території (лісництва, егерського обходу, мисливського господарства) закладається, по можливості більше (але не менше 1 км на 100 га угідь), маршрутів по 5-10-15 км довжиною, розміщених рівномірно по території. За день до проведення обліку на маршрутах затирають всі сліди звірів (можна використовувати понову). При проведенні обліку на маршрутах підраховують свіжі добові сліди, що перетинають лінію маршруту в обидвох напрямках. В обов'язковому плані ведеться абрис ходу з відмітками на лінії маршруту всіх перетинів слідів з зазначенням виду та кількості тварин. Визначення довжини маршруту можливе за умови його попереднього картування або шляхом використання спідометра чи крокоміра.

Найважливішим показником при проведенні маршрутного обліку є d - середня довжина добового ходу звіра, яка в різних регіонах і по сезонах року неоднакова і суттєво відрізняється. Вона залежить від сезону, погодних умов, рельєфу, висоти снігового намету, антропогенного освоєння території. Для Карпат, наприклад, довжина добового ходу оленя в лютому-березні місяцях становить 4,6 км. Для лося на Поліссі у кінці зими в залежності від віку тварин складає від 3.6 до 9.2 км.

Визначення довжини добового ходу диких мисливських звірів у класичному варіанті можливе двома способами:

- шляхом поділу добового ходу на дві частини: в місці знаходження сліду обліковець йде вперед до виявлення тварини, а потім повертається назад до місця минулодобового днювання тварини. Ці дві частини стежкування і дають довжину добового ходу;
- шляхом "догону"(5): від місця, де звіра бачили вчора до зустрічі сьогодні.

Маршрут стежкування довжини добового ходу наноситься на картосхему у масштабі. Довжина ходу, визначена за допомогою крокоміру, звіряється з величиною, визначеною на схемі курвіметром.

Зимовий маршрутний облік є комплексним. За його допомогою одночасно можна визначити кількість багатьох видів тварин - всіх видів копитних, рисі, вовка, лисиці, куниці, тхора, горностає, ласки, зайця, білки та інших.

Недоліки методу. Застосовувати зимовий маршрутний облік можна тільки в тому випадку, коли є накопичені достовірні дані середньої довжини добового ходу звіра в регіоні на період проведення обліку, який рекомендується проводити в лютому-березні місяцях, після сезону полювання. При невеликих територіях мисливських господарств чи закріплених угідь цей метод обліку застосовувати небажано. Його переважно застосовують при проведенні обліку на великих територіях, де щорічно проводяться обліки цим методом і заздалегідь накопичуються дані середнього добового ходу видів тварин. В гірських умовах при зимовому маршрутному обліку припускаються дуже великих похибок через неможливість використати квартальну сітку, оскільки в більшості випадків границі кварталів проходять по вершинах і долинах гірських річок, де часто при наміченому маршруті доводиться переходити різні перепони - яри, болота, скелясті ділянки тощо. Через це неможливо точно встановити довжину облікового маршруту. Крім цього, в залежності від абіотичних і біотичних факторів, розміщення диких тварин по території дуже нерівномірне. В результаті цього виникають складності з визначенням перерахункового коефіцієнту $K = 1,57/d$, які вирішуються лише шляхом тривалих багаторічних обліків з щорічним визначенням значення "d" для різних видів тварин, що

ускладнюється також нестабільністю снігового покриву на значній частині території країни.

3. Облік чисельності копитних звірів за кількістю зимових екскрементів. Суть методу заключається в тому, що дикі копитні тварини-дендрофаги, котрі харчуються в зимовий період переважно пагонами дерев, чагарникових і чагарничкових порід, багатих лігніном, за цей період виділяють певну кількість екскрементів. Вони достатньо відрізняються від екскрементів, відкладених в інший період року тим, що містять в основному клітковину і зберігаються тривалий час (до одного року і довше). Є можливість підрахувати число екскрементів, залишених тваринами за зимовий період.

Кількість дефекацій, залишених одним дорослим звіром певного виду та віку за добу - відносно стабільна величина. Отже, знаючи це число для відповідної території, вікову структуру стада на ній, а також період живлення деревно-гілковими кормами (кількість зимових днів), можна розраховувати середню кількість екскрементів, залишених однією твариною за зимовий сезон.

Облік проводять весною в період після таїння снігу і до появи трав'янистої рослинності. На кожних 100 га, практично в кожному лісовому кварталі, закладають облікову стрічку 1-кілометрової довжини і 4-5 метрової ширини, яка проходить через середину кварталу і на якій підраховують всі наявні купки зимових екскрементів кожного виду копитних зокрема. На пробних стрічках, що пропорційно представляють всі типи мисливських угідь, обліковану кількість екскрементів екстраполюють на всю площу і ділять на число, одержане від множення кількості зимових днів на середню кількість екскрементів за добу, що їх залишає певний вид. Наприклад, на обліковій стрічці (1 км × 4 м = 0,4 га) нараховано 120 купок екскрементів козулі, тобто на 1 га налічуємо 300 купок, а на 100 га (площу кварталу) - 30000 купок. Зимовий період тривав 120 днів, а середня кількість дефекацій козулі за добу становить 15. За сезон: (120 × 15 = 1800). Отже, розділивши, 30000 : 1800 = 11, одержуємо кількість козуль, що перебувала у кварталі протягом зимового періоду.

Для Полісся тривалість зимового періоду складає 180 діб. Загальна кількість дефекацій, які виділяються одним лосем за добу у дорослому віці, складає 14 купок, для молодняка - 20.

Цей метод обліку, як стверджують більшість дослідників з різних регіонів, достатньо точний і його похибка не виходить за межі $\pm 10\%$ в порівнянні з даними обліку, проведеного шумовим нагоном. Один обліковець за день в змозі підрахувати купки екскрементів на маршруті довжиною 10-15 км, тобто провести облік на площі 1000-1500 га.

Недоліки методу. Поряд з позитивними сторонами проведення обліку цим методом, слід вказати і на його недоліки. Перш за все, проводячи облік весною, одержуємо дані певної середньої чисельності звірів, яка була декілька місяців назад, а не на день обліку. По-друге, для проведення обліку цим методом потрібно накопичити дані про тривалість періоду харчування диких звірів пагонами деревної рослинності і про середню кількість екскрементів, що залишає певний вид за добу та його статеву-вікову диференціацію. По-третє, в гірській місцевості у більшості випадків взимку звірі концентруються в окремих урочищах: біля місць підгодівлі, місць відпочинку, біля стежок, гірських потоків. Тому підрахувати там кількість окремих купок екскрементів важко і немає гарантії, що саме ці ділянки попадуть на облікову стрічку. Крім цього, тривалість зимового періоду в різні роки нестала і загальна кількість дефекацій за зимовий період не є сталою величиною. В Карпатах, наприклад, суттєва різниця в погодних умовах не тільки між південними і північними схилами, але й між окремими урочищами і схилами в границях одного урочища. По-четверте, напрям облікової стрічки, яка повинна проходити по випадковому маршрутові через середину кварталу, часто за суб'єктивних умов зміщується самим виконавцем у напрямку "найменшого опору" - на стежку тварин,

де кількість дефекацій значно більша середньої, що завищує результат.

Виходячи з вищевикладеного, цей метод обліку, як один з найбільш точних і нетрудомістких, рекомендується для рівнинних територій і не рекомендується для гірських.

4. Облік копитних тварин на місцях зимових скупчень. Цей метод обліку дає задовільні результати в гірських місцевостях. Він достатньо простий і проводять його наприкінці зими, коли сніг глибокий, в ясну сонячну погоду, протягом двох днів підряд. Обліковець вибирає такий маршрут, щоб за день міг його пройти і за допомогою бінокля проглянути схили гір, на яких переважно скупчуються тварини. Побачивши тварин, обліковець підраховує їх та визначає вік і стать. Якщо обліковець не бачить самих тварин, а лише їхні сліди, йому потрібне в наступні дні в різні періоди доби відвідати ці місця, щоб побачити тварин. Дані про результати обліку на місцях зимових скупчень заносяться обліковцем в обліковий листок по формі 4.1.

Форма 4.1.

Обліковий листок № _____

Місце проведення обліку _____
(лісництво, мисливське господарство, № обходу,

№ кварталу, урочище і т.п.)

Дата проведення обліку _____

Стан і глибина снігового вкриття _____

Обліковець (П.І.Б.) _____

Година зустрічі з твариною	Вид	Кількість	В тому числі:			При мітка
			самців	самок	молодняку	
1	2	3	4	5	6	7
12 ⁰⁰	Олень	5	1	3	1	Самець старий, роги не дуже великі
...						

Підпис обліковця

Після проходження маршрутом по відповідній території, по картографічних матеріалах не важко визначити, на якій площі проведений облік. Камеральна обробка заключається в підрахунку зареєстрованих тварин за два дні обліку. Якщо обліковець бачив одне і те ж саме стадо оленів, козуль чи кабанів, або одного і того ж самотнього самця чи самку в перший і другий день обліку, то вони включаються в підсумкові дані обліку лише один раз. Якщо такий облік проводиться егерською службою регулярно на протязі зимового періоду скупчень, дані мають достатню точність.

Недоліки методу. Незважаючи на простоту та відносно хороший результат, метод на дає абсолютного результату за рахунок тварин, які не потрапили на обліковий маршрут. Таким чином, під час обліку у місцях концентрацій потрібно вводити поправний коефіцієнт, який розраховується шляхом прокладки додаткових маршрутів та визначення частки необлікованих тварин.

5. Облік на місцях підгодівлі. В угіддях, де проводиться регулярна підгодівля копитних тварин взимку, можна проводити облік на місцях підгодівлі. Протягом зими до місць підгодівля тварини підходять поступово, а вже наприкінці зими біля кожного підгодівельного майданчика (комплексу, годівниці) звичайно збираються майже всі тварини з певної території.

В цей період (в кінці зими) біля місць підгодівлі в заздалегідь підготовлених скрадках (вежах, бункерах тощо) чергують декілька діб і ведуть облік. Бажано чергувати 1-2 доби, а потім через 5-6 днів ще 1-2 доби. На чергування відмічають вид тварин, чисельність, стать та вік тварин. Дані заносять в обліковий листок по формі 5.1.

Камеральна обробка матеріалів обліку заключається в підрахунку кількості тварин, їх віку і статі на кожному підгодівельному місці. В приведеному прикладі констатуємо, що підгодівельний майданчик відвідує дві сім'ї кабанів, з яких 3 самки і 8 поросят. Маючи дані обліку біля кожного підгодівельного місця, підраховуємо, скільки звірів, якого виду, віку і статі на даній (визначеній) території перебуває.

Форма 5.1.

Обліковий листок № _____

Місце проведення обліку _____
(лісництво, мисливське г-во, № кв., № вид. тощо)

Дата проведення обліку _____

Підгодівельний майданчик _____

П.І.Б. обліковця _____

Година приходу на під годівлю	Вид	Кількість	В тому числі:			Примітка
			самців	самок	молодняку	
1	2	3	4	5	6	7
6-7	Кабан	7	-	2	5	Друга самка 3-4-річна без молодняка
8-9	Кабан	4	-	1	3	Самка з 1-річ. молод-няком: 1 самець і 2 самочки

Підпис обліковця

6. Облік вовків. Для обліку чисельності вовків не може бути застосований жодний з описаних методів, як основний, хоча окремі елементи облікових методик (зимнього та літнього маршрутного обліку, картування ділянок перебування (13), обліку по кількості здобутої дичини, обліку “на вабу” та ін.) потрібно використовувати під час проведення інвентаризації популяцій цього хижака.

Основними методичними складовими обліку окремих мікропопуляцій або “сімей” вовків повинні стати:

- 1 Розуміння поведінки та біології виду.
2. Проведення облікових робіт на протязі всього року з визначенням періодів, найбільш сприятливих для його обліку.
3. Дотримання методики обліку.

У поведінці та біології вовків є характерні видові особливості, які допомагають провести облік їх чисельності (а в кінцевому результаті - її регулювання), а саме:

- вовки, як правило, проживають зграями (сім'ями) з цілком визначеною та сталою сімейною ієрархією: пара дорослих звірів, переярки - особини минулих років народження та молоді (прибулі) останнього року народження. Зграя завжди утримує свою ділянку мисливських угідь, де вона виводить потомство, полює, кочує. Площа такого "сімейного" мисливського району складає, приблизно від 340-380 км² (Поліська) до 550-620 км² (Степові лісомисливські області). У Лісостепу ця площа має середні дані. Крім "сімейних" вовків, для популяції характерні бродячі одиночки, так звані нетериторіальні вовки. Це, в основному, молоді, що не приймають участь у розмноженні, та старі самці. Зрідка вони можуть об'єднуватися у невеликі (2-3 особини) групи. Маршрути їх руху можуть проходити через сусідні "сімейні" ділянки;

- місце виведення вовчого потомства, як правило, знаходиться у постійному районі з обмеженою площею (5-10 км²), який обов'язково повинен знаходитися біля джерела води. Поява у кінці зими - на початку весни в такому районі парних слідів дорослих звірів є ознакою перевірки та підготування ними місця майбутнього лігва. Дуже доречним у цей час є вимір відбитку ступні (найбільша довжина) дорослих особин з точністю до 1 мм. Значення цієї величини являється "візитною карткою" родоначальників та "організаторів" місцевої вовчої сім'ї. Виявлення у такому районі слідів молодих вовченят у кінці весни (на початку літа) підтверджує гіпотезу про наявність виводкового району. Поява слідів молодих вовченят у кінці літа свідчить про те, що виводок почав кочувати разом з дорослими вовками і зростає загроза нападу хижаків на свійських тварин;

- наявність чітко визначеного далеко чутного звукового видоспецифічного спілкування у вовків між собою. Це може бути скавчання (вищання) у молодих особин і виття різної сили та діапазону у дорослих та переярків. Звукові сигнали у вовків мають цілком характерну сезонну динаміку. У період виведення потомства вовки не виють зовсім (у цей період хижаки взагалі намагаються не показати свого місцеперебування, навіть припиняють рухатися по дорогах). Згодом підрослий молодняк активно спілкується голосом з батьками і поступово зменшує голосову активність до періоду початку кочівлі. Восени активність виття зростає до максимуму у кінці осені - на початку зими. Взимку вовки виють часто і регулярно. Інтенсивність виття знову зменшується на початку виводкового періоду;

- вовк, як біологічний вид, дуже пластичний. Ця його видова особливість, а також зростаюча синантропізація (приспосовування до людини частини популяції) допомагає хижакам виживати. Вовки легко змінюють характер харчування (перехід раціону від диких до свійських тварин). Вони збільшують інтенсивність кочівель, змінюють структуру зграй за рахунок "нетериторіалів", які виступають розвідниками нових територій з яскраво вираженою сезонністю харчування. Такі вовки першими знаходять випущених у мисливських угіддях з метою акліматизації ланей чи оленів, а також влітку залюбки їдять чорницю, виноград, кавуни та іншу рослинну їжу. Такі особини найчастіше відвідують смітники та залишки загиблих тварин. Вони ж через свою активність найбільш небезпечні і для людини;

- наявність постійних маршрутів руху. Періодичність появи на них звірів у 3-6 днів, в залежності від розміру мисливського району сім'ї. Довжина ходу "нетериторіалів"-одинаків може бути значно більшою.

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВОVKІВ

1. Збір інформації про життєдіяльність вовків у господарстві на протязі року:

- перевірка та реєстрація всіх випадків добування вовків з вказанням статі та віку;
- фіксування зустрічей з хижаками та їх свіжих (добових) слідів у часі (дата) та просторі (№№ кв., урочище) з вказуванням числа особин та їх приблизного віку у службових щоденниках, вимір довжини відбитку ступні дорослих звірів;
- перевірка та реєстрація всіх випадків вчинення нападу вовків на худобу, собак, диких тварин тощо;

- перевірка та визначення координат вовчих лігв у випадку знайдених виводків з зазначенням кількості вовчентя;
- фіксування випадків та координат вовчого виття, а також інших ознак життєдіяльності (місць постійних подряпин та уринації самців, дефекацій тощо)

2. Проведення одночасного обліку.

Його основою є вибір необхідних погодних умов (наявність снігової понови) та проведення одночасного зимового маршрутного обліку (в межах адміністративного району, або, як мінімум - окремого мисливського господарства) по слідах з обов'язковим стежкуванням вовчих слідів до: візуального виявлення звірів, підняття їх з денного лігвища або виходу на сліди сусідніх обліковців. Виконання цієї умови необхідне для виключення повторного обліку звірів.

Аналіз виробничого досвіду показує, що виконання одночасного зимового обліку у межах кількох сусідніх господарств району можливе навіть в умовах південного Степу, де рідко встановлюється надійний сніговий покрив, необхідний для проведення стежкування. В таких випадках все залежить від оперативності єгерської служби.

Термін проведення одночасного обліку розраховується таким чином, щоб його результати ввійшли до щорічної загальностатистичної звітності по формі 2-ТП (мисливство).

3. Картування "сімейних" ділянок зграй.

В межах кожного мисливського господарства необхідно провести узагальнення інформації згідно форми 7.1.

Узагальнення матеріалів обліку проводить служба обласного мисливствознавця, бо межі мисливських ділянок вовчих зграй можуть виходити за адміністративні межі господарств, районів чи областей. Крім того, лише за умови співставлення карток обліку встановлюються і картуються межі руху "нетериторіальних" вовків.

7. Облік тварин по норах. Таким методом обліковують норних тварин: лисицю, єнотоподібного собаку, а також борсука. Облік по норах проводиться на території усього господарства паралельно з картуванням, тобто нанесенням всіх виявлених нір на карту-схему мисливських угідь. Наявність такої карти значно полегшує облікові роботи і дає можливість спостерігати щорічні зміни заселеності угідь норними хижаками та зв'язок з епізоотичним станом довкілля.

Під час проведення обстежень визначається:

- видова приналежність нори (понориц). Вид господаря визначається за зовнішнім виглядом нори, кількістю віднорків, їх розміром та формою, характерним запахом, слідів тварин біля вхідного отвору на вологому ґрунті, каловим залишкам та залишкам шерсті, місцезнаходженням нори (єнотоподібний собака обладнує нори не лише у ґрунті, а й у купах хмизу, очерету, норах інших тварин тощо);
- жила нора чи покинута;
- середня кількість щенят у сім'ї – шляхом візуальних спостережень за молодими хижаками, які виходять з нори і знаходяться поруч нори.

Загальна чисельність тварин визначається шляхом множення числа виявлених жилих нір певного виду тварин на середню величину виводку з врахуванням природної загибелі (до 50%).

Недоліки методу. Незважаючи на абсолютність обліку, метод дає велику похибку за рахунок недообліку всіх наявних жилих нір та великі коливання величини смертності у виводках.

Картка польового обліку вовків

Назва господарства, рік обліку

№№ з/п	Добуто вовків. Визначення віку, статі координати місця відстрілу (відлову)	Знайдено выводків. Кількість вовчентя, голів. Координати лігва	Дані спостережень					Дані одночасного обліку	
			Зустріч парних вовчих слідів у період лютого- квітня. Дата зустрічі, координати, довжина ступні, мм	Дата зникнення парних слідів у період лютого- квітня	Зустріч слідів выводка у період квітня – початку червня. Дата зустрічі, координати	Випадки вчинення нападів вовків на худобу. Дата, координати	Регулярність появи вовчих слідів у місцях постійних переходів, днів	Виявлено (піднято) вовків (голів) в межах господарства. Координати місця виходу за межу господарства	Кількість особин (слідів), що вийшли на сусідню територію, координати
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Мисливствознавець господарства, дата

(підпис)

8. Облік водоплавної дичини на окремих водоймах. Якщо водні угіддя господарства обмежені по території і являють собою невеликі водойми, облік проводиться на кожній з водойм шляхом візуального обстеження всієї площі або їх частини з послідовним записом у обліковий журнал або картку.

Під час обліків відмічаються всі виявлені водоплавні птахи: дорослі, а також молоді виводки. Методи обстеження водойм можуть бути різноманітними: піший маршрут по берегу, пересування на човні, виявлення птахів за допомогою собаки, аерофотозйомка з літака чи гелікоптера тощо.

Недоліки методу. Відбувається недооблік частини птахів, які не піднімаються при русі обліковців на крило і залишаються у "крепких" місцях. Крім того, не виключені повторні обліки піднятих груп птахів на сусідніх водоймах, що знижує точність результату. Коли обстежується лише частина водойм, неминуче виникають помилки екстраполяції при перенесенні середнього результату на всю площу водних угідь господарства.

9. Облік водоплавної дичини на зорях. Приймаючи до уваги значну міграційну динаміку і зміну загальної чисельності та структури популяцій водоплавної дичини, облік на зорях звичайно проводиться перед відкриттям сезону полювання на початку серпня.

При наявності великих територій "качиних" угідь (заплави рік, заболочені масиви тощо) обліковці розміщуються на відстрільних номерах по діагоналі, яка пересікає весь масив таким чином, щоб круг обліку граничив з кругом сусідніх обліковців. Облік проводиться на вечірній та на вранішній зорях (4⁰⁰-8⁰⁰ та 20⁰⁰-22⁰⁰). Дані заносяться у форму 10.1.

В результаті обліку встановлюється:

- загальна кількість качок різних видів (паралельно може проводитися і облік голубів та сірої ворони) шляхом екстраполяції результатів спостережень у великому крузі (більше 150м) на всю територію водних угідь;
- пропускна спроможність – шляхом множення кількості качок, зареєстрованих у найменшому крузі ($R = 50$ м) на реальне число номерів в даних угіддях.

Недоліки методу. Для проведення обліків на зорях необхідно використовувати багато обліковців, що збільшує його трудомісткість. Дані обліку характеризують стан популяцій водоплавної дичини короткий відрізок часу.

10. Обліки мисливських птахів під час токування. Характерна поведінка деяких птахів весною під час парування (токування) використовується для їх обліків. Таким чином обліковується вальдшнеп, тетерук, фазан та деякі інші види.

Облік вальдшнепів під час тяги.

Обліковці знаходяться у місцях, де "тягнуть", тобто пролітають з характерними звуками птахи, і фіксують всіх побачених та почутих вальдшнепів. Дані всіх обліковців сумуються. Облік для збільшення достовірності результатів проводиться декілька разів на вранішній та вечірній "тязі".

Облік тетеруків на току.

Перед початком облікових робіт проводиться обстеження та інвентаризація місць токовищ. Співаючих півнів найбільш точно можна облікувати із заздалегідь обладнаних куренів, менш точним є підрахунок кількості півнів по їх голосам з підходу. При такому підрахунку обліковцю потрібно використовувати хороший бінокль.

Облік фазанів за голосами з однієї точки.

Весною самці фазанів рано вранці та ввечері у сутінки подають далеко чутні голоси. Пробна ділянка (точка) вибирається таким чином, щоб з неї було добре чути співаючих фазанів і була можливість визначити за допомогою компаса напрям та приблизну відстань до птаха, який подав голос. За певний час (2-3 години) є можливість визначити кількість півнів на певній території. Загальна чисельність фазанів визначається шляхом екстраполяції.

Облік водоплавної дичини

Обліковий листок № _____

Дата проведення обліку _____

Місце проведення обліку _____

(лісництво, мисливське господарство, № кв., площа)

Обліковець (П.І.Б.) _____

Відстань, м	Час обліку	Справжні качки (крижень)	Чирки	Ниркові	Лиска, курочка	Голуби	Кулики	Сіра ворона
1-50	ранок вечір							
51-150	ранок вечір							
>150	ранок вечір							
Разом								

Підпис обліковця

Недоліки методу. Основним недоліком методу є складність визначення статевої та вікової структури популяції, бо самки під час токування ведуть себе дуже непомітно, чому сприяє їх захисне забарвлення та тихі голоси. Крім того, частина птахів не приймають участі у токах. В умовах низької чисельності співають окремі одиночні півні, що найбільш характерно для тетеруків. Такі невеликі токи дуже легко пропустити під час облікових робіт.

Іншим недоліком обліків птахів під час токування (найчастіше тетеруків) є неминучість турбування птахів у весільний період, що негативно відбувається на стані популяції, найбільше - при проведенні неодноразових обліків на маршрутних стрічках та, особливо, з допомогою собаки.

11. Обліки мисливських тварин за допомогою собаки. За допомогою мисливського собаки проводиться облік деяких видів звірів та птахів, а саме: єнотоподібного собаки за допомогою лайки та тетериних і фазанячих виводків з лайкою або лягавою.

Облік проводиться за аналогією з процесом полювання. Пошук та інвентаризація єнотоподібного собаки має вигляд вибіркового методу прогоном на пробних ділянках, лише роль нагоничів виконує спеціально навчена лайка. Рух обліковця на пробній ділянці здійснюється у формі човника. Дані про кількість знайдених тварин заноситься у облікову відомість, а згодом інтерполюються на площу угідь, придатних для проживання певного виду згідно бонітету мисливських угідь.

За допомогою лягавих собак проводиться облік виводків птахів, які стали на крило. Проводиться безпосередньо перед відкриттям мисливського сезону. Виявлених та піднятих птахів обліковують у облікову відомість з визначенням кількості, віку та статі (фазан, тетерук).

Недоліки обліку. Облік птахів за допомогою собаки, як імітація полювання, негативно впливає та погіршує робочі якості мисливських собак. Крім того, неодноразове розлякування молодих виводків собакою спричиняє турбування птахів і виступає негативним фактором неспокою.

12. Анкетно-опитувальний метод обліку. Деякі елементи анкетування під час проведення інвентаризації мисливських тварин використовуються у багатьох методиках обліку (обліки хижаків, обліки бобрів та ондатри, обліки під час гону, обліки рідких видів тощо). За основу того чи іншого анкетно-опитувального методу обліку приймаються дані з чисельності певного виду тварин на окремій території (лісного обходу, лісництва, держлісгоспу, мисливського господарства) від певного кореспондента. Звичайно таким методом визначається чисельність тварин з низькою фактичною щільністю населення (у два рази нижче мінімальної) (18). Проведення обліку буває анкетним (письмовим) або опитувальним (усним).

Анкетування може проводитись також і для отримання інших даних, як то аналізу ефективності біотехнічних заходів, порядку проведення полювань, боротьби з браконьєрством, обліків за кількістю добутої дичини (фазан, вовк) тощо.

Анкета для визначення чисельності підлягає наступним вимогам:

- має персонального, професійно підготовленого автора-виконавця (лісника, егеря, майстра лісу, мисливствознавця тощо). Інформація завіряється підписом кореспондента;
- визначає вид та чисельність тварин на певній території, вказується площа угідь;
- визначає період проведення обліку;
- вказується, у комбінації з якими методами обліку проводилося анкетування.

Недоліки методу. Дані про чисельність мисливських тварин, отримані методом опитування або через узагальнення анкетних даних, мають суб'єктивний характер. Вони найчастіше залежать лише від сумлінності кореспондентів і тяжко підлягають перевірці.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ВИДІВ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН

1. Козуля європейська.

Вид поширений майже по всій Україні, має суцільний ареал. Веде переважно поодинокий спосіб життя, але взимку козулі можуть збиратися у стада. Крім сутінкового та нічного періоду може бути активним і вдень.

Розвиток рогів у самців розпочинається з першого року життя. Роги скидають щорічно у листопаді. Наявність чи відсутність, форма рогів, а також статура тіла є основними ознаками визначення статі та віку тварини.

Найбільш раціональними методами обліку вважаються:

- облік прогоном (шумовим нагоном) на пробних ділянках за наявністю снігового покриву;
- дворазовий облоговий облік по слідах (з обов'язковим стежкуванням) у зимовий період сталого снігового покриву. Цей метод обліку особливо рекомендується для умов гірських лісів Карпат.
- зимовий маршрутний облік по слідах за умови визначення довжини середнього добового ходу тварин на період проведення обліків.

2. Кабан.

Вид поширений по всій Україні. Зустрічається два підвиди дикої свині – європейський та румунський (Карпати, південні та південно-західні області країни), який відрізняється більшою масивністю. Веде стадний спосіб життя. Кабани більш активні вночі та у сутінках.

Найбільш раціональними методами обліку вважаються:

- облік на місцях постійної підгодівлі;
- дворазовий облоговий облік по слідах (з обов'язковим стежкуванням) у зимовий період сталого снігового покриву.
- анкетний облік єгерської служби.

3. Заць-русак.

Населяє територію всієї України. Традиційний мисливський вид. Веде одиночний та, переважно, нічний і сутінковий спосіб життя.

Найбільш раціональними методами обліку вважаються:

- облік прогоном (шумовим нагоном) на пробних ділянках за наявності снігового покриву;
- зимовий маршрутний облік по слідах за умови визначення довжини середнього добового ходу тварин на період проведення обліків;
- облік по кількості здобутої дичини;
- облік з собакою на маршрутній стрічці.

4. Лисиця.

Вид населяє територію всієї України. Одиночний звір. Найбільш активний вночі та у сутінках, хоча може бути активним і вдень.

Найбільш раціональними методами обліку вважаються:

- облік по кількості жилих нір;
- облік прогоном (шумовим нагоном) на пробних ділянках за умови наявності яскравої сонячної погоди, коли звірі менше знаходяться у норах, а також снігового покриву;
- зимовий маршрутний облік по слідах за умови визначення довжини середнього добового ходу тварин на період проведення обліків;
- облік по кількості здобутої дичини;

Подібним чином проводяться обліки снотовидного собаки.

5. Куниця лісова.

Досить поширений, але не чисельний мисливський вид диких тварин. Ареал розповсюдження тягнє до лісових мисливських угідь Полісся, Лісостепу та гірських лісів Карпат. Одиночний нічний хижак. Типовий житель лісу.

Найбільш раціональними методами обліку вважаються:

- облік з собакою на маршрутній стрічці;
- зимовий маршрутний облік по слідах за умови визначення довжини середнього добового ходу тварин на період проведення обліків.

Подібно проводяться обліки також і тхора чорного.

6. Куниця кам'яна.

Поширений, але не чисельний мисливський вид диких хижих тварин. Ареал розповсюдження частково перекривається з ареалом куниці лісової за рахунок того, що її спосіб життя менше пов'язаний з лісом: вона живе у байрачних та Нижньодніпровських лісах, кам'янистих балках, населених пунктах. Веде нічний спосіб життя. Одиночний хижак.

Найбільш раціональними методами обліку вважаються:

- зимовий маршрутний облік по слідах за умови визначення довжини середнього добового ходу тварин на період проведення обліків;
- облік по кількості здобутої дичини.

7. Вовк.

Хижа мисливська тварина, яка в останній час зустрічається в усіх (крім гірського Криму) лісомисливських областях України. Облік чисельності вовків представляє безперечний інтерес для простежування динаміки його чисельності та визначення ефективності заходів контролю над видом, який наносить значні збитки мисливському господарству та може нанести тваринництву.

Найбільш раціональним та вірогідним методом обліку чисельності вважається комбінований метод, приведений вище.

8. Крижень та інші качки.

До цієї групи мисливських видів диких тварин відносять 7 видів річкових та 5 видів ниркових качок (норців)(2). Тому у цій багаточисельній по видовому складу групі водоплавних птахів зростає значення видового визначення об'єкту полювання, хоча загальні методики обліків залишаються спільними для всіх 12-ти видів.

Найбільш раціональними методами обліку вважаються:

- облік качок на зорях;
- облік з собакою на маршрутній стрічці;
- облік по кількості здобутої дичини.

9. Куріпка сіра.

Осілий птах, що поширений на території всієї України. Живе переважно у сільськогосподарських угіддях групами по 6-10 і більше особин.

Найбільш раціональними методами обліку вважаються:

- облік з собакою на маршрутній стрічці;
- облік птахів по зустрічах на маршруті;
- облік по кількості здобутої дичини.

10. Дикі гуси.

До цієї групи мисливських птахів відносяться 9 видів. У фауні України зустрічаються: сіра гуска, гуменник, білолоба гуска, мала білолоба гуска, біла гуска, червоновола казарка, канадська казарка, білощока казарка та чорна казарка. В цій групі птахів велике значення має питання видового визначення гусей, тим більше, що два види з них охороняються законом (мала білолоба гуска занесена до Червоної книги РФ та Червоний список Європи, а червоновола казарка до Червоної книги України та Європейський червоний список).

Облік чисельності гусей ускладнюється тим, що це, в основному, перелітні птахи, хоча останнім часом гуска сіра все частіше зустрічається на гніздуванні на території України.

Найбільш раціональним методом обліку чисельності вважається аерофотозйомка гусей під час перельотів у місцях скупчень.

11. Кулики.

Серед куликів, як мисливські види, найбільше значення має бекас, шилокльовка, ходуличник та деякі інші.

Найбільш раціональним методом обліку чисельності вважається облік на маршрутній стрічці з собакою або без.

12. Голуби.

Ця група мисливських птахів налічує 5 видів. Найбільше значення та популярність полювання на голубів має у Південних лісомисливських областях України.

Найбільш раціональними методами обліку вважаються:

- обліки птахів у місцях водопоїв;
- обліки на маршрутній стрічці.

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ

НАКАЗ

від 17.10.2011 N 549 м. Київ
Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
19 жовтня 2011 р. за N 1211/19949

Про затвердження Положення про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин

Відповідно до статей 6, 14, 16, 17 Закону України "Про мисливське господарство та полювання", Закону України "Про тваринний світ" та Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України, затвердженого Указом Президента України від 23.04.2011 № 500,

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин, що додається.
2. Установити, що це Положення є обов'язковим до виконання всіма користувачами мисливських угідь України та учасниками полювання.
3. Визнати таким, що втратив чинність, наказ Державного комітету лісового господарства України від 02.04.2007 N 129 „Про затвердження Положення про порядок поводження із зброєю, видачі ліцензій на добування мисливських тварин та проведення полювань, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 18.04.2007 за N 389/13656.
4. Департаменту тваринництва (Гетья А. А.) забезпечити подання наказу на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України.
5. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Сеня О. В.
6. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

Міністр

М. В. Присяжнюк

ПОГОДЖЕНО:

Міністр

екології та природних ресурсів України

М. В. Злочевський

Перший заступник

Міністра внутрішніх справ України

С. Є. Попков

ПОЛОЖЕННЯ
про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі
ліцензій на добування мисливських тварин

I. Правила проведення полювання на тварин, добування яких здійснюється за ліцензією

1.1. На бабака, бобра, борсука, ондатру, куницю лісову, білку (далі - хутрові звірі), а також на оленя європейського та плямистого, козулю, лань, лося під час гону дозволяється лише індивідуальне полювання.

1.2. На кабана, лань, оленів європейського та плямистого, козулю, лося, муфлона (далі - парнокопитні тварини) дозволяється індивідуальне, колективне та облавне полювання.

1.3. Полювання на парнокопитних тварин дозволяється лише набоями, спорядженими кулями. Забороняється полювання на таких тварин з використанням малокаліберної гвинтівки під патрон кільцевого запалювання або набоїв, споряджених круглими кулями, картечцю чи шротом.

Розпорядник полювання - працівник користувача мисливських угідь (далі - користувач), який уповноважений на охорону мисливських угідь та здійснює керівництво процесом і контролює виконання правил проведення полювання, правил безпеки при користуванні зброєю на всіх етапах проведення полювання. Розпорядник призначається наказом керівника користувача.

1.4. Перед початком полювання розпорядник полювання проводить інструктаж з правил безпеки при проведенні полювань. У журналі реєстрації інструктажу з правил безпеки при проведенні полювання зазначаються номер ліцензії на добування кабана, лані, оленів європейського та плямистого, козулі, лося, муфлона, бабака, бобра, борсука, ондатри, куниці лісової, білки (далі - мисливські тварини), за якою буде проводитися полювання, вид тварини, місце, спосіб та строк проведення полювання, прізвище та ініціали учасника полювання, номер посвідчення мисливця та номер щорічної контрольної картки обліку добутої дичини і порушень правил полювання (далі - контрольна картка). Після проведення інструктажу з правил безпеки при проведенні полювання розпорядник засвідчує проведення інструктажу своїм підписом, а учасники полювання розписуються про ознайомлення з інструктажем у журналі реєстрації інструктажу з правил безпеки при проведенні полювання, який повинен бути пронумерований, прошнурований та скріплений печаткою Республіканського комітету Автономної Республіки Крим, обласного управління лісового та мисливського господарства, Севастопольського державного досвідного лісомисливського господарства (далі - державні органи лісового та мисливського господарства). Мисливець, який відмовився розписатися в зазначеному журналі, до полювання не допускається.

1.5. До початку полювання розпорядник полювання зобов'язаний зробити відмітку у контрольних картках усіх мисливців, які беруть участь у полюванні, про місце проведення полювання, строк полювання, вид тварини, дозволений до добування, та номер ліцензії на добування мисливських тварин (далі - ліцензія).

1.6. Одразу після добування тварини на місці відстрілу (відлову) до початку вивезення добутої тварини, а також у разі закінчення зазначеного в ліцензії строку полювання, ліцензія закривається шляхом проставлення відміток про результат

полювання. Після закриття ліцензії до початку транспортування добутої тварини з місця добування розпорядник полювання зобов'язаний зробити відмітку у контрольних картках та засвідчити її проставленням свого підпису.

При індивідуальному полюванні на хутрових звірів, добування яких здійснюється за ліцензією, усі записи та відмітку про результат полювання в контрольній картці робить сам мисливець.

1.7. У разі поранення зазначеної у ліцензії тварини під час проведення полювання організовується добір цієї тварини. До початку добору на зворотному боці ліцензії керівник полювання проставляє відмітку про поранення тварини. Під час добору добування інших тварин (крім вовка) забороняється. Порядок добору пораненої тварини визначає розпорядник полювання. При переході пораненої тварини в угіддя іншого користувача добір проводиться лише за погодженням з користувачем цих угідь.

1.8. У разі перестрілу (відстрілу за однією ліцензією декількох тварин при їх одночасному виході на різні номери стрілецької лінії під час одного загону), при проведенні колективного чи облавного полювання на парнокопитних тварин розпорядник полювання закриває ліцензію на одну з добутих тварин. На зворотному боці ліцензії до початку вивезення добутих тварин він обов'язково проставляє відмітку про кількість добутих у результаті перестрілу тварин, їх вік, стать. Користувач закриває ліцензії на додатково добутих тварин. Учасники полювання зобов'язані відшкодувати користувачу вартість додатково закритих ліцензій та вартість продукції полювання, добутої в результаті перестрілу.

У разі відсутності резерву ліміту добування мисливських тварин (далі-ліміти) поточного року користувач негайно повідомляє про перестріл у державні органи лісового та мисливського господарства та спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища, а відстріляні тварини зараховуються в ліміт наступного року.

1.9. Після проведення полювання мисливець, якому було видано ліцензію, зобов'язаний повернути її користувачеві. У 10-денний строк після закінчення сезону полювання користувачі подають державному органу лісового та мисливського господарства, від якого отримали ліцензії, звіт про результати проведення полювань за ліцензіями. У звіті користувач зазначає кількість добутих тварин за видами, їх вік, стать та додає до звіту всі отримані ним ліцензії. Державний орган лісового та мисливського господарства узагальнює звіти користувачів та зберігає їх протягом трьох років разом з повернутими ліцензіями. Після закінчення строку зберігання зазначені звіти та ліцензії списуються відповідно до встановленого законодавством порядку.

1.10. Добуті під час полювання парнокопитні тварини здаються користувачеві мисливських угідь, який зобов'язаний забезпечити проведення державної ветеринарно-санітарної експертизи добутих тварин. Субпродукти парнокопитних тварин, добутих мисливцем під час полювання, після проведення ветеринарно-санітарної експертизи є власністю мисливця.

1.11. Хутрові звірі, добути мисливцем під час полювання, є власністю мисливця. При цьому добути тварини, які призначені для використання з харчовою метою, підлягають обов'язковій державній ветеринарно-санітарній експертизі.

1.12. Мисливські трофеї, одержані від добутих копитних тварин, підлягають обов'язковій реєстрації у користувача мисливських угідь з оформленням відповідного трофейного листа та зазначенням у ньому місця, часу їх добування, оцінки трофейної якості.

1.13. Полювання на парнокопитних тварин повинно проводитися з обов'язковою присутністю працівника користувача, який уповноважений на охорону мисливських угідь.

II. Правила проведення облавного полювання

2.1. Облавним полюванням вважається полювання із загонем мисливських тварин на засідку стрільців (стрілецьку лінію).

2.2. Важливими умовами безпеки при облавному полюванні є чітке дотримання правил полювання, беззаперечне виконання вказівок розпорядника полювання.

2.3. Перед початком полювання розпорядник полювання:

2.3.1. Проводить інструктаж з правил безпеки і порядку організації та проведення полювання, про що проставляє підпис в журналі реєстрації з правил безпеки при проведенні полювання.

2.3.2. Перевіряє наявність відповідних документів на право полювання згідно зі статтею 14 Закону України "Про мисливське господарство та полювання".

2.3.3. Визначає загоничів, проводить їх інструктаж та призначає старшого серед загоничів.

2.3.4. Проводить жеребкування стрілецьких номерів з визначенням їх черговості.

2.3.5. Визначає звірів (вид, стать, вік), на яких полюватимуть.

2.3.6. Перевіряє відповідність набоїв полюванню на даний вид тварин. Набої, що не відповідають встановленим вимогам, вилучаються розпорядником до закінчення полювання.

2.4. На стрільців заганяють звіра загоничі. Загоничі повинні бути одягненні в яскраві жилети.

2.5. Загоничам забороняється перебувати в облаві із зарядженою зброєю. За попередньою домовленістю мисливців, розпорядника та загоничів дозволяється стрільба в облаві з гладкоствольної зброї кулями тільки по тварині, на яку оформлено ліцензію, що виходить із облави, тобто в протилежному напрямку від стрілецької лінії.

2.6. Стрільці на номери стрілецької лінії розставляються розпорядником полювання. Розпорядник полювання, ставлячи мисливця на номер, повинен вказати йому напрямок стрільби і сектор обстрілу, що має беззаперечно виконуватись мисливцем. Залишати номер мисливцем без дозволу розпорядника категорично забороняється.

2.7. По краях (флангах) стрілецької лінії при необхідності виставляється охорона для попередження проникнення в загін і на стрілецьку лінію сторонніх осіб чи домашніх тварин.

2.8. Стрілецька лінія по можливості має бути прямолінійною та добре позначеною на місцевості (просіка, дорога, узлісся тощо).

2.9. Кожен стрілець повинен знати розташування сусідніх номерів і всієї стрілецької лінії, для чого стрільці до маскування на своїх місцях мають показати один одному своє місце розташування.

2.10. Стрільба вздовж стрілецької лінії та за межами свого сектора обстрілу категорично забороняється.

2.11. Загоничі при наближенні до стрілецької лінії повинні бути більш уважні та частіше подавати голос.

2.12. Під час облавного полювання заряджати та розряджати вогнепальну зброю мисливці повинні тільки на номері і по сигналу розпорядника полювання.

2.13. Підходити до вбитої чи пораненої тварини до закінчення облави категорично забороняється. Це можливо після закінчення облави і тільки з дозволу розпорядника полювання.

2.14. Категорично забороняється перед полюванням і під час його проведення вживати спиртні напої. Особи в нетверезому стані до полювання не допускаються.

2.15. Розпорядник полювання стежить за точним виконанням учасниками полювання порядку облави і правил безпеки, робить необхідні вказівки, організовує переслідування і добір пораненої тварини, має право заборонити у разі порушення особою правил полювання подальшу участь в полюванні, вирішує інші організаційні питання, що виникають під час полювання, а також відповідає за дотриманням мисливцями вимог цього Положення.

2.16. Рішення розпорядника полювання, прийняті відповідно до вимог цього Положення, є обов'язковими і виконуються всіма учасниками полювання.

III. Правила поводження з мисливською вогнепальною зброєю на полюванні

3.1. Умовою безпечного користування мисливською зброєю є чітке виконання правил користування нею та суворе дотримання правил безпеки поводження зі зброєю всіма мисливцями під час полювання.

3.2. Мисливська зброя є предметом підвищеної небезпеки. Власник відповідає за її технічний стан.

3.3. Забороняється:

3.3.1. Направляти зброю на людину чи домашніх тварин, навіть якщо вона не заряджена.

3.3.2. Передавати зброю іншим особам, попередньо не розрядивши.

3.4. Не допускається виїзд мисливців і перебування їх на полюванні з несправною і незареєстрованою зброєю.

3.5. При заряджанні і розряджанні зброї її ствол повинен бути направлений вгору або в землю.

3.6. Під час долаття перешкод (канав, струмків, огорожень тощо) зброєю потрібно розрядити.

3.7. Полювання проводиться лише в умовах повної видимості (повністю розвидниться, розсіється туман, припиниться сильний дощ чи снігопад).

3.8. Забороняється стріляти на шум, шарудіння, по невиразно видимій цілі.

3.9. Рушницю з внутрішніми курками заборонено тримати з відкритим запобіжником.

3.10. Стрільбу мисливець має вести із особливою обережністю і попередньо переконавшись у тому, що в напрямку пострілу немає людей чи домашніх тварин.

3.11. Під час стрільби при осічці мисливець не повинен відкривати рушницю раніше ніж через сім - вісім секунд.

3.12. У випадку падіння зброї потрібно негайно розрядити її і переконатися, що в канали стволів не потрапили сторонні предмети.

3.13. Після пострілу треба перевірити, чи не залишилися в каналах стволів частинки розірваних гільз та інших предметів.

3.14. У разі якщо патрон не входить в патронник стволів, категорично заборонено його туди втискати, треба обережно вийняти і замінити іншим.

3.15. У випадку, якщо при відкриванні рушниці головка гільзи проскочить повз екстрактор, необхідно вилучити патрон за допомогою шомпола.

3.16. Не допускається стрільба одночасно з двох стволів двоствольної зброї.

3.17. При наближенні до населеного пункту, місця відпочинку, збору мисливців тощо на відстані до 200 метрів мисливець зобов'язаний розрядити рушницю.

3.18. Під час відпочинку зброю необхідно в незарядженому стані підвішувати або класти на надійну опору.

3.19. Особливої обережності мисливці повинні дотримуватися при стрільбі з човна, враховуючи при цьому такі вимоги:

3.19.1. Стрільці в човні повинні сидіти спиною до спини, не дозволяється стріляти поверх голів людей, що перебувають в човні.

3.19.2. При зміні веслярів і стрільців, а також при переході мисливців у човні вся зброя повинна бути попередньо розряджена. Перехід здійснюється без зброї, і коли він закінчується, мисливцю передається розряджена зброя.

3.19.3. Стрільба з човна веслярами категорично забороняється.

3.20. При переміщеннях на всіх видах транспорту зброя повинна бути в розібраному вигляді в чохлі. Тільки при коротких переїздах всередині угідь при зміні місця проведення полювання, при переміщенні в човні по воді під час полювання, а також при прямуванні до шалашів і засідок дозволяється тримати рушницю зібраною, але обов'язково розрядженою і направленою стволами вгору або в сторону, протилежну від людей, які перебувають поряд.

3.21. Забороняється стрільба з автотранспортного засобу незалежно від того, знаходиться він в русі чи ні.

IV. Порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин

4.1. Ліцензія - це документ суворої звітності, який дає право на добування однієї особини тварини певного виду, що зазначена в ньому.

4.2. За ліцензією здійснюється полювання на кабана, лань, оленів європейського та плямистого, козулю, лося, муфлона, бабака, бобра, борсука, ондатру, куницю лісову, білку.

4.3. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань лісового і мисливського господарства та полювання видає за клопотаннями державним органам лісового та мисливського господарства необхідну кількість бланків ліцензій на мисливський сезон.

4.4. Державні органи лісового та мисливського господарства реєструють отримані бланки ліцензій в журналі обліку ліцензій, який повинен бути пронумерований, прошнурований та скріплений печаткою. На виданих бланках проставляється відмітка про реєстрацію в державному органі лісового та мисливського господарства, який їх видав (проставляються штамп або печатка цього органу, дата, підпис керівника).

4.5. Державні органи лісового та мисливського господарства видають бланки ліцензії користувачам в кількості відповідно до лімітів, затверджених на мисливський сезон спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища, після попередньої оплати користувачами вартості ліцензій і перерахування цих коштів спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади з питань лісового і мисливського господарства та полювання.

4.6. У разі закінчення бланків ліцензій та невикористання всього ліміту користувачі можуть отримати додаткові бланки ліцензії після оплати ними їх вартості та повернення державним органам лісового та мисливського господарства використаних бланків ліцензій, за якими тварини не були добуті.

4.7. Користувачі реєструють бланки отриманих ліцензій у журналі обліку бланків ліцензій, який повинен бути прошнурований, пронумерований та скріплений печаткою державного органу лісового та мисливського господарства. У журналі зазначаються номер бланку ліцензії, вид тварини, на яку видається ліцензія, прізвище мисливця, номер посвідчення мисливця та номер контрольної картки, спосіб добування, термін та місце проведення полювання.

4.8. Ліцензія заповнюється працівником користувача, який уповноважений на охорону мисливських угідь, в день проведення полювання, до початку полювання. При заповненні ліцензії в ній обов'язково зазначаються: прізвище мисливця та номер посвідчення мисливця, номер контрольної картки та строк проведення полювання (строк зазначається прописом). Після заповнення ліцензії і отримання документа, що підтверджує сплату вартості ліцензії, ліцензія видається мисливцеві.

4.9. Ліцензія з незаповненими реквізитами, виправленнями, простроченим строком полювання або не зареєстрована державними органами лісового та мисливського господарства та користувачами у вищезазначених журналах вважається недійсною, а полювання за нею - незаконним.

4.10. Ліцензія видається користувачем на такий строк:

на один світловий день - при полюванні на мисливських тварин при колективному, об'єднаному та індивідуальному полюванні на парнокопитних тварин та при індивідуальному полюванні на хутрових звірів;

на мисливський тур - іноземним мисливцям;

до моменту відлову - при відлові тварин для переселення.

4.11. Ліцензії, за якими тварини не були відстріляні, та бланки ліцензій, полювання за якими з певних причин не проводилось, повертаються за місцем придбання без відшкодування їх вартості, крім випадків карантинних чи інших офіційно введених обмежень.

4.12. У разі заборони полювання в певних мисливських угіддях через уведення карантинних чи інших офіційно введених обмежень вартість ліцензій, виданих у ці угіддя, компенсується в повному обсязі державним органом лісового та мисливського господарства, який видавав ліцензії, користувачу, а користувач - мисливцю, який не зміг використати придбану ліцензію.

Директор департаменту тваринництва

А. А. Гетя

Критерії визначення в природних умовах особин мисливських тварин, які підлягають селекційному відстрілу

Порядок проведення селекційного відстрілу мисливських тварин, єдиний для усіх користувачів мисливських угідь, встановлений "Інструкцією про селекційний відстріл мисливських тварин", яка затверджена наказом Державного комітету лісового господарства України від 30.05.2001 року № 47 (наказ зареєстрований у Міністерстві юстиції України 14.06.2001 року за № 509/5700).

Дані критерії розроблені з метою правильного визначення користувачами мисливських угідь тварин, які підлягають селекційному відстрілу.

В основу критеріїв покладені багаторічні дослідження та спостереження науковців УкрНДЦЛГА та УкрЩЦПРліс, ВО "Укрдержліспроект", спеціалістів Держкомлісгоспу та Мінекоресурсів, тридцятирічний практичний досвід ведення мисливського господарства та літературні джерела.

Слід відмітити, що найдоступнішими діагностичними ознаками для визначення віку мисливських тварин є розвиток у них молочних зубів і заміна їх постійними (дефенетивними), ріст задніх корінних зубів (молярів) і стан їх стертості. Цей методичний підхід давно застосовують для визначення віку домашніх тварин. Він найпростіший і водночас точний. Звичайно, користуватися цим методом визначення віку можна тільки при можливості безпосередньо оглянути зубну систему тварини.

В природних умовах при проведенні селекційної оцінки тварину можна бачити лише на певній віддалі, недовгий час і не завжди досить чітко. Отже, селекціонерів необхідно вміти швидко і правильно візуально визначати, до якої вікової групи (цьогорічки, молоді, дорослі, старі) відноситься та чи інша тварина згідно її загальних біологічних ознак і прийняти рішення щодо доцільності селекційного відстрілу цієї тварини. Це вкрай складно і потребує практичних навиків.

Саме для полегшення процесу визначення в природних умовах віку, статі та ознак захворювання, які дозволяють встановити тварин, які підлягають селекційному відстрілу, розроблені дані критерії. Усі малюнки зроблені на основі літературних даних та огляду особин мисливських тварин в натурі.

I. ВИЗНАЧЕННЯ ВІКУ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН ЗА ЗОВНІШНІМИ ОЗНАКАМИ (СИЛУЕТАМИ) ТА БУДОВОЮ ЇХ РОГІВ

Кабан

Цінний перспективний мисливський вид. Всеїдність, пластичність і висока плодючість дозволяють у відносно короткі терміни збільшувати його поголів'я, що дуже важливо для лісомисливських господарств.

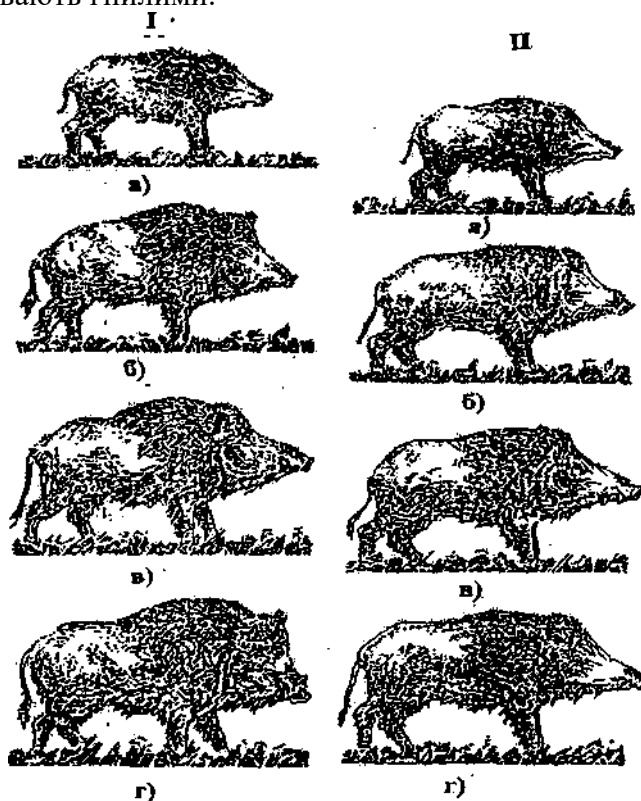
Маса тіла кабана є однією з важливих ознак для визначення вікової групи. Після відповідного тренування з достовірністю можна визначити однорічок, маса яких коливається від 27 до 53 кг. Вони, як правило, ходять в стаді за своїми свиноматками. Маса дворічок 62-91 кг. На підгодівельних майданчиках дворічки переважно тримаються одного гурту і відсторонюють від себе однорічок.

Маса трирічок становить 75-120 кг, а дорослих особин - 105-180 кг, окремих самців - до 300 кг. Відрізнити трирічок від дорослих важко, але для селекціонера це не має надто важливого значення. Силуети кабана в різному віці показані на малюнку 1.

Олень благородний

Гарна, струнка, граціозна тварина, відносно великих розмірів, краса наших лісів. У самців виростають великі гіллясті роги, які вони щорічно скидають наприкінці зими. Невдовзі виростають нові роги, спочатку м'які і вкриті шерстю (панті). Вже в липні вони остаточно костеніють, шкіра на них відмирає і разом із шерстю злазить. Найбільшого розвитку та статевої потенції олені досягають у віці 9-12 років. У цьому віці їхні роги мають максимальну вагу та кількість відростків. З віком роги поступово

деградують: втрачають масивність, відростки в них коротенькі, роги несиметричні, часто кінчики відростків бувають гнилими.

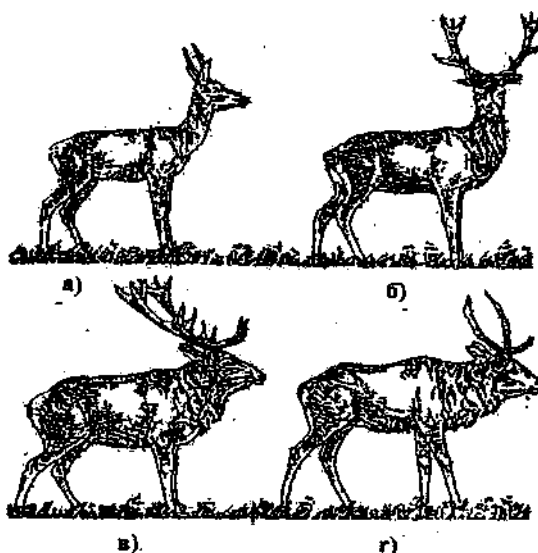

Малюнок 1. Силуети кабана:

(I - самців, II - самок)

а) дворічних; б) 2,5-3,5 - річних; в) 4,5-5,5 - річних; г) старших 6 років.

Силуети самців та самок оленів благородних та будова їх рогів показані на малюнках 2-4.

Малюнок 2. Силуети особин оленів благородних (самців):

а) молодих 2- річних; б) 3-5 - річних; в) 8-12 - річних; г) старших 12 років.

Візуально можна достовірно визначити вік однорічних, дворічних і трирічних самців оленів. В наступних вікових категоріях можливі помилки на 1-2 роки при визначенні віку самців і дещо навіть більше при визначенні віку самок. Але для селекції це не має принципового значення. Основне - визначити вікову групу.

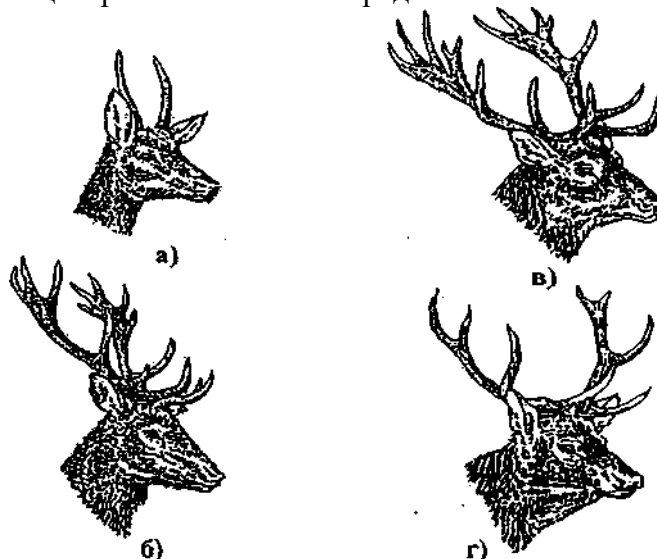
Однорічки, як за зростом, так і за масою тіла, набагато менші дворічних особин.

Вже наприкінці осені самців можна відрізнити від самок. У перших дещо грубіша шия і на ній більше шерсті, тому вони виглядають ніби коротшими від самок. На животі знизу проглядається купка шерсті. Самки граціозніші і виглядають тендітніше, тонші і ніби з меншою головою.

На другому році життя у самців оленя благородного виростають перші роги-шпиці. Тварин називають "шпичаки". У них часто спостерігається розгалуженість так званих шпиць (на два відростки) і тому важливо дворічок не переплутати з трирічками. Дворічки менш обережні, самки менші від самців, граціозніші, голову тримають високо піднятою, спинна лінія в них рівна, задня частина тіла ніби загострена.

На третьому році життя шия в самців значно грубіша і вже проглядається ніби грива. Спинна лінія лишається рівною. Між шиею і спиною проглядається так зване "сідло". Тіло масивніше, голова високо піднята. Роги мають 3-4 відростки (рідше більше), ще тонкі, але відносно високі. Окремі особини мають вилopodobні роги. Обрис рогів може бути чотирикутним або трикутним з коротким надочним відростком.

Чотири-п'ятирічні олені мають масивніші роги з 6-8 та більше відростками. На них у окремих особин починає помітно формуватися так звана "корона". Наростання маси рогів спостерігається у верхній частині, корені їх грубі. Надочні відростки більш заокруглені доверху. Шия розвинена, грива добре помітна, голова широка і закінчується тупо. Спинна лінія вже не така рівна. В цьому віці практично закінчується ріст оленів, основна маса тіла сконцентрована в області передніх ніг.

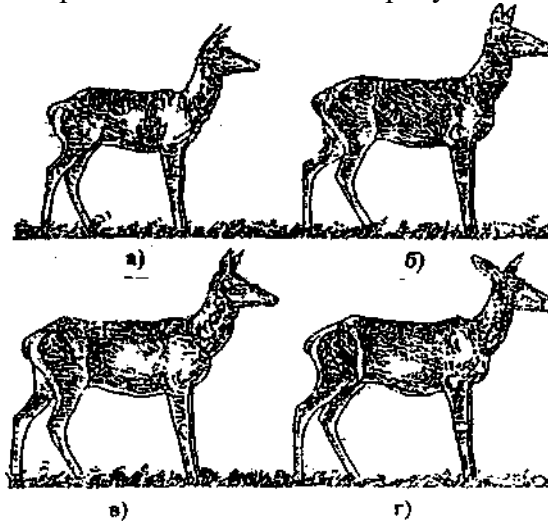
Малюнок 3. Силуети голів оленів благородних (самців):
а) молодих 2-річних; б) 5-6 - річних; в) 7-12 - річних; г) старших 12 років.

Шести-дев'ятирічні олені мають масивну трикутної форми голову, що закінчується тупо. Маса тіла в них сконцентрована в передній частині тіла. Шия товста з масивною гривною, дуже слабо або зовсім не проглядається так зване "сідло". Голову самці і самки все частіше тримають нижче. Живіт в них вже дещо провислий. Роги масивні з багатьма відростками і короною. В залежності від індивідуального розвитку можуть бути з 8 і до 16 довгими чи короткими відростками, з трикутним або чотирикутним обрисом.

Десяти-дванадцятирічні олені мають тупу, трикутної форми голову, шия товста з масивною гривною, груди широкі, проглядається сивина по всій верхній частині тіла. Роги масивні з короною, пні короткі і грубі і складається враження, що роги виростають ніби просто з чола. Самки цього віку відрізняються від 4-9-річних самок статурою тіла. Вони худі, голова в них низько опущена, вуха лежать і направлені назад, живіт дуже провислий, проглядається сивина на всій верхній частині тіла. Задня частина опущена і особини мають згорблений вигляд.

Після дванадцяти років життя в оленів (самців і самок) помітні суттєві зміни в

розвитку. Особини стають худими, кістлявими, голова в них опущена донизу, вуха лежать і направлені назад, колір шерсті світліший, ніж в інших оленів, чітко помітна сивина, особливо в області грудної клітки, на шиї та задній частині тіла. Живіт в них вже надто провислий, шия тонка, а груди масивні. Вони менш рухливі. Роги в самців дегенерують: вони стають меншими, тоншими, коротшими з малою кількістю відростків. Дуже часто роги несиметричні і основна їх маса зосереджується в нижній частині, основі надочного відростку. Нерідко на окремих відростках спостерігається загнивання. Практично олені, як самці так і самки, після 11-12 років життя швидко деградують.

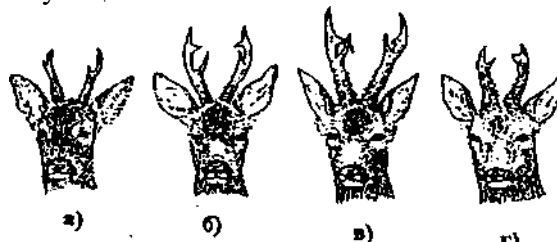

Малюнок 4. Силуети самок оленя благородного:
а) молодих 2-3 - річних; б) 4-6 - річних; в) 7-10 - річних; г) старших 10 років.

Козуля

Невелика струнка і красива тварина. В природних умовах козулі живуть до 12 років, дуже рідко довше. В природі легко визначити однорічок, які дещо менші за розмірами. У самців на другому році життя виростають невеличкі ріжки з 2-3 відростками, котрі тонкі і відносно гладкі, рідко виростають вище вух. Однорічна самка худорлява, тендітної будови, з маленькою голівкою, стрункої постаті. До дворічного віку, як самці так і самки, дещо менші за розмірами від дорослих особин.

Силуети козулі в різному віці показані на малюнках 5-7.

Малюнок 5. Силуети козуль-самців (голови):
а) молодих; б) 3-5 - річних; в) 6-7 - річних; г) старших 7 років.

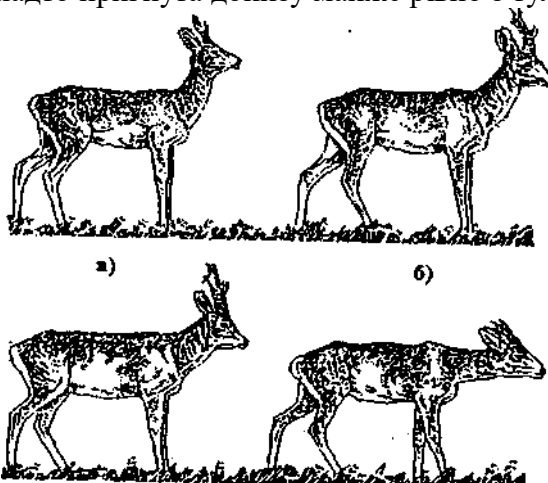
В середньому віці (3-4 роки) козулі мають більш заокруглену форму тіла і виглядають повнішими та гладкішими. Спина в них майже рівна, голова ширша і тримають вони її високо піднятою, шия товща, ніж у молодих.

Самці мають роги з трьома відростками, але вони ще не дуже бугристі, бо зерна (горбики) невисокі.

П'яти-шестирічні козулі виглядають більш костистими, спина вже нерівна, на холці та задній частині тіла над стегнами проглядаються помітні горбинки, голова масивніша, ніж у середньорічних козуль, шия товща і вже дещо пригнута донизу. Роги у самців грубіші, ніж у 3-4-річок, з помітними горбиками від голови і майже до першого відростку, самі відростки вже помітно світлішого кольору. Будова тіла не така заокруглена,

виступають клуби, зад більш стятий, помітні крижі.

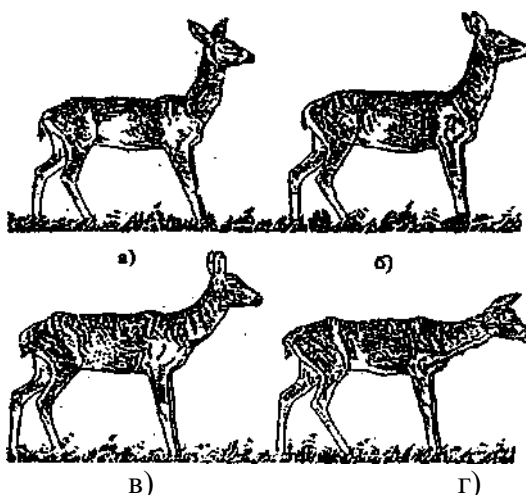
Старі козулі (7-8-річного віку і старші) більш костисті, худі, голова широка на довгій і тонкій шиї, яка вже надто пригнута донизу майже рівно з тулубом.

Малюнок 6. Силуети козуль-самців:

а) молодих; б) 3-5 - річних; в) 6-7 - річних; г) старших 7 років.

У самців цього віку роги менш розвинені, короткі і з короткими відростками, горбочки широкі, овальної форми і невисокі. У самців чітко проглядаються "окуляри" - ясна обвідка навколо очей.

Малюнок 7. Силуети козуль-самок:

а) молодих; б) 3-5 - річних; в) 6-7 - річних; г) старших 7 років.

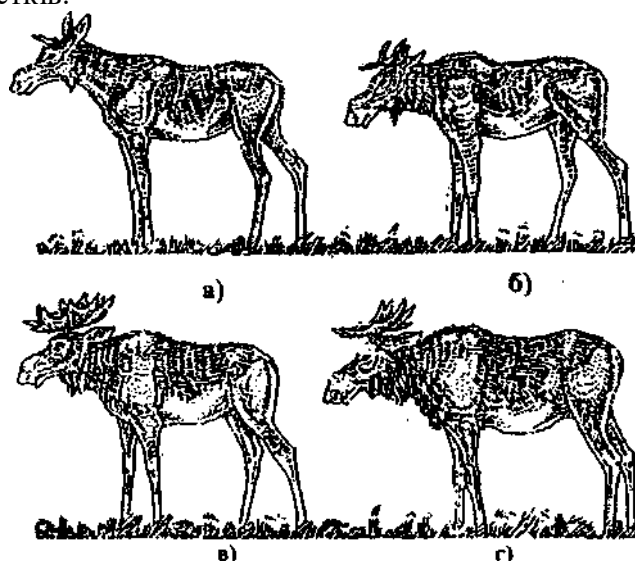
Лось

Визначення віку лосів у польових умовах ускладнюється для самиць, які не мають рогів. Для самців кількість відростків на рогах, розвиток лопати, товщина розетки, стовбурів рогу та його вага відображають стан тварини і лише приблизно - його вік.

Силуети лосів-самців показано на малюнку 8.

Слід знати, що форма лосиних рогів може сильно варіювати - від типово лосячої з яскраво вираженою лопатою, що обрамлена короткими відростками, - до оленеподібної. Перші роги в лося починають рости наприкінці першого року життя. Але їх форма та розмір значно міняються. Відомі перші, нормально скинуті роги, довжиною менше 10 см. Перші роги виростають у вигляді шпичі або вилки. Наявність у молодого бичка шпичі свідчить, що лосю 1,5 роки. Молоді лосі також значно довше носять роги: в той час як дорослі лосі скидають свої роги, починаючи з кінця листопада - початку грудня, то молоді бички з невеликою вилкою зустрічаються в лютому і, навіть, березні.

На початку третього року життя, коли звірі стають статевозрілими, але не завжди беруть участь у розмноженні, у бичків виростають другі роги, в яких буває, зазвичай, до трьох-чотирьох відростків.

Малюнок 8. Силуети лосів-самців:

а) молодих дворічних; б) 3-річних; в) дорослих; г) старих.

Лось росте дуже швидко. Новонароджене лосеня вже через 10-15 хвилин смочче молоко. На 10-й день лосенята вже не відстають від матері. Лактація самок відбувається, зазвичай, протягом 4-х місяців, але через 2 тижні лосенята починають пастися.

Формування зубної системи у лосів завершується у віці 1,5 року. Вага новонародженого теляти - 10-15 кг. Телята з двієнь значно меншого розміру. Через півроку їх вага зростає у 10 разів. У разі відставання у рості, лосенята, як правило, не переживають першу зиму та гинуть. Такі відсталі у рості цьогорічки вибраковуюються у першу чергу поряд з хворими та старими особинами.

II. КРИТЕРІЇ СЕЛЕКЦІЙНОГО ВІДБОРУ

У мисливських господарствах, де вплив біотичних і антропогенних факторів досить вагомий, оскільки там ведеться боротьба з хижаками, здійснюються біотехнічні заходи та експлуатація, селекцію повинні проводити працівники цих господарств і обізнані з цією справою інші спеціалісти. Вони повинні вміти визначити в природі вікову групу тварини, її стать, фізіологічний стан, знати поведінку тварин, достовірно відрізнити хвору тварину від здорової, тобто згідно окремих ознак встановити, яка особина підлягає селекційному відстрілу.

Основні критерії для визначення мисливських тварин, які підлягають селекційному відстрілу, наводяться нижче.

Кабан

Селекції підлягають особини згідно таких основних критеріїв:

- за забарвленням волосяного вкриття - особини, що відрізняються від нормального забарвлення (строкаті з чорно-білими плямами, з нормальним забарвленням, але з окремими чорними плямами (малюнки 9 та 10);
- за термінами линяння - особини, які не вилиняли до кінця червня — половини липня (не вилиняли до цього терміну кабани, як правило, хворі);
- за термінами опоросів - пізно народжені поросята, які народилися в серпні і пізніше зберігають сліди смугастості;
- за масою тіла і поведінкою - замориши, що відстають в рості від своїх братів (за самкою вони ходять останніми);
- за екстер'єром - особини, які відрізняються згорбленістю, обвислістю задньої частини, стирчанням шерсті на спині;

- по поведінці - повільні, пасивні, не втікають від людей, кашляють.

Малюнок 9. Строкатий кабан

Малюнок 10. Кабан з нехарактерним забарвленням волосяного вкриття

Підлягають селекційному відстрілу всі особини, котрі на початку зими явно відрізняються від більшості в популяції ознаками відсталості в рості, виснажені та хворі. Таким чином вилучаються тварини, які є носіями багатьох інфекційних захворювань. Відстрілюються холості самки, за винятком однорічок і дворічок, однак самок-одиначок можна відстрілювати тільки тоді, коли є впевненість, що біля них немає поросят. Можна відстріляти дорослу самку, яка йде за самкою-ватажком, але ні в якому разі не можна стріляти самку-ватажка, яка йде в стаді першою.

Дуже масивних самців, які за розмірами і масою тіла значно більші, ніж переважна більшість кабанів, також слід відстрілювати. Вони під час гону не допускають до самок інших самців. Самі ж вони або не покривають самок, або часто навіть калічать молодих.

Селекційний відстріл кабанів проводиться протягом усього року. Найбільш результативний він в осінньо-зимовий період - відстріл проводять з веж в місцях підгодівлі.

Олень благородний

При визначенні особин, які підлягають селекційному відстрілу слід враховувати такі критерії відбору:

- на першому році життя з популяції не потрібно вилучати цього річного молодняка, за винятком близнят, коли є впевненість, що олениця їх родила, а не прийняла для виховання від загиблої матері. Вилучаються каліки та хворі тварини (замориші). Будова перших рогів у оленів показана на малюнку 11;

- на другому році життя у оленів виростають перші роги. Селекції підлягають самці з короткими, сильно загостреними рогами (шпицями). У селекційних особин ріжки (шпиці) коротші від довжини вуха або дещо довші, але тоненькі, світлі, гостро закінчені. Коли ріжки товсті та з тупими кінцями, навіть якщо вони на рівні вуха, особини треба зберігати. Такі олені - хороший завдаток на майбутнє. Підлягають також відстрілу екземпляри з деформованими рогами, коли явно видно істотну різницю між лівим і правим ріжками чи розвинений тільки один ріг. Із самок в цьому віці відстрілюють лише явно недорозвинених (помітне відставання в рості), хворих чи травмованих особин;

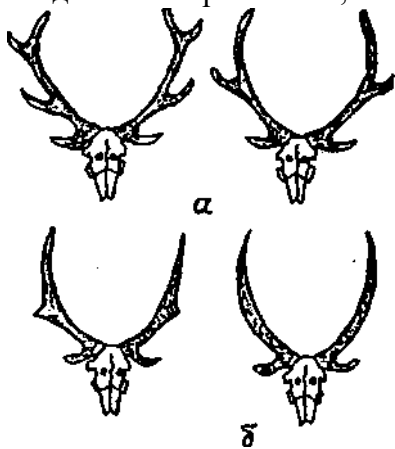
Малюнок 11. Будова перших рогів у оленів:

а — перспективні; б — селекційні.

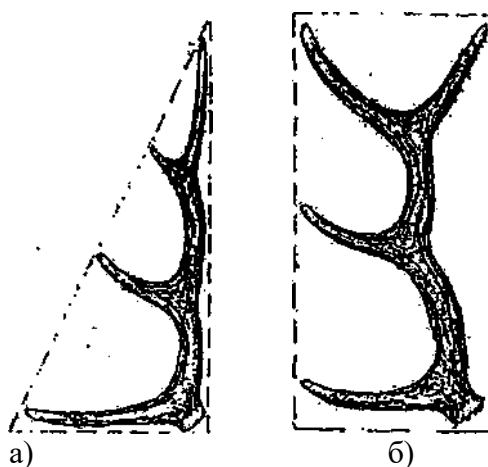
— на третьому році життя в оленів вже вдруге виростають роги. Вони значно довші, ніж у оленів на другому році життя і, крім надочного відростку, мають розвинутий середній відросток. Будова рогів у оленів на 3 - 4 році життя показана на малюнку 12.

У перспективних особин крім середнього відростку, на кінці може бути ще один чи навіть два відростки. Відстрілу підлягають особини з недорозвиненими чи з слабо розвиненими середніми відростками, шпичаки з вилоподібними рогами та особини з тонкими, короткими рогами та з рогами, які мають загострені кінці і обрис наближений до трикутника (малюнок 13).

Із цієї групи селекційному відстрілу підлягають також олені з нерозгалуженими рогами, з гострими деформованими чи з вузькими (близько розташованими один від другого) рогами. Найбільш перспективними в цьому віці є олені з прямокутним обрисом рогів, з масивними грубими коренями і відростками, інколи навіть з гострими кінцями. Самки в цьому віці відстрілюються лише ті, що явно відстають у рості, кволі, мало вгодовані чи травмовані;

Малюнок 12. Будова рогів оленів на третьому-четвертому році життя:
а — перспективні; б — селекційні.

Малюнок 13. Обриси рогів оленів:
а - трикутний; б - чотирикутний.

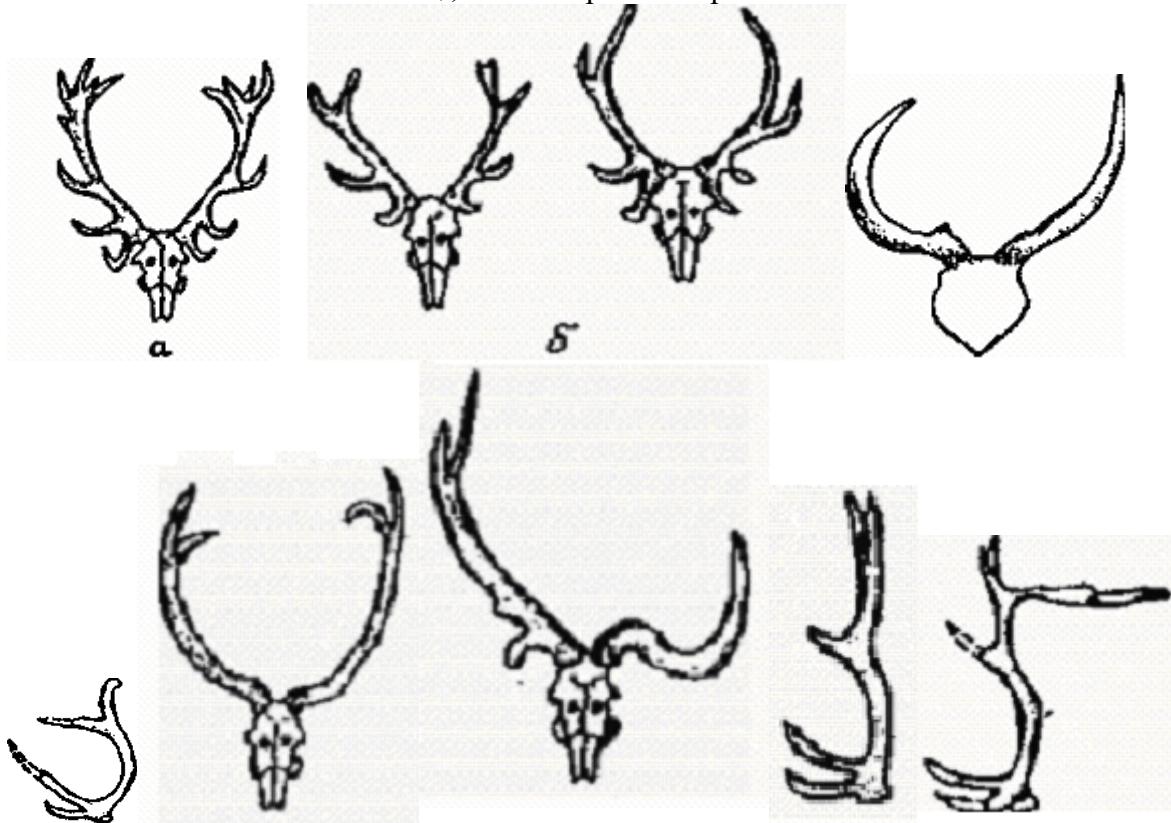
На четвертому-п'ятому році життя вибраковуються всі шпичаки з тонкими слабдорозвиненими рогами з обрисом трикутника, особини з деформованими рогами, з вилоподібними рогами, вузькими рогами і короткими середніми відростками. Самки в цьому віці відстрілюються тільки явно недорозвинені, маловгодовані, ялові і травмовані. Майбутніми оленями в цій групі є вісьмаки з товстими рогами по всій їх довжині і обрисом прямокутника.

Підлягають вибраковці шести-дев'ятирічні олені з короткими, тонкими рогами, в тому випадку, коли на обох рогах менше 11 відростків, та ті олені, в яких основна маса рогів сконцентрована в їх нижній частині, а також олені з рогами, котрі не мають корони, з несиметричними рогами, з однобококоронними, із тендітними коронами і малою масою. Найбільш цінними в цій віковій групі є олені з масивними рогами і коронами на двох рогах в обрисі прямокутника і центром ваги рогів у верхній частині. Самки цієї вікової групи вибраковуються явно недорозвинені, маловгодовані, пасивні в поведінці, травмовані, з ознаками постаріння (обвисла задня частина, голова пригнута) та яловиці.

Десяти-дванадцятирічні самці вибраковуються у разі, якщо вони мають роги неправильної форми, корону із короткими і тонкими відростками, з односторонньою короною, рогами з центром ваги у нижній частині, з вузькими рогами, з деформованими рогами (з неправильним розвитком). Будова рогів дорослих оленів показана на малюнку 14. Самки в цьому віці відстрілюються як при планових відстрілах, так і при селекційному відборі. Ці особини маловгодовані, малорухливі, травмовані, із забрудненим рідким калом

дзеркалом чи навіть повністю задньою частиною.

Після 12-14 років всі особини з явними ознаками деградації підлягають відстрілу. Виняток становлять елітні самці, яких потрібно зберігати

Малюнок 14. Будова рогів дорослих оленів:
а - нормальні; б - селекційні.

Селекційний відстріл оленів проводиться до гону або на початку його, щоб в гоне не приймали участь особи, непридатні на плем'я. Розвиток рогів в процесі росту оленя зображений на малюнку 15.

Селекційний відстріл самок та цьогорічок значно складніше. Внаслідок цього його проводять осіню, після опадання листя, коли самки спокійно пасуться в стадах. При відстрілі з популяції насамперед треба усунути молодих оленів, пізно народжених, з фізичними недоліками та хворих самок. При необхідності відстрілу старших особин в першу чергу слідує вибраковувати ялових, худих, с фізичними недоліками, хворих самок, а також тих, що пасуться окремо від стада. Необхідно оберігати ведучою самку и усіх самок с оленятами.

Козуля європейська

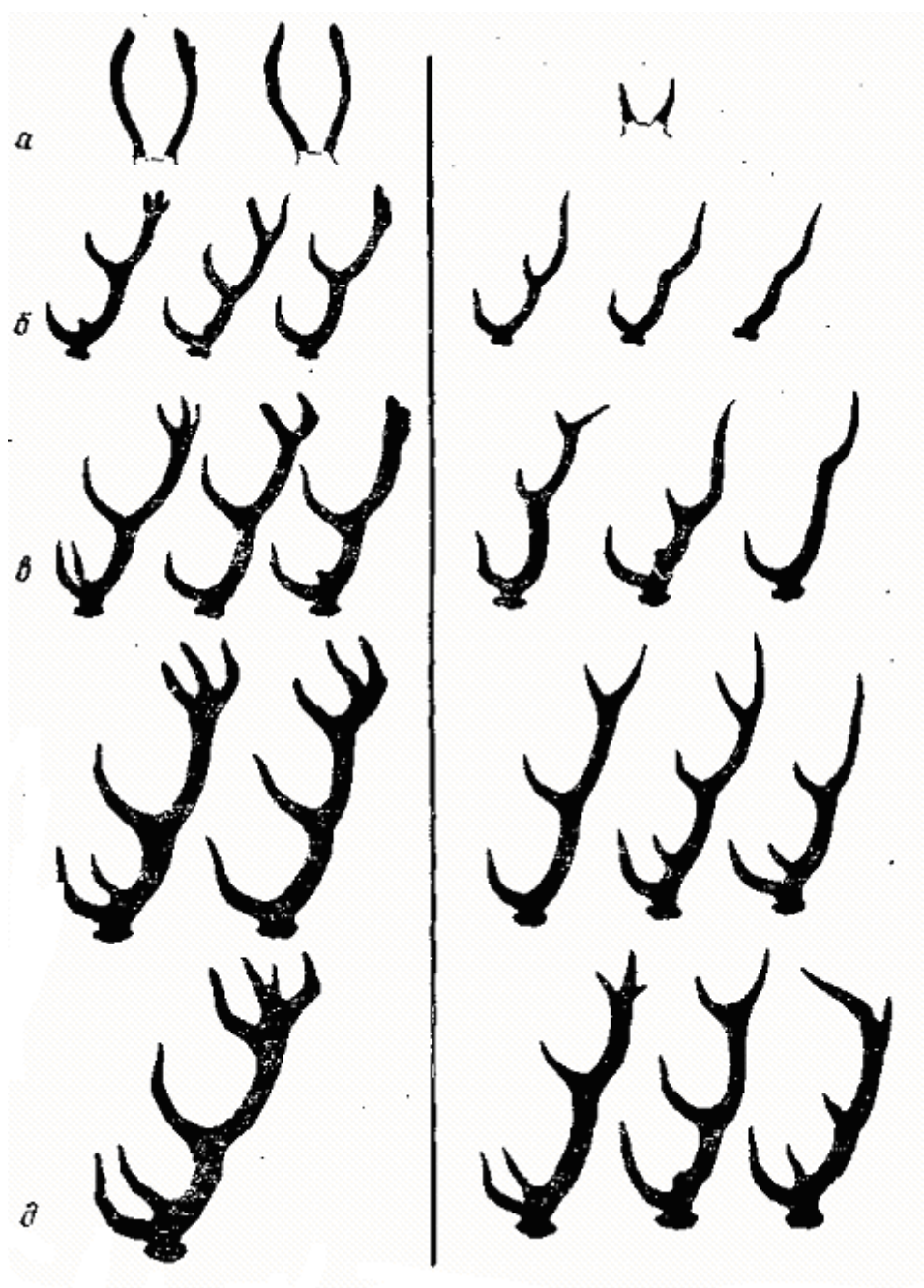
На першому році життя селекції підлягають недорозвинені, травмовані і ослаблені тварини обох статей.

На другому році життя селекційними є ті самці, у яких утворились тільки зачатки ріжків або виростили маленькі ріжки до 5-6 см. Самки на другому році життя ^ відстрілюються лише надто ослаблені, маловгодовані, травмовані та хворі.

Самці на третьому році життя підлягають селекції за умови,, якщо вони шпичаки, мають тоненькі виллоподібні ріжки з маленькими відростками. Самки відстрілюються недорозвинені, хворі, травмовані, маловгодовані (худі. і явно відсталі в рості від інших особин).

Починаючи з четвертого року життя, підлягають селекції самці з недорозвиненими рогами, якщо роги мають менше шести відростків. Селективні "шісточки" з ледве вираженими маленькими (менше 2 см) відростками, за умови, що ріжки невисокі тонкі

(нижче рівня вуха), а також мають нетипову форму.

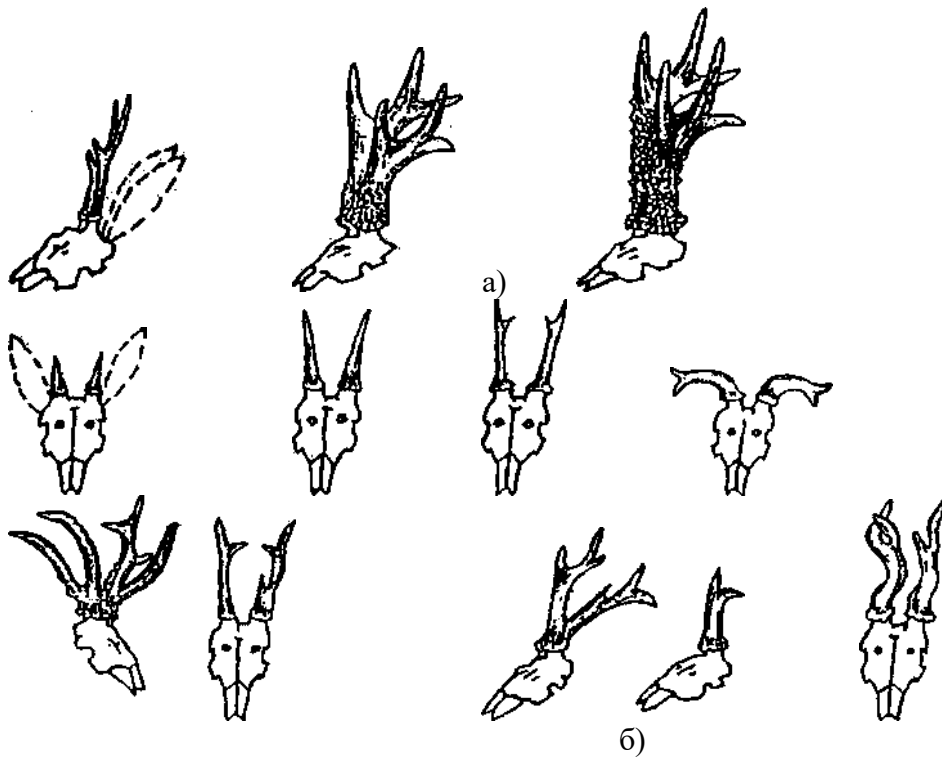

Малюнок 15. Розвиток рогів в процесі росту оленя (зліва - рога племінних оленів; справа - рога вибракуваних оленів):

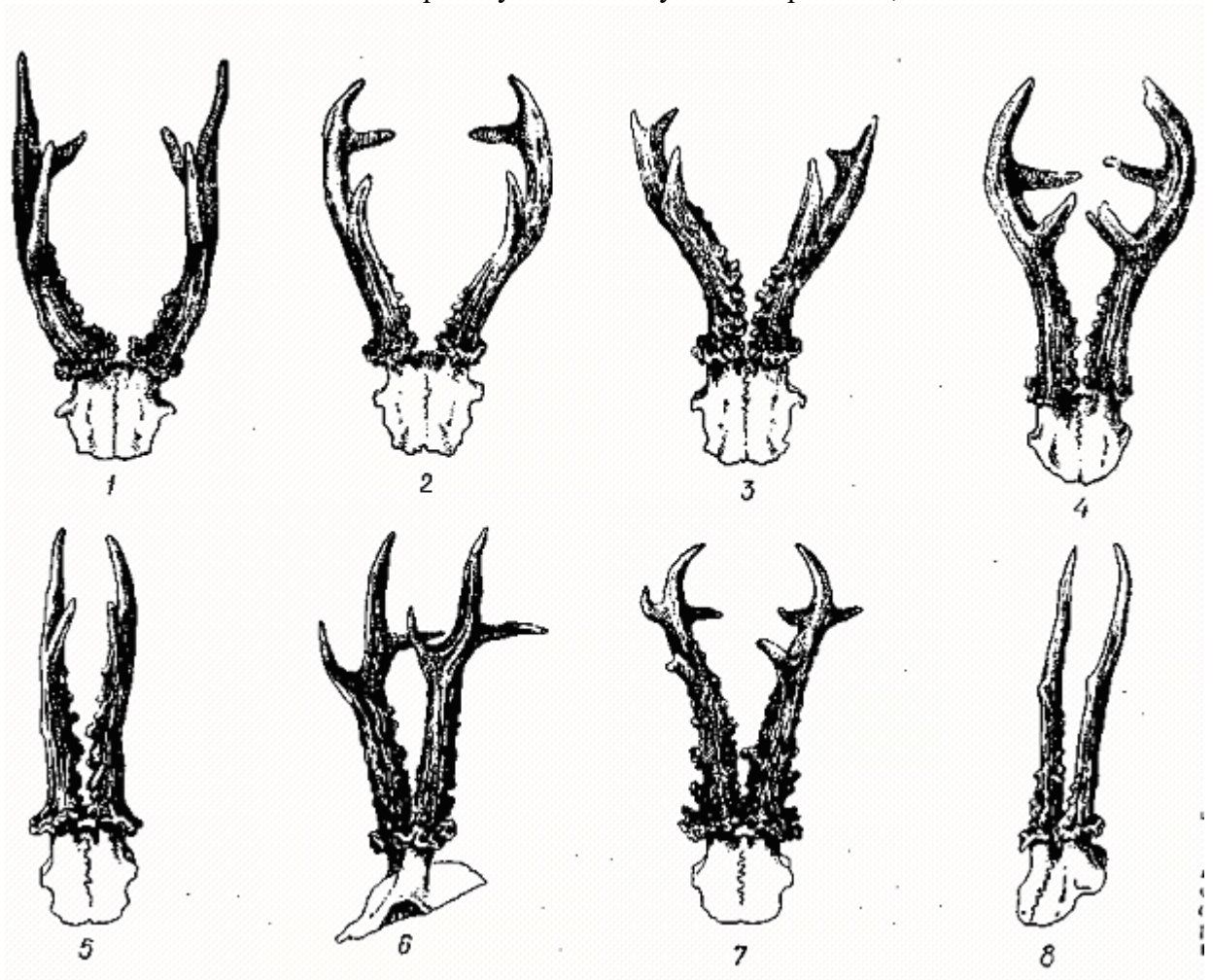
а - перші рога (дворічний олень); б - другі рога (3-річний олень)- в - треті роги (4-річний олень); г - четверті і п'яті рога (5-6-річний олень); д - рога дорослого оленя

Також підлягають селекції самці з явно вираженою деградацією рогів: ріжки короткі, покручені, гладкі відростки явно світлого кольору, основи рогів без горбиків або овальної форми з невеликими горбиками(малюнок 16). Козулі-самки підлягають селекції за умови, якщо вони хворі, недорозвинені або слабше вгодовані, ніж більшість дорослих самок.

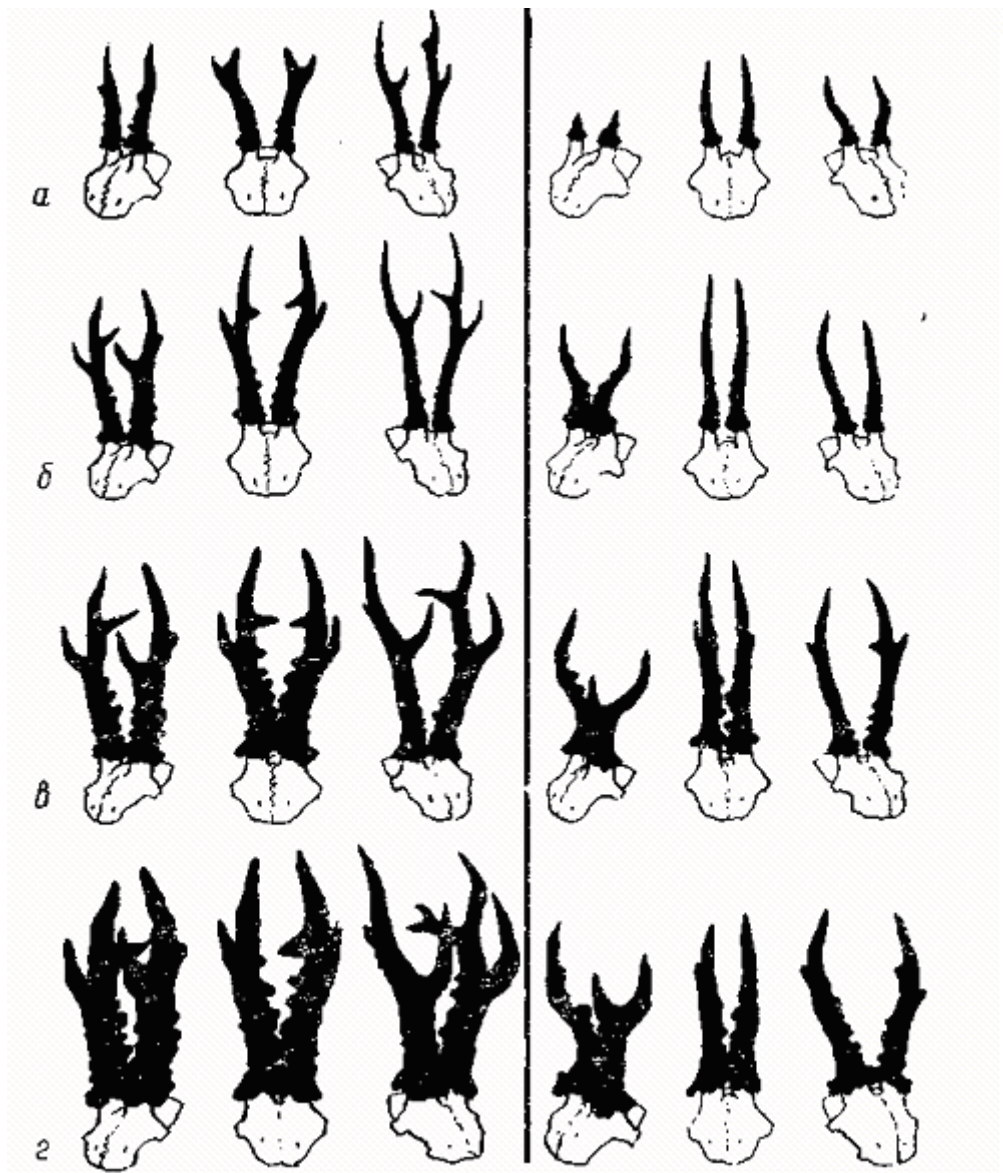
Розвиток рогів у самців козуль та най розповсюджені форми ріжок зображені на малюнках 16 – 18.

Малюнок 16. Розвиток рогів у самців козулі: а - нормальні; б - селекційні.

Малюнок 17. Форми ріжок козулі, які зустрічаються найбільш часто:
 1 – в формі корзинки; 2 – в формі серця, 3 – в формі бокалу; 4 – в формі хвостового пір'я ;
 5 – розставлені ріжки; 6 – у виді двох хрестів; 6 – ріжки „шкідники”

Малюнок 18. Розвиток ріжок козулі (зліва – ріжки племінних козуль, справа – ріжки селекційних козуль):

а – перші ріжки (однорічна козуля); б – другі ріжки (дворічна козуля); в - треті та четверті ріжки (козулі 3-4 роки); г – п'яті та шості ріжки (козулі 5-6 років).

Селекційний відстріл козусь-самок не такий простий. При цьому треба виходить з основного принципу: відстрілювати тільки таких козусь — с широким лобом, довгими вухами и обвислим черевом.

Лось

Враховуючи повсюдне зменшення чисельності лося в Україні (за останні 20 років вона зменшилася у 3-4 рази), до селекції цього звіра потрібно ставитись дуже уважно. Відстрілу в першу чергу підлягають особини з явними ознаками захворювань, що проявляється у нетиповості поведінки та проявах хвороби. Скажімо, тварини, які мають шкірні захворювання, відрізняються великими ділянками лисої шкіри на боках та верхній частині стегон.

Хворі тварини похитуються при ходьбі, вони відстають від основної групи, не втікають від небезпеки, нічого не їдять. У них можуть йти гнійні виділення з очей. Хворі тварини, зазвичай, худі та виснажені, з тьмяною шерстю, задня частина тулубу може бути замащеною каловими масами. Часто після вогнепального або іншого поранення в

забрудненій рані може утворитися злякисний набряк. Такі тварини мають асиметричне тіло, не втікають від переслідування, забиваються у хащі.

Іншими категоріями селекційних лосів вважається цьогорічний молодняк, ялові самки та лосі-самці старшого віку.

Першочерговому відстрілу підлягають (одне з двох) лосенята, що виходять на стрількову лінію разом зі своєю матір'ю. Самку з молодим лосеням, що залишилося, не стріляють.

При відстрілі півторарічного молодняку в першу чергу здобуваються молоді рогачі. Ознакою старіння биків є потоншення основи рогу. Роги стають менш масивними, набирають часто потворної форми. Такі бики також підлягають селекції. Явно хворих та ялових самок, що ходять без молодняку, слід відстрілювати.

Покращення захисних, кормових, гніздових умов в угіддях для водно-болотяних птахів

Біотехнічні заходи, спрямовані на покращення умов існування водоплавних і болотних птахів, включають в себе підвищення кормових і захисних властивостей водойм, їх гніздопридатності.

Визначальним фактором щодо чисельності водоплавних птахів є гідрологічний режим водойми. У посушливі роки знижується рівень води в озерах і ріках, деякі з них пересихають повністю. При цьому зменшується площа, придатна для водоплавних птахів, значно погіршуються умови живлення і гніздування, гнізда стають доступними для наземних хижаків, посилюється фактор турбування. Загибель гнізд і пташенят в такі роки складає 40-80%.

При великих пізно-весняних повенях багато гнізд гине в результаті затоплення, затримується розвиток флори і фауни — об'єктів живлення водоплавних птахів.

На річкових і озерних островах є всі умови для гніздування; гнізда, виводки захищені від хижаків, до певної міри і від людини. Але природних островів на річках і озерах мало, в багатьох місцях їх не має зовсім. Тому, при потребі і можливості, на водоймах доцільно створювати штучні острови:

- на мілководді намивають їх земснарядами або завозять землю на певну ділянку водойми зимою по кризі;
- на глибоких місцях роблять плавучі острівці з колод і дощок, закріплюють їх якорями або палях, засипають землею;
- при будівництві ставків з допомогою бульдозера, екскаватора острови формують заздалегідь, до заповнення ставка водою;
- відділити каналом від берега косу чи півострів.

Найбільш раціональна площа островів 0,1 x 0,5 га. Щільність гнізд на таких островах може бути великою - до 200. На водоймах, де рівень води різко коливається, влаштовують плаваючі острівці, які піднімаються і опускаються разом з рівнем води. Влаштовують їх по краях заростей, водної рослинності з очеретяних снопів, шматків пінопласту, зв'язують цей матеріал, покривають матами або дерном, прикріплюють до вбитого у дно кілка. Такі острівці охоче заселяють норцеві і річкові качки.

Відтворювальні ділянки для водоплавних птахів відводяться на водоймах, де рівень води різко не коливається і є помірної густоти надводна рослинність (очерет, рогіз, горобинець, ситник), зарості якої де-не-де перетинають невеликі плеса. На плесах повинні рости роголистник, стрілолист, та інші рослини, що служать кормом для водоплавних птахів. Птахи разом з насінням, бруньками, пагонами, листям, поїдають і комах, молюсків, дрібних ракоподібних, які живуть на цих рослинах. Максимальна глибина, з якої річкові качки добувають опале на дно водойми насіння і дрібних донних організмів, - 40 см. На відтворювальних ділянках, на берегах, що прилягають до них (смуги, шириною не менше 50 м), обмежується господарська діяльність. З весни і до серпня не допускається випасання худоби, сінокосіння, лісогосподарські і лісозаготівельні роботи. За межами відтворювальних ділянок можна виділити зони спокою, виключаючи там на період розмноження птахів всі види господарської діяльності.

Інші шляхи покращення захисних властивостей водойм: створення по берегах водойм деревно-чагарникових смуг і заростей прибережної рослинності, формування внутрішніх плесів і заток, влаштування на мілководді хмизових валів, шириною 2-3 м, висота над водою до 0,5 м (хмиз кріплять кілками, вбиваючи їх у дно).

Зростанню чисельності водоплавних птахів сприяє зниження пресу полювання. Досягається це організацією згаданих відтворювальних ділянок, де на 5-10 років забороняється будь-яке полювання, риболовля (за винятком зимової), використання моторних човнів. В сезон полювання в угіддях регулюється кількість мисливців і внутрішньогосподарське їх розміщення (полювання ведеться не на всій території,

приблизно третина угідь протягом тижня-двох-залишається зоною спокою, на наступні тиждень-два інша третина, і так протягом сезону).

Для експлуатаційних ділянок слід розрахувати пропускну здатність і не допускати їх перевантаження мисливцями (приблизний норматив — не менше 20 га угідь на одного мисливця), скупчення мисливців (оптимальна чисельність групи до 5 чоловік), а також регулювати терміни і норми добування.

Для життя і розвитку водоплавних та болотних птахів вирішальне значення має водна рослинність. Це і пожива, і матеріал для гнізда, і захист від ворогів. Водойми без рослинності водоплавні та болотні птахи не заселяють, тільки восени і весною, при перельотах, можуть зупинятися на недовгий відпочинок. Доцільно на таких водоймах висівати чи розсаджувати кормові і захисні рослини: очерет, дикий рис, рдест, ряс, стрілолист.

Рослинність на водоймах. В мисливськогосподарській практиці використовують рис широколистий далекосхідний багаторічний і рис канадський однолітній. Далекосхідний рис розсаджують зеленими пагонами на мілководді (розміщення 3x1 м), канадський сіють насінням восени (20-30 кг насіння на 1 га). При розрідженому посіві одна насінина може утворити до 40 пагонів. Цвітуть вони не одночасно, окремі навіть в кінці вересня-на початку жовтня. Збір насіння для посіву - початок вересня. Врожай з одного га заростей може досягати 10-12 ц. зерна і 40-45 тонн зеленої маси (в найбільш сприятливих умовах) при відсутності ударів хвиль. Глибина води 10-100 см, в місцях посіву течія повільна, спокійна, на дні обов'язково 5-10 см шар мулу. Суцільної водної рослинності не повинно бути.

Багатолітній рис може утворювати надмірно густі зарості, прискорює перетворення водоймищ на болото. Загалом його розведення в мисливських угіддях менш бажане.

Рдесники ростуть на глибині 0,5-2 м. Восени на їх кореневищах утворюється багато горошиноподібних потовщень - бульбочок, з яких весною виростають нові пагони. В бульбочках багато крохмалю і качки охоче їх поїдають. Поїдають також листя, бруньки, насіння. Для посіву насіння рдесників збирають у серпні, сіють в листопаді. Щоб висохлі насінини лягли на дно, їх перед посівом сильно зволожують протягом 3-5 днів. Сіють вручну, розкидаючи насіння з човна.

В таблиці 1 зазначені особливості вирощування деяких інших водних рослин. Введення в склад водної і прибережної рослинності рослин, які б забезпечили птахів кормом і сховищем, проведення заходів по покращенню гніздопридатності, тією чи іншою мірою можливі на будь-якій водоймі і дають досить відчутний позитивний результат. Перед затопленням нової водойми необхідно вжити заходів для швидкої появи тут рослинності. Для цього слід хоч би частково зрушити дернину, переоравши її болотним плугом, викорчувати окремі дерева, пеньки, кущі, на таких місцях найшвидше вкорінюється водна рослинність.

Там, де природних чи штучно викладених кормів вдосталь, качки можуть триматися до пізньої осені. Для викладання корму (зерна, зерновідходів, макухи, жолудів і т.п.) споруджують годівницю: дерев'яний щит, розміром 2x2 м з невисокими бортиками, встановлюється у похилому положенні (дві третини під водою на глибині 10-20 см, третина - над водою) на кілках, забитих у дно водойми. В перші дні корм розкладають по всьому щиті, пізніше тільки на тій частині, що знаходиться у воді — в цьому випадку корм буде доступний тільки качкам. На березі для качок зернову суміш (на день 80-100 г на качку) викладають в лотки.

На незамерзаючих внутрішніх водоймах зимують качки, лиски та інші водоплавні птахи. При суворих зимах вільними від крига залишаються, переважно, глибоководні ділянки водойм з малим запасом корму, птахи на них самостійно прогодуватися не можуть. Щоб забезпечити вдале зимування, на льоду біля самої води потрібно встановлювати снопики зернових рослин або розсипати зерно, зерновідходи, тощо. Захід сприяє формуванню місцевих зимуючих популяцій качок.

Рослини для розведення у водоймах

Вид	Особливості водойми	Ґрунт	Спосіб розведення
Очерет	Будь-яка до торфоболотних включно	Різний	Кореневищами і черенками
Рогіз широколистий	Реакція води лужна, торф'яні ділянки, болота, кар'єри, ями, озера	Мулуватий, глинистий	Відрізками кореневищ з верхівковою брунькою або молодими пагонами і черенками, рідше насінням
Рогіз вузьколистий	М'яка, бідна на вапно вода	Піщаний, глинистий	Відрізками кореневищ з верхівковою брунькою або молодими пагонами і черенками, рідше насінням
Хвощ річковий	Багата на поживні речовини	Мулуватий, в окремих випадках торф'яний, глинистий і кам'янистий	Відрізками стебел і кореневищами
Очерет озерний	Багата на поживні речовини	Віддає перевагу мулуватому	Кореневищами
Стрілолист звичайний	Стояча або повільно текуча	Мулуватий, глинистий і торф'яний	Бульбовидними потовщеннями
Латаття біле	Проточна вода	Віддає перевагу мулуватому	Бажано насінням, можна черенками
Латаття жовте	Кислі торф'яні і лужні озера, болота	Торф'яний і мулуватий, частково кам'янистий	Бажано насінням, можна черенками
Ряска	Реакція води нейтральна і слабо-лужна	Торф'яний і мулуватий, частково кам'янистий	Вегетативне і насінне
Лепешняк	Заливні луки поблизу ставків, озер, каналів, боліт	Торф'яний і мулуватий, частково кам'янистий	Насінням
Канаркова травка	По берегах водойм	Торф'яний і мулуватий, частково кам'янистий	Насінням

Запаси кормів у водоймах переважно перевищують потреби наявного поголів'я водоплавної дичини. Щодо основної її складової частини — гусеподібних, зокрема, річкових і норцевих качок, а також лисок, то їх кількість, здебільшого, визначається можливостями гніздування. Найкращі умови для гніздування створюються на ізольованих від річок водоймах, де не буває великих весняних повеней.

Влаштування каналів в суцільних заростях очерету. У багатьох випадках водойми заростають очеретом, рогозом, горобинцем, ситником, стрілолистом, іншими водними рослинами в суцільних заростях яких водоплавні птахи не гніздяться, заселяють їх на відстані не більше 50 м, але в основному - не далі 10 м від відкритої води. Значна площа заростей птахами може не освоюватись як в гніздовий період, так і при міграційних зупинок. Збільшити чисельність водоплавних птахів, особливо гніздових, на таких водоймах можна, роблячи прокоси в надводній рослинності шириною 10-15 м, канали шириною до 3м. Прокоси можна робити зимою по льоду. Канали і прокоси забезпечують перехід по воді від гніздових стацій до кормових, це зменшує загибель каченят від хижаків, сірих ворон, інших птахів, схильних до хижацтва. До речі, уникає заростей, віддалених від відкритої води також ондатра. Прокоси покращують проточність і склад води. Дно прокосів і каналів заростає підводною рослинністю, в ній інтенсивніше розвиваються водні безхребетні, що збільшує кормову ємність водойми.

В тих місцях, де ширина очеретяних масивів не перевищує 50-60 м, канали рекомендується створювати по радіусу от умовного центру водоймища через всю смугу очерету до корінного берега. Такі канали не тільки збільшують гніздопридатну площу, але і поліпшують надходження в серединні частини водоймища мінеральних і органічних речовин, що змиваються з берегів і дуже важливих для живлення рослин.

У великих за площею масивах очерету звичайно створюють цілу мережу каналів, які йдуть у різних напрямках і перетинаються один з одним. Плеса, що є в очеретяних чагарниках включаються в цю систему каналів.

Ширина каналів звичайно 3-4 м. Перед гирлом каналів, які відкриваються у великі плеса, доцільно ставити хвилерізи у вигляді огорожі з жердин, або снопів очерету, прив'язаних до колів, вбитих в дно.

Краї каналів не повинні бути абсолютно рівними. Рекомендується робити "затоки" у вигляді виїмок очерету розміром 8x8 або 10x10 м. По краях, яких доцільно розставляти штучні гнізда.

Техніка прорізки каналів. Спочатку на карті намічають лінії проходження каналів. Потім в ручну або за допомогою спеціальної техніки вилучають стебла очерету разом з кореневищами. Вийняті рослинні залишки разом з ґрунтом і мулом, який залишився в кореневищах, доцільно розмістити на краю каналу. Таким чином, створюються як канали, так і підведені над водою ділянки на водоймищі, які особливо приваблюють птахів на гніздування і відпочинок під час міграційних зупинок.

Техніка прокошувань в заростях очерету. Такий біотехнічний захід дозволяє водоплавним заселяти зарості не тільки по краях, але і в глибині. Прокоси в очеретах рекомендується робити сіткою; одні прокоси повинні йти уздовж лінії, яка співпадає з напрямом переважаючих вітрів, а інші - перпендикулярно ним. Відстань між паралельними прокошуваннями - 50-100 м. Можна робити їх також радіально: від центрального плеса до берега. Ширина прокошувань - 1-3 м.

Подекуди доцільно скошувати очерет на майданчиках розміром в 400-500 м² для утворення невеликих плесів. Скошений очерет слідує укладати копицями з боків прокошувань, вони служитимуть птахам основою для гнізд. Якісний очерет може послужити будівельним матеріалом для виготовлення штучних гнізд. Основу для гнізд слід формувати на відстані 40-50 м одну від іншої. Копиці повинні підійматися над водою на висоту до 1 м. Такі основи більш привабливі для птахів.

Природні острови часто бувають покриті деревами і чагарниками, оброслі по березі широкою смугою очерету, осоки. Це знижує їх гніздопридатність для водоплавних птахів, щоб її збільшити - потрібно прочищати острови або їх ділянки від деревно-чагарникової рослинності, прокошувати надводні зарості від берега до відкритої води. Водойми, на яких відсутня берегова рослинність, обсаджують чагарниками, високостебловими

культурами (кукурудза, просо та ін.). У поєднанні з каналами це забезпечує мозаїчність ландшафту, збільшує можливість заселення його водоплавними птахами.

Гніздові ділянки у вербових заростях покращують у такий спосіб: погони верб зрізують на висоті 50 см від землі. Зрізані стовбурці залишають на пеньках, крізь них потім проростають нові пагони, в результаті утворюється надійна схованка, її охоче займають переважно крижні.

Місця для гнізд в густих кущах покращують наступним чином: вибирають площадки діаметром 40-50 см, зрізають всі пагони і стовбурці під корінь, нагортають землі, в центрі купки вистеляють сухою травою ямку для гнізда (ширина 15-20 см). Навколишні чагарникові пагони зв'язують верхівками над гніздовою ямкою, утворюючи гніздове шатро.

В місцях, де чагарників на березі водоймища немає, або вони посаджені, але ще не розрослися влаштовують навіси з трави: вибирають площадку 1x1 м, роблять в середині заглибину для гнізда, над нею на чотирьох стовпчиках, висотою 20 см настеляють планки чи гілки, на них кладуть осоку так, щоб вона прикривала споруду з боків.

Штучні гнізда. На водоймах з малозарослими берегами, а також в місцях інтенсивної рекреації, сінокосіння, випасання худоби, важливим біотехнічним заходом для водно-болотяних птахів є влаштування штучних гнізд.

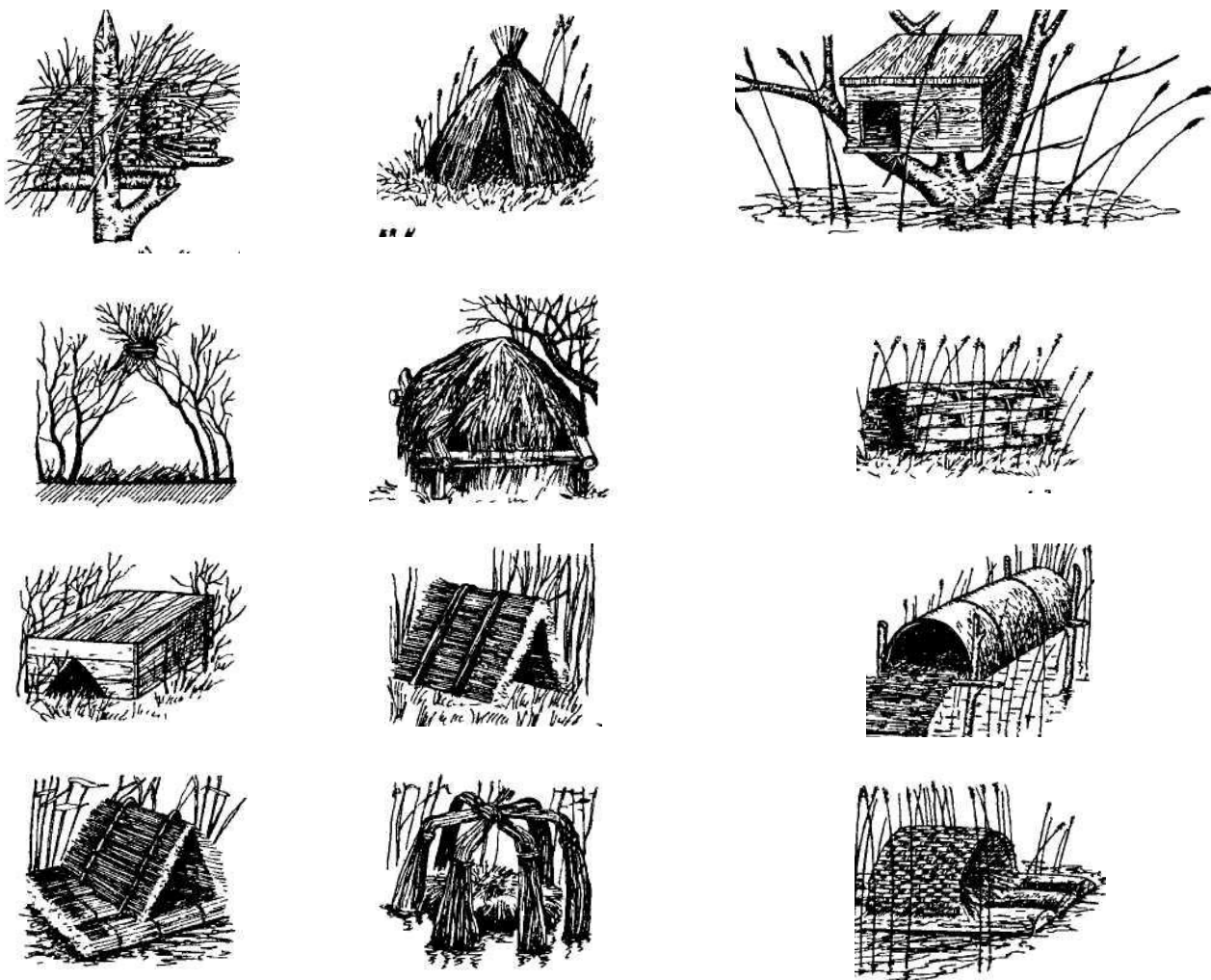
Штучні гнізда влаштовуються з метою забезпечення можливості гніздування водно-болотяних птахів на тій чи іншій території, тобто збільшення гніздопридатної площі, та з метою захисту кладок від хижаків, ворон, сріблястих мартинів, а також від заливання водою та інших пошкоджень. Штучні гнізда охоче заселяють гоголь, великий і середній крохалі, норцеві качки, крижень, широконосіска, водяна курочка, лиска, галагаз, сіра гуска. Шляхом влаштування штучних гнізд чисельність названих видів вже за рік можна збільшити в п'ять і більше разів. В окремих угіддях щільність гніздування може бути забезпечена до рівня 120-200 гнізд на 1 га. Більший, або менший ефект від влаштування штучних гнізд залежить від природної зони, характеру водно-болотної рослинності, наявності хижаків і т.п.

Типів штучних гнізд багато - від примітивного куреня з очерету до плетених кошиків, дерев'яних ящиків і дуплянок (рисунк 1) Вони встановлюються на землі, над землею, над водою, на спеціально вбитих стовпах, палях, на гілках дерев і кущів. На багатьох водосховищах рівень води не постійний. Зміна рівня води, весняне наповнення водосховища відбувається після прильоту багатьох водних птахів. Прибережна, іноді досить широка смуга з гніздовими ділянками, уже насидженими кладками то затоплюється, то обсихає. Пряма загибель кладок доповнюється загибеллю від хижаків, випадкового руйнування (наприклад, при випасі худоби)

Послабити негативну дію коливання рівня води можна шляхом влаштування плаваючих гнізд, або гнізд на палях (якщо немає можливості розмістити гнізда на місцях, що не затоплюються). Плаваючих гнізд має бути не менше 100 на 1000 га угідь. Гнізда на плаваючих плотиках - помостах із зв'язок очерету, кругляку, інших плаваючих матеріалів, закріплюються на місцях шнуром чи тросиками до вбитого у дно кілка або до кинутого на дно вантажу. Форма самих гнізд - кошик або ящик-тунель з боковим входом; курінь з пагоно-трав'яних щитів розміром 0,5-1 м, один щит утворює дно, два інших з'єднані у вигляді даху. Дно вистеляють сіном, соломкою, очеретом. Гнізда на палях чи плотиках дещо гірше заселяються ніж наземні, вони дорожчі, складніші для установки, але універсальні, служать кілька років. Досвід показує, що важливий не так тип плаваючого гнізда, як його якість, розміщення, маскування, догляд.

Найпростіші у встановленні і використанні дуплянки для качок — гоголятні. Гоголятня: дуплянка або ящик висотою 60 -70 см, діаметр вічка 10-12 см, розміщення вічка - на відстані 10 см від дашка. Дашок на 1 - 2 см виступає над стінками. Ширина внутрішньої сторони ящика 25 см. Щілин і тріщин не повинно бути. На дно стелиться

суха тирса листяних порід, деревна трухлявина. Висота цієї підстилки - 10 см. Солома, сіно, клапті для підстилки не придатні.

Малюнок 1. Штучні гнізда для качиних: дуплянки, "сороче гніздо", ящик, укриття різних типів, тунелі, кошики.

Розміщувати гоголятні слід поблизу чистих глибоких плесів (на мілководді гоголь не тримається) на старих деревах на висоті 3-5 м (можна вище), відстань до водойми — 5-10 м, між гніздами — 100-300 м. Бажано, щоб птахи бачили гніздо з води. Передня стінка має бути трішки нахилена вперед (в гніздо не попадатиме вода під час дощу, одноденним гоголям легше вилазити з нього). На жаль гоголь в Україні не багаточисельний птах гніздиться тільки подекуди в пониззі Дніпра та на Поліссі, потреба в гоголятнях саме для гоголя обмежена. Але в гоголятні можуть поселитися також крижні, крохалі.

Штучні гнізда для річкових качок - це фактично укриття для гнізд (рисунок 2). Зокрема, в практиці виправдали себе такі типи:

- з дошок, збитих у вигляді ящика, з отвором шириною 10-12 см, замасковується серед кущів лучної рослинності;
- ящик на палях розміром 40x30 см і висотою 1,5 см, зверху дашок з очеретяного мата, ставиться на чотири кілки, що піднімаються над водою на 80 см, маскується. Ящик на палях можна модернізувати: над дерев'яним помостом зробити накриття з соснових гілок. Такі гнізда доцільно встановлювати в соснових молодняках, причому робити це треба не надто рано, щоб шпильки на гілках передчасно не поруділи;
- очеретяні або рогозові курені у вигляді двоскатного даху, скріпленого вгорі над

основою для гнізда двома планками. Довжина споруди 100- 120 см, висота — 40-50 см, основа для гнізда — 40х40 см. Остання повинна мати 7-10 см бортики з пучків очерету чи дощані;

- очеретяний, рогозовий або вербовий конус над штучною основою (на основу кладеться м'який матеріал для гнізда), на мілководді основою може бути купина;

- штучні гнізда на плаваючій основі. Виготовляються з будь-якого матеріалу (дошки, рейки, тощо). Прив'язуються шнурком довжиною 60 см до добре вбитого в землю кілка, до гілок кущів, до міцних стебел очерету в тихих заводях, серед густих заростей водної рослинності. Зверху кладуть хмиз, сіно;

- гніздові ящики тунельного типу розміром 70х25х15 см без дна, можна використовувати старі лозові кошики. З торцевих сторін в дошках прорізують трикутні отвори шириною в нижній частині 15 см. Ящик ставлять над приготовленою для гнізда ямкою. При появі хижака в одному отворі качка рятується через протилежний; дерев'яні каркаси, вкриті травою;

- невеликі конусоподібні курені з очерету та іншої рослинності - її верхівки зв'язують дротом чи перевеслом, наступного року пучки рослин, що ростуть навколо, прив'язують до конуса, укриття стає міцнішим, менше продувається вітром.

Для качок, що гніздяться в земляних норах — галагаз, огар — в місцях, де вони водяться, на пагорбах та схилах пагорбів влаштовують штучні нори у вигляді канавки, накритої зверху обабочами, дерном чи в інший спосіб. Галагази заселяють і нори влаштовані в скиртах, в купах спеціально накошених бур'янів.

Штучні гнізда для гусей: купки очерету, викладені на мілководді або на очеретовій стерні з лотком посередині, гніздові платформи діаметром в основі 1-1,5 м з рогозу або очерету (висота 50-70 см). Відстань між гніздами 30-50 м.

В умовах кожного конкретного господарства необхідний пошук та вибір найбільш прийнятної конструкції штучного гнізда. При цьому слід мати на увазі, що ефект від застосування штучних гнізд може бути помітний не відразу, а через 2-3 роки, коли сформується відповідне поголів'я птахів, що освоїли гнізда, або і вивелися в них.

Загальні вимоги до штучних гнізд:

- добре маскування (качка має підпливати до гнізда непомітно) відсутність просвітів, через які кладку яєць можуть легко виявити ворони, хижі птахи;
- напрямок вхідного отвору до води;
- гнізда на воді встановлюють тільки там, де немає хвиль;
- раз на місяць штучні гнізда оглядають, при потребі ремонтують;
- відстань між гніздами 10-20 м і більше, визначається наявністю сприятливих місць для розміщення гнізда.

Штучні гнізда влаштовують, переважно, на відтворювальних ділянках, на острівцях, в першу чергу в місцях з мінімальною дією фактора турбування. Важливо, щоб для птахів вони були зручними і привабливими, недоступними для хижаків і тварин, що мають хижацькі нахили (сіра ворона та ін). Встановлюють їх заздалегідь, до весняного прильоту птахів, розміщують залежно від конкретних умов: на воді, над водою, на землі, над землею. При правильному влаштуванні і розміщенні, штучні гнізда заселяються на 70-95%. Облік заселення гнізд слід проводити після виведення пташенят - за залишками шкаралупи яєць. Після закінчення гніздового періоду штучні гнізда збирають, просушують і зберігають до наступного сезону.

Штучне гніздо будь-якого типу повинно бути не тільки привабливим для птаха але і надійно оберігати кладку від сірої ворони, очеретяного луня, сріблястого мартина, великого яструба, хижих ссавців (лисиця, єнотовидний собака та ін.). Від ворон може гинути 30-40% кладок. Загалом загибель кладок від пернатих та інших розбишак може досягати 50-70%.

Регулювання чисельності видів, присутність яких в угіддях викликає зменшення запасів водоплавної дичини - один із важливих біотехнічних заходів. Заходи по зменшенню чисельності сірих ворон (в тому числі відстріл) здійснюються цілорічно. Але потрібно мати на увазі, що найбільшу шкоду наносять не мігруючі зграї ворон під час весняних та осінніх перельотів, а представники місцевої популяції в період вигодовування молодняку. Тому боротьбу з сірою вороною найбільш доцільно проводити з початку гніздового періоду, тобто з квітня.

Способи боротьби з сірою вороною: руйнування гнізд, пряме знищення (зокрема відстріл з допомогою макета пугача, ворони злітаються до нього), відловлення пастками, відлякування. Рекомендують ще натягування над качиним гніздом волосіні або ниток, це лякає ворон. Отруйні і снодійні препарати можуть використовуватися лише за спеціальним дозволом. Якщо відстріл та відлякування ворон проводити з демонструванням при цьому яскравих, помітних предметів, наприклад кольорових кульок, то в майбутньому уже самі ці предмети, виставлені в оглядових точках будуть відлякувати ворон. Гнізда у вигляді очеретяних куренів добре захищають кладку водоплавних птахів від сірої ворони, очеретяного луня, сріблястого мартина. Але вони мало придатні на водоймах з непостійним рівнем води і в місцях, доступних для лисиці, єнотовидного собаки, тхора, їжака, дикої свині та їм подібним. Встановлювати названі гнізда можна тільки на водоймах з постійним рівнем води, в місцях, не доступних для хижаків.

Як і відносно інших груп тварин, для водно-болотяних птахів доцільно здійснювати весь комплекс біотехнічних заходів: охорона, покращення кормових, захисних і гніздових умов, регулювання чисельності шкідливих видів, нормування добування. Неприпустимим є осушення дрібних водойм, випалювання трави по берегах водойми і сухого очерету на самій водоймі. Небажаний випас худоби на заливних луках, косити сіно в таких місцях рекомендується як найпізніше. При встановленні шкідливої

діяльності в конкретному господарстві лисиць, єнотовидних собак, ворон, очеретяного луна, інших хижаків і схильних до хижацтва тварин, слід обмежувати їх чисельність. На території, що прилягає до водоплавних угідь, підлягають знищенню бродячі собаки і коти.

Треба не випускати з поля зору й інші аспекти діяльності, направленої на збереження та забезпечення захисних властивостей угідь та їх гніздопридатності, зокрема:

- виділення і охорона гніздових ділянок в місцях масового гніздування водно-болотяних птахів;
- охорона гнізд від руйнування, в тому числі при різноманітних лісогосподарських і сільськогосподарських роботах;
- заборона використання собак при випасанні худоби на луках і в лісі;
- заборона лову риби в межах гніздових ділянок на час гніздування;
- обмеження перебування моторних човнів;
- збереження минулорічної некошеної трави, в якій люблять влаштовувати гнізда качки;
- вирубка дерев на яких люблять сидіти, видивляючи здобич, ворони і деякі хижі птахи;
- очищення плесів від техногенного і побутового сміття;
- в місцях, що систематично затоплюються, можна налагодити збір качиних яєць для наступного їх інкубування.

Заходи по охороні і відтворенню ресурсів водоплавних птахів на гніздових територіях повинні поєднуватися з їх охороною при перельотах та в місцях зимування.

Основні біотехнічні споруди.

Номенклатура креслень архітектурних біотехнічних форм виконано відповідно до завдання, затвердженого замовником, архітектурно-планованого завдання з додержанням чинного законодавства України та нормативних документів

Вихідні дані: Геологічні умови - звичайні. Нормативний швидкісний напір вітру 45 кг/м²

Вага снігового покриву на 1 м² площі горизонтальної поверхні покриття -100кг/м².

При упорядкуванні проекту враховувалися: санітарно-гігієнічними норми експлуатації споруджень в умовах природного ландшафту; використання побічних будівельних матеріалів і відходів деревини.

Графічна частина проекту і його комплектація виконана відповідно до "Єдиної системи конструкторської документації" (ЕСКД).

Амортизаційний термін експлуатації архітектурних біотехнічних форм (вироби з деревини без спеціальної обробки) складає 5 років.

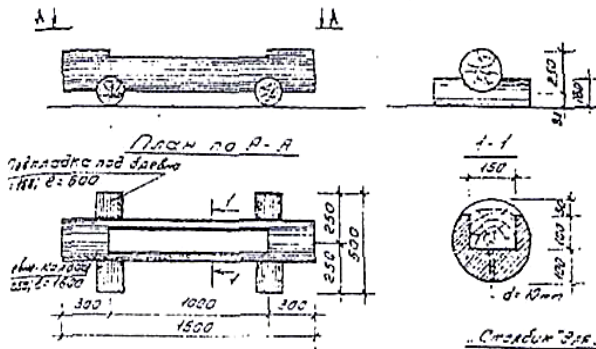

1

Солонці для копитних та зайця-русака

Солонці в колоде для копитних

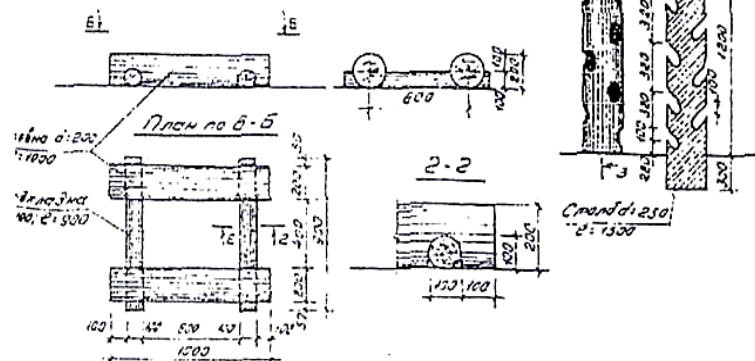
Л. тил. 4/1

Спецификация

Марка	Обозначение	Наименование	Ед. изм.	Масса нетто	Масса брутто
Тил-4	Отходы древесины	Бревно колоды для соли $\varnothing: 150$; $\varnothing: 1600$	1	0,058	0,105
		Подошва под бревно $\varnothing: 150$; $\varnothing: 500$	2	0,021	
Тил-5	Отходы древесины и полимеризованное	Бревно $\varnothing: 200$; $\varnothing: 1000$	8	0,069	
		Бревно $\varnothing: 150$; $\varnothing: 90$	2	0,015	0,084
Тил-6	Отходы древесины	Ствол $\varnothing: 250$; $\varnothing: 1500$	1	0,082	0,082

Солонци в сарде для копитных / тил. 5/

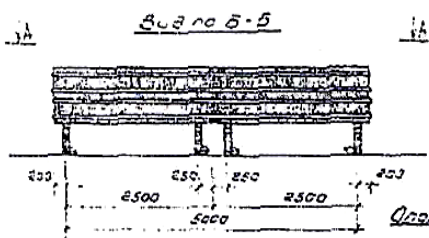
Примечания

- 1 Все детали солонцов сделаны из стога для древесины;
- 2 Элементы из древесины применяются в окрасочном виде;
- 3 Для стога бревна по обе стороны колоды (тил. 4/1) просверлите несколько отверстий $\varnothing: 10$ мм;
- 4 Расстояние между солонцами 30-40 см.

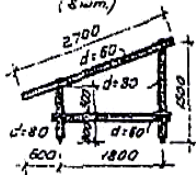

6

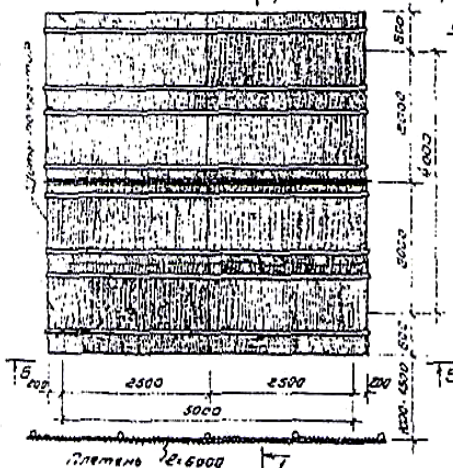
Навіс для сховища та підгодівлі фазанів і сірих курінок

Опіра в сідорі (8 шт)

Вид по А-А

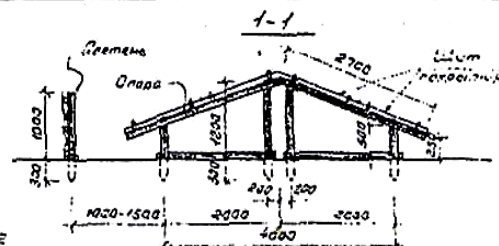

Щит покриття в сідорі (8 шт)

Специфікація

Код	Об'єкція	Кількість	Вартість
1	Стілець	8	1000
2	Балки	8	2000
3	Балки	8	2000
4	Балки	8	2000
5	Балки	8	2000
6	Пітмені	1	2000
7	Пітмені	1	2000

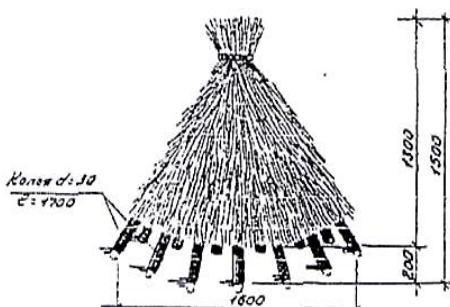
- Примечания:
1. Конструкція навісу виконується на місці із застосуванням опори (8 шт) і щитів покриття (8 шт).
 2. Щит покриття виготовляється із латки, стійкої до вологи, іванки, салати і др. матеріалів, готових за шпатель.
 3. Части стовпів опори заделываются в землю, набоже нито поверхностному обугливанню.
 4. Соединение деталей осуществляется на болтах.

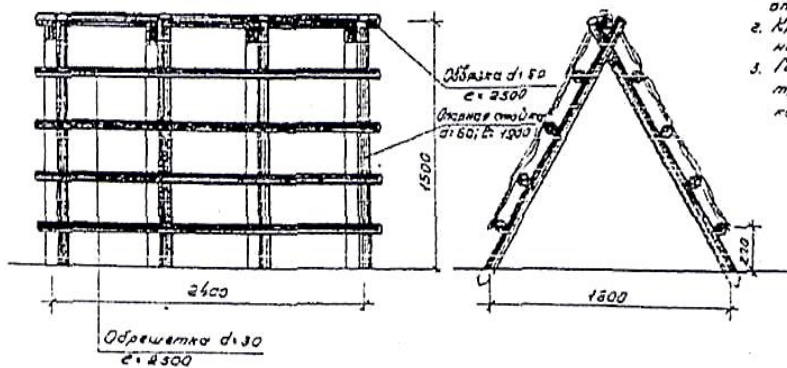
7

Навіс для підгодівлі
фазанів та сірих курінок

Укриття для годівки фазанів, куропаток /тил-2/

Навіс для годівки фазанів, куропаток /тил-3/

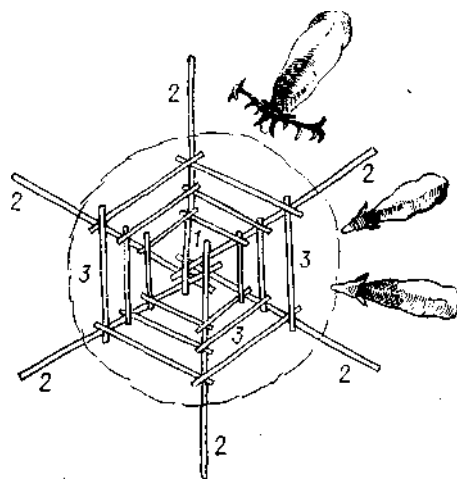
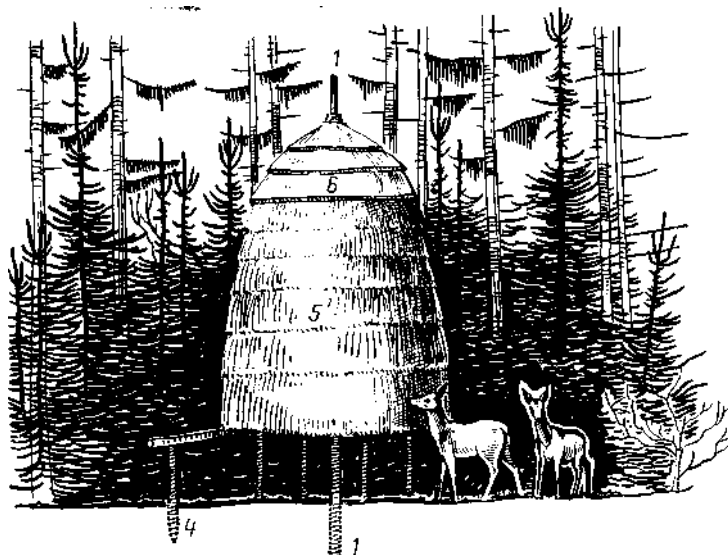

Спецификация

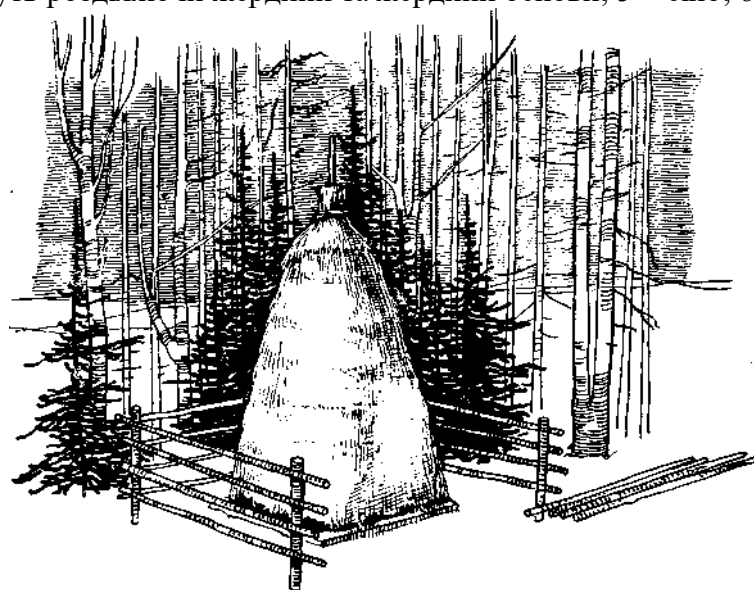
Марка	Обозначение	Наименование	Кол		Примечания
			шт	кг	
Укритие и навес для год. куропаток, фазанов	Тил-2	Отходы древесины	12	2,018	2,01
	Тил-3	Опорная стойка d: 60; c: 1900	8	4656	
		Обрешетка d: 60 c: 1900	1	2003	2,07
		Обрешетка d: 30 c: 2500	8	2004	
	гост 4034-63	Гвозди			

Примечания

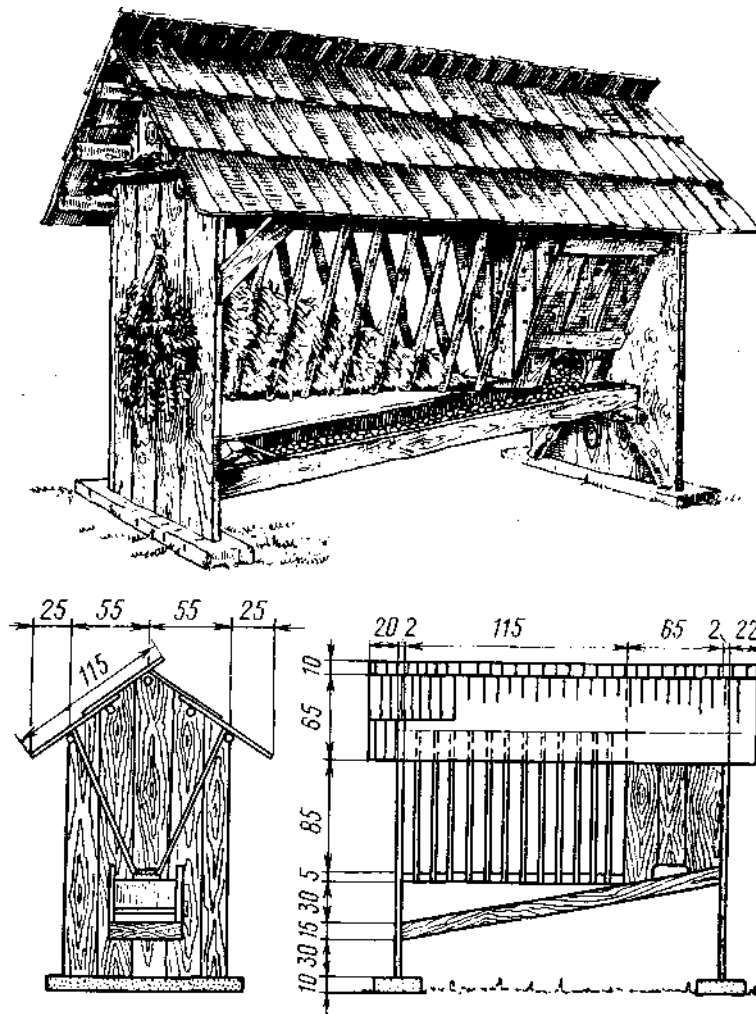
1. Навес и укрытие выполняются из отходов древесины.
2. Крепление деталей осуществляется на гвоздях.
3. Готовый каркас сверху покрывается тростником, лалыком, хворостом, соломой.

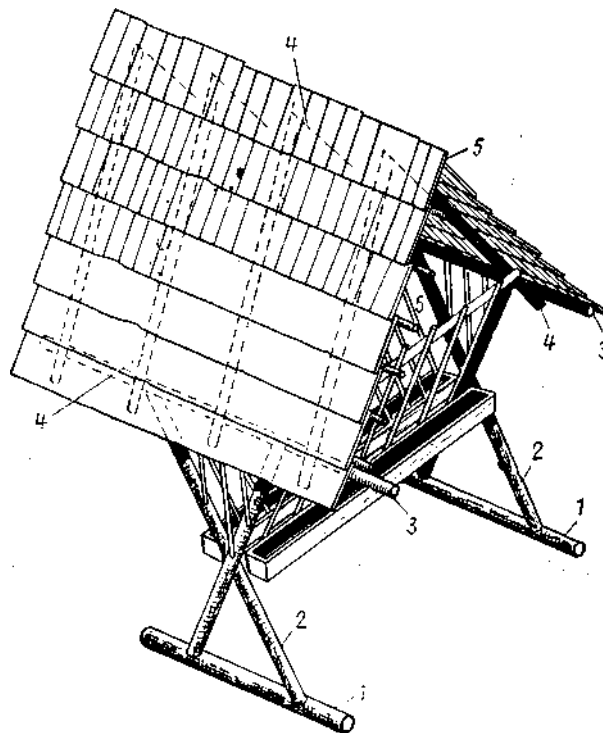
Копна сіна, яка правильно встановлена на підставку з жердин та прикрита:
 1 - центральна жердина; 2 - розділяючі жердини; 3 - жердини основи; 4 - опорні стовпчики, які несуть розділяючі жердини та жердини основи; 5 - сіно; 6 - крівля.

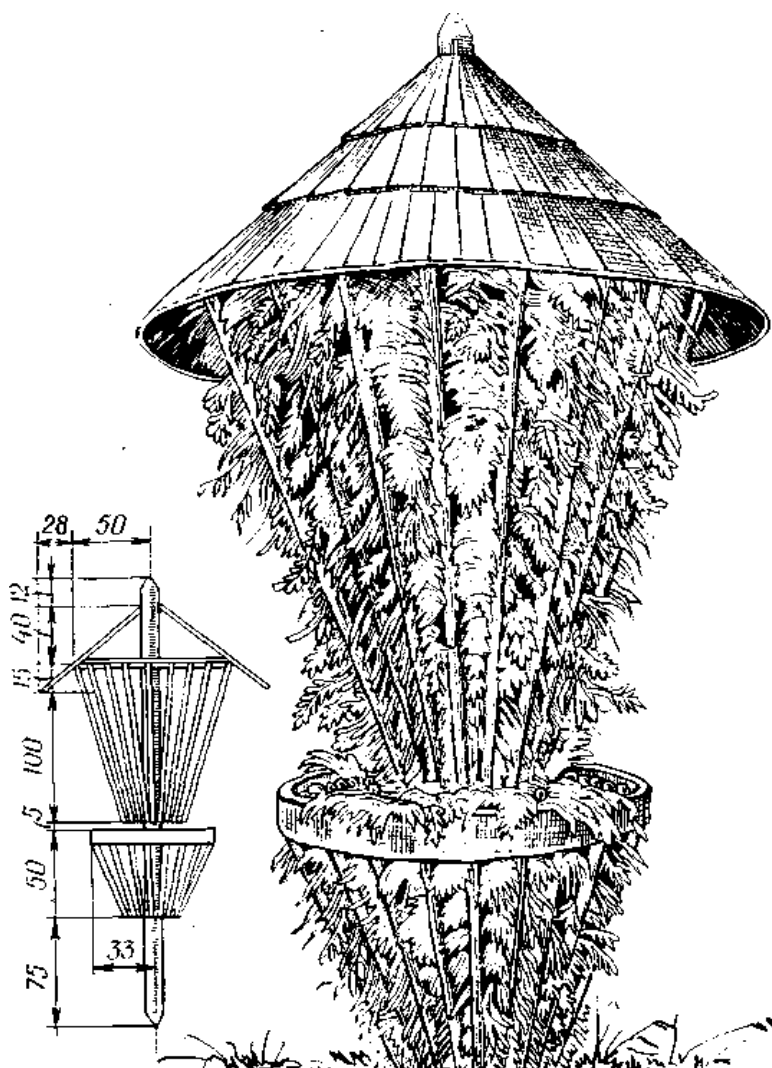
Правильно встановлена, прикрита та огорожена копна сіна

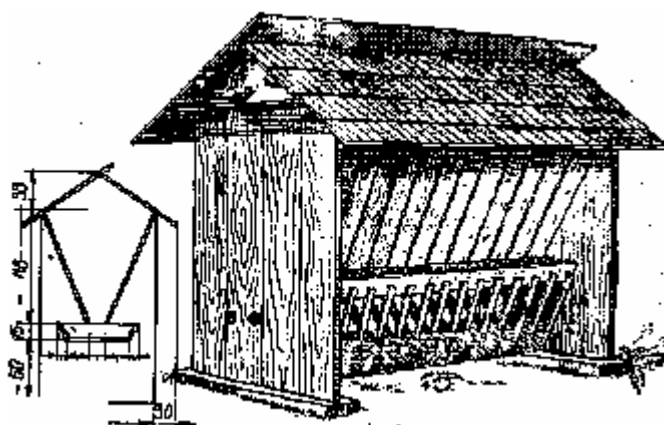
Комбінована годівниця для об'ємних кормів та солі, яка застосовується для козуль

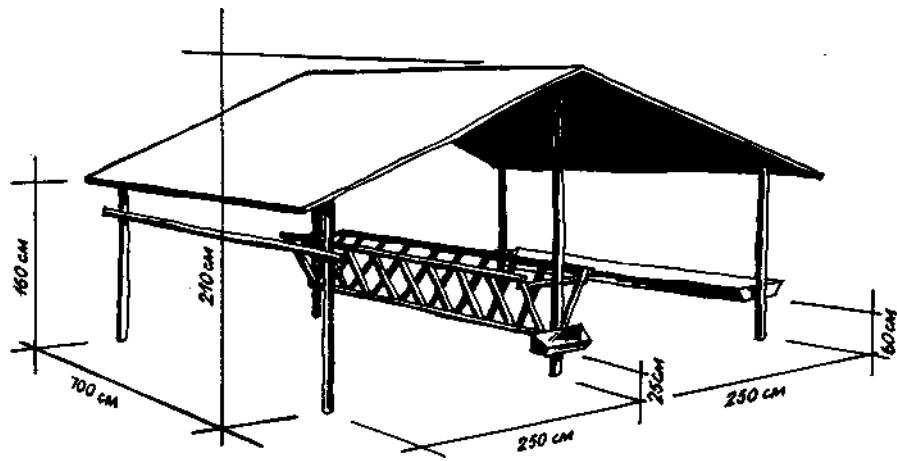
Годівниця для козуль: 1 - пороги годівниці, 2 – опорні хрести, 3 – опорні перекладини, 4 – стропила, 5 – кровельні дошки

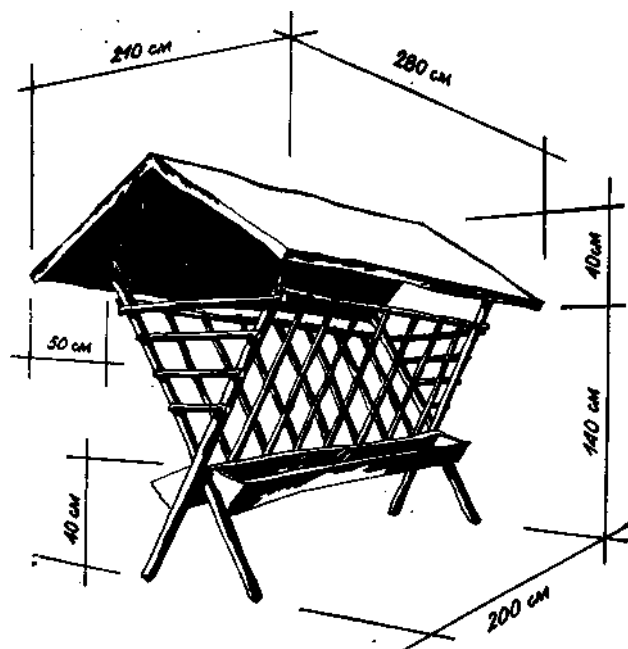
Конусовидна годівниця для козуль и зайців

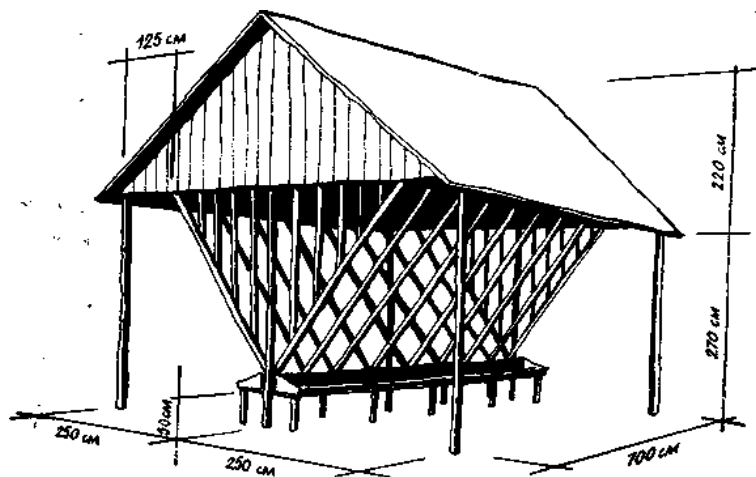
Автоматична годівниця для копитних комбінована з годівницею для зайців

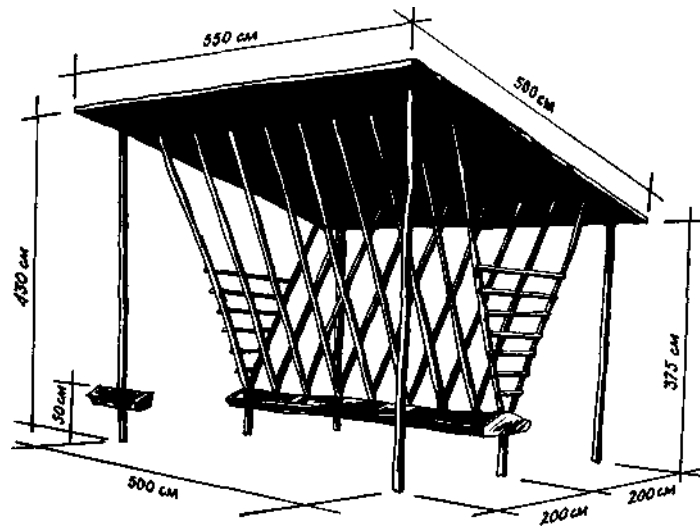
Стационарна годівниця с навісом для козуль

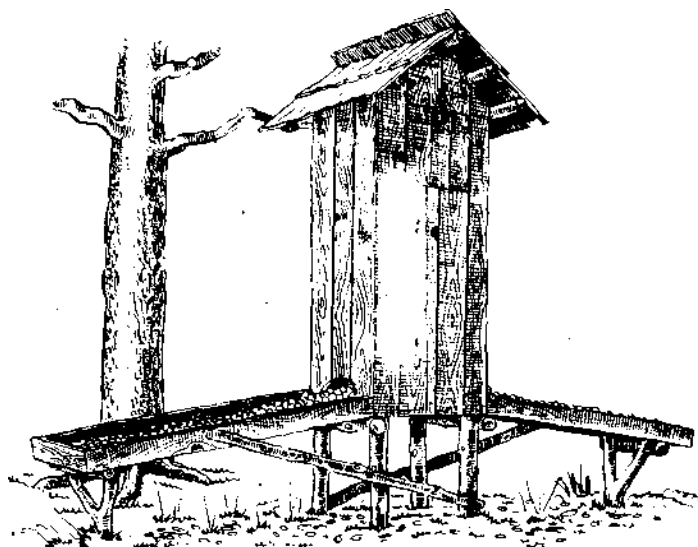
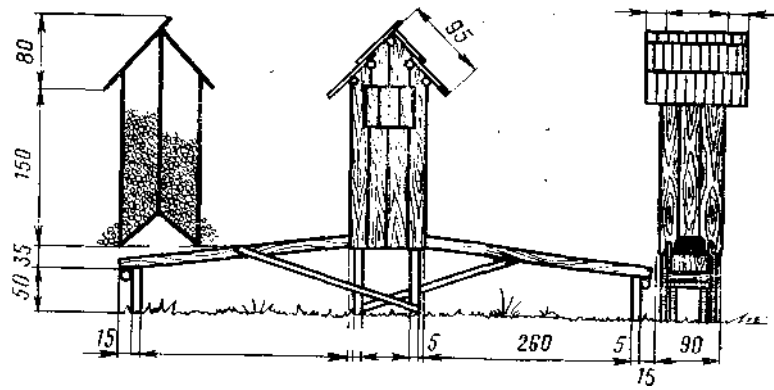
Пересувна годівниця для козуль

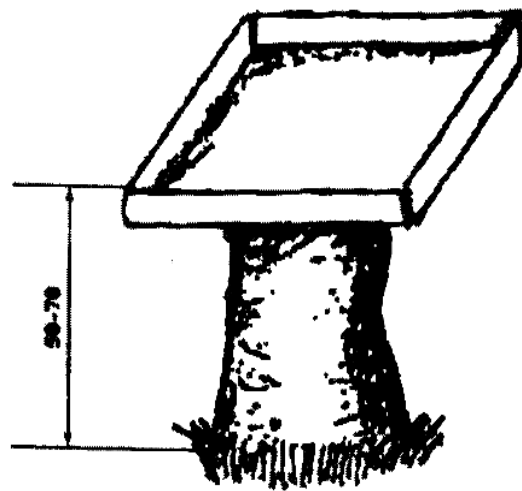
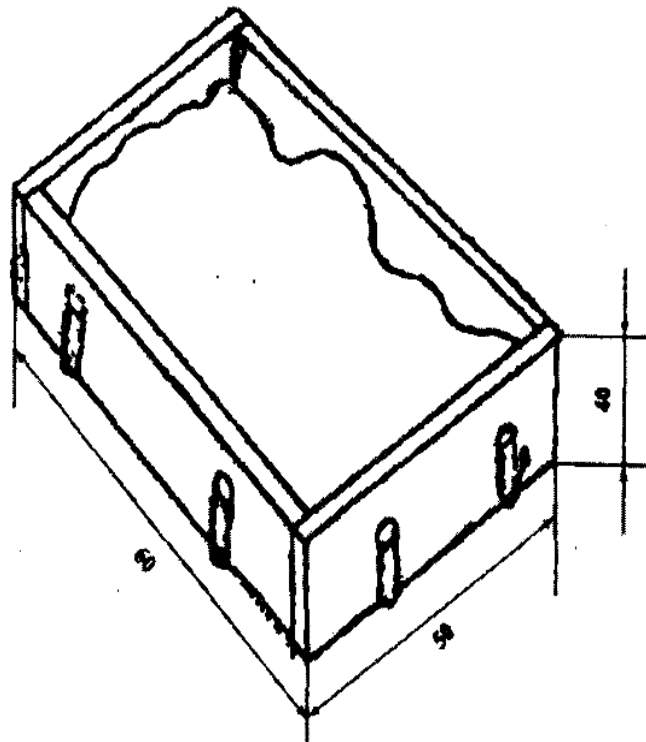
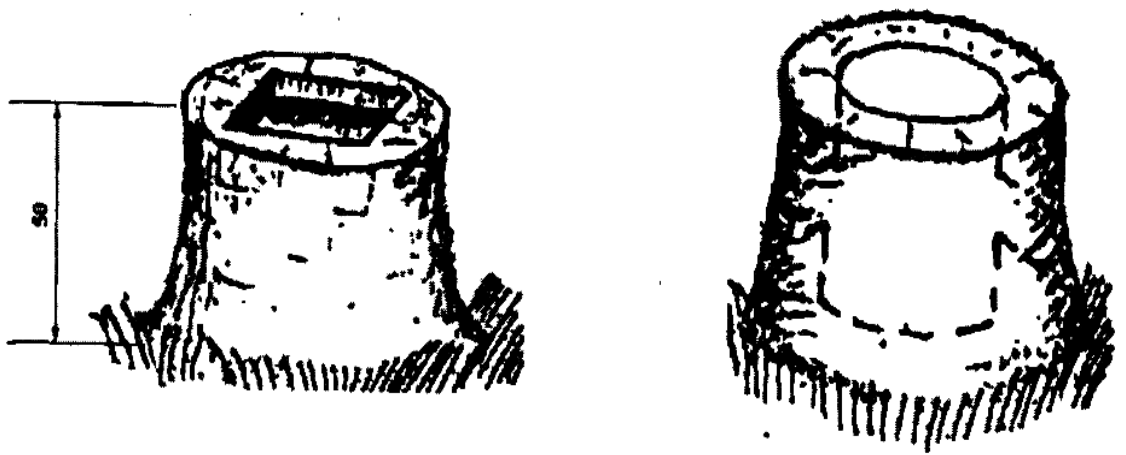
Стационарна годівниця для оленів з кормонакопичувачем

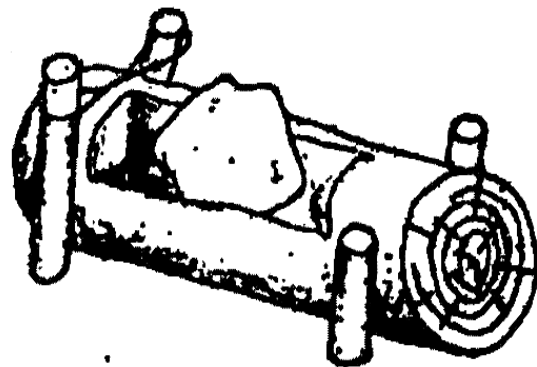
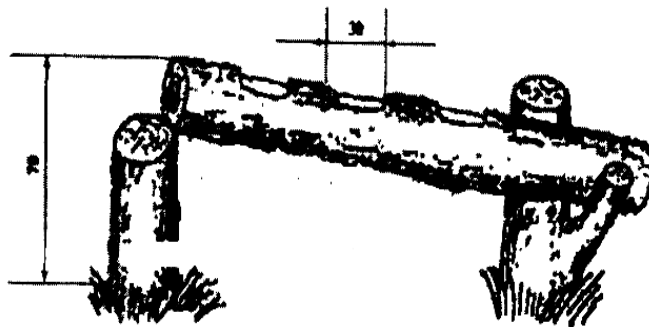
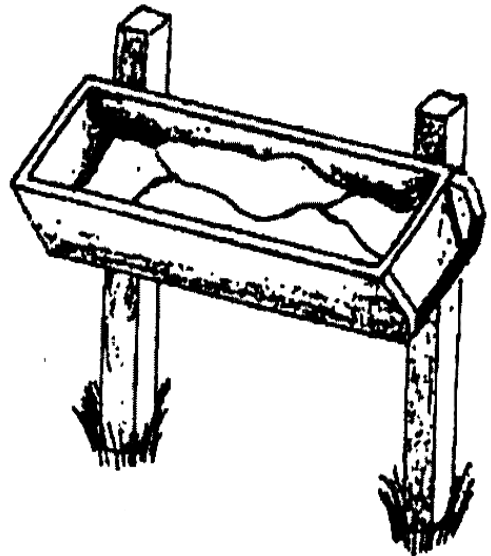
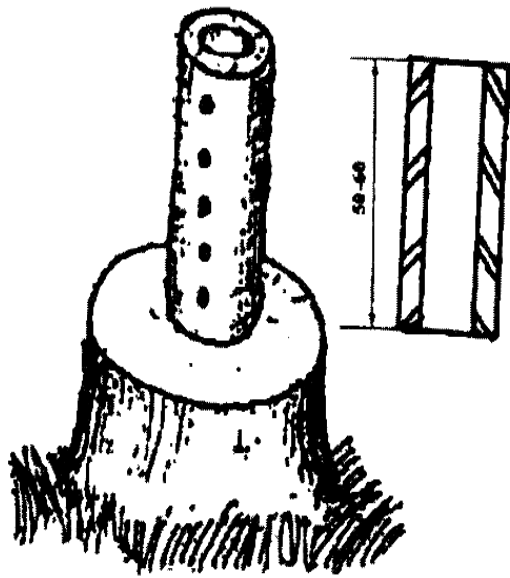
Стационарна годівниця для оленів з солонцем

Двохстороння автоматична годівниця для підгодовлі тварин ядровими кормами

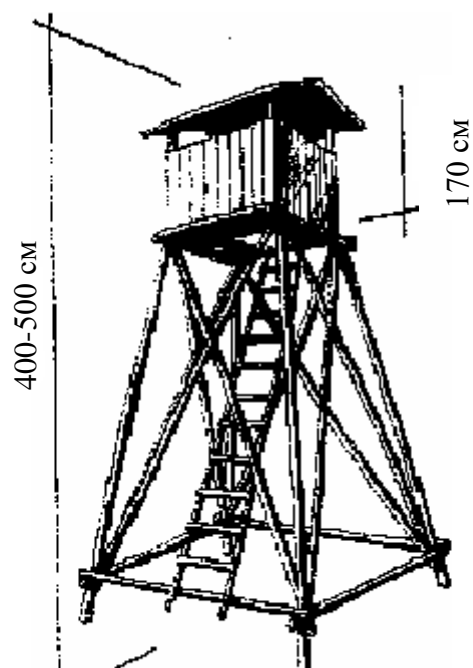

Найбільш поширені види солонців

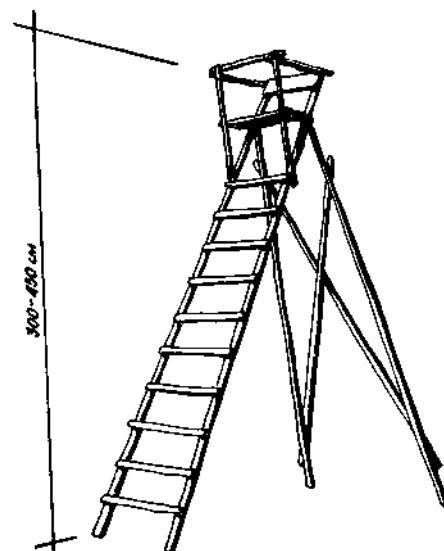
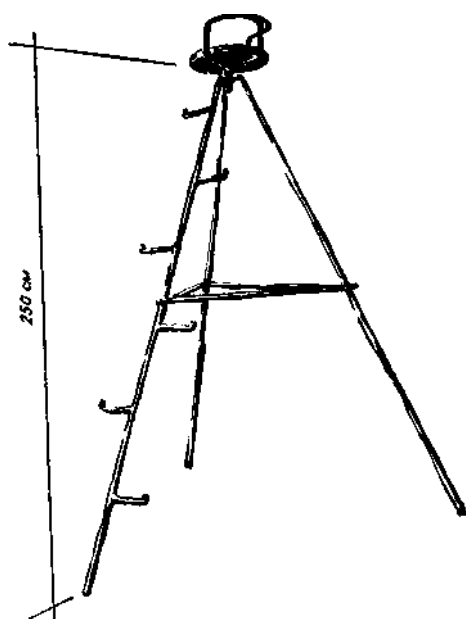

Найбільш поширені види солонців

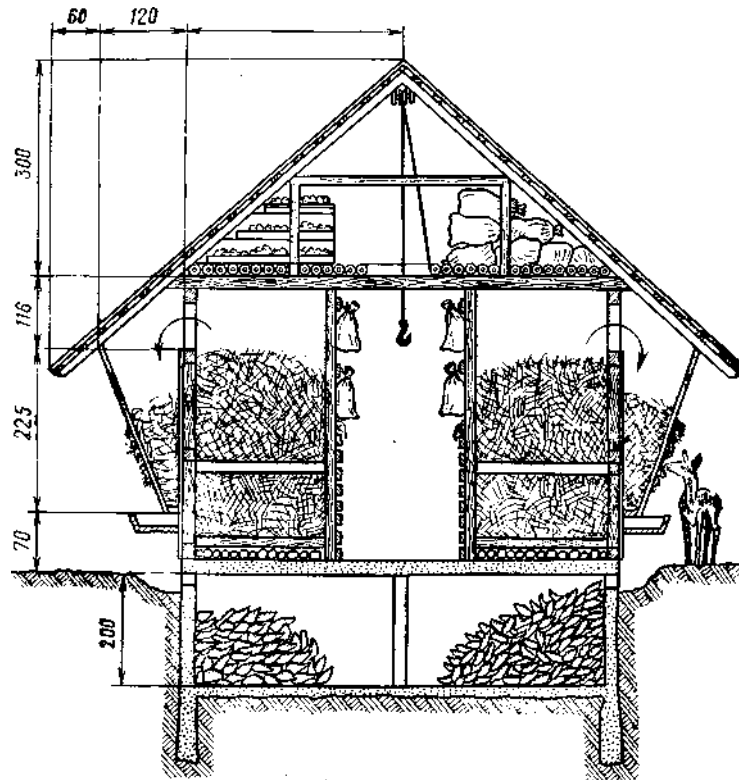
Мисливські вишки

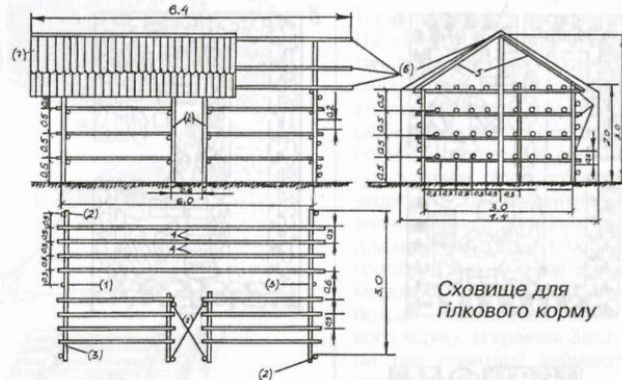
Стационарна мисливська вишка

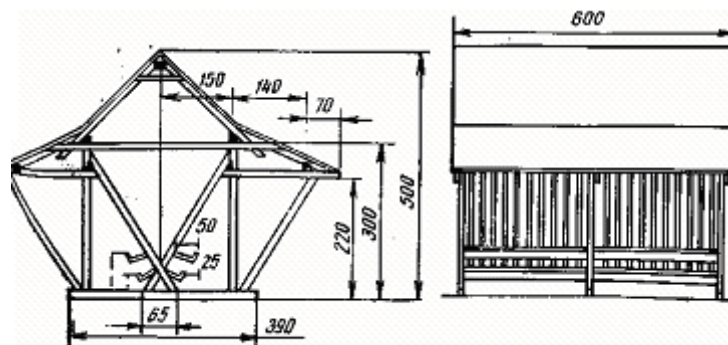
Пересувні мисливські вишки

Сарай для зберігання різних видів кормів.

Сховище для гілкового корму

Годівниця-бункер з навісами, захищаючими тварин від дощу та снігу

Найбільш поширені хвороби диких тварин.

Назва хвороби	Поширення	Загроза для здоров'я людини	Види тварин, що можуть захворіти	Ознаки хвороби	Необхідні заходи
1	2	3	4	5	6
1. Вірусні хвороби					
Лейкоз.	Часте.	Не існує.	Заєць, куріпка, фазан, усі копитні.	Втрата апетиту, зменшення ваги, виснаження.	Спалювання померлих тварин, дезінфекція середовища.
Пташина чума.	Часте.	Не існує.	Фазан, куріпка.	В'ялість, біло-жовті виділення, шипляче дихання, спрага.	Спалювання померлих тварин, дезінфекція, щеплення, заборона перевезення птахів та відвідування фазанарію.
Пташина псевдо-чума.	Часте.	Існує кон'юнктивіт.	Фазан, куріпка, перепілка.	Шипляче дихання, масова загибель птахів.	Знищення померлих тварин, дезінфекція середовища.
Пташиний дифтерит.	Часте.	Не існує.	Фазан, куріпка.	Сонливість, шипляче дихання, нарости у вигляді бородавок біля дзьоба та на ногах.	Знищення хворих тварин, дезінфекція місць перебування 2% розчином гідроокису натрію.
Орнітоз.	Часте.	Існує.	Всі птахи.	Втрата апетиту, в'ялість, висока температура, пізніше кашель з кров'ю.	Обмеження контакт з птахами, карантин, добавка у їжу антибіотиків тетрациклінового ряду.
Сказ.	Дуже поширене і небезпечне.	Існує.	Всі тварини.	Втрата обережності, виділення слини, напад на тварин та людей.	Профілактичні щеплення, знищення хижаків, обережність при оббілювати лисиць, локальна заборона полювання, відлову та переселення тварин.
Міксоматоз.	Часте.	Не існує.	Заєць, кролик.	В'ялість, сліпота, набрякання голови, повік, вух, щік, пізніше - всього тіла.	Пошуки, збирання та спалювання померлих тварин, дезінфекція середовища.
Ящур.	Часте.	Не існує.	Копитні тварини.	Сильне слиновиділення, утворення між копитами гнійних пухирів.	Дезінфекція, карантин.

1	2	3	4	5	6
Чума свиней.	Часте.	Не існує.	Дикий кабан.	Понос, кашель, непевна хитка хода.	Відстріл хворих тварин, спалювання трупів, дезінфекція місць знахідок загиблих свиней.
2. Бактеріальні хвороби					
Туляремія.	Локально.	Існує.	Ондатра, заєць, кролик.	Втрата обережності і апетиту, непевна хода, тьмяність шерсті, виснаження.	Попереднє щеплення мисливців, обережність при облідуванні тварин. Тимчасова заборона відлову та переселення тварин.
Бруцельоз.	Часте.	Існує.	Заєць, кролик, копитні тварини.	Втрата обережності, набрякання статевих залоз, протікання хвороби без явних ознак.	Тимчасова заборона відлову та переселення тварин, обережність при облідуванні тварин.
Псевдо-туберкульоз.	Часте.	Існує.	Заєць, кролик.	В'ялість, виснаження, хронічне протікання хвороби.	Пошуки, збирання та спалювання померлих тварин, знищення гризунів.
Дифтерія.	Не часте.	Існує.	Курині, копитні, заєць	В'ялість.	Тимчасова заборона відлову та переселення тварин, ізоляція хворих, знищення гризунів.
Туберкульоз.	Часте.	Існує.	Куріпка, фазан, заєць, козуля, дикий кабан.	Малорухомість, понос, виснаження.	Туберкулізація, ізоляція хворих, спалювання померлих тварин, дезінфекція.
Холера птахів.	Часте.	Не існує.	Фазан та інші мисливські птахи.	Важке дихання, задуха, спрага, слизові виділення із дзьоба, масова загибель.	Збирання та спалювання померлих тварин, дезінфекція, щеплення, заборона відлову та переселення тварин.
Тиф і дизентерія.	Часте.	Не існує.	Куріпка, фазан.	Сонливість, білий понос, злипання пір'я біля анусу, масова загибель.	Заборона відлову та переселення тварин, дезінфекція яєць.
Паратиф.	Рідкісне.	Існує.	Фазан та інші мисливські птахи.	Масова загибель молодняку, приховане протікання хвороби.	Дезінфекція яєць.
Сибірська язва.	Рідкісне.	Існує.	Копитні тварини.	Кров'яні виділення із отворів тіла, нервово збудження, швидка смерть.	Категорична заборона облідування тварин, самотійного анатомування, тощо.

1	2	3	4	5	6
Заразний нежить.	Часте.	Не існує.	Куріпка, фазан.	Пухлини на голові, скло-видні виділення із дзьоба.	Ізоляція та лікування хворих, дезінфекція хлораміном.
3. Інвазійні або паразитарні хвороби					
Токсоплазмоз.	Дуже часте.	Існує.	Курині, заєць, копитні тварини.	Втрата обережності, некоординовані рухи.	Пошуки, збирання та спалювання померлих тварин, знищення гризунів.
Піроплазмоз	Часте.	Існує.	Всі хижі тварини.	Втрата апетиту кривава сеча, понос, яскраво-жовті фекалії.	Знищення кліщів, дезінфекція середовища, лікування.
Гістоманоз.	Часте.	Не існує.	Куріпка, фазан.	В'ялість, малорухомість, понос, виснаження.	Ізоляція та лікування хворих, дезінфекція годівниць і водопоїв.
Кокцидіоз.	Дуже часте.	Не існує.	Всі тварини.	Малорухомість, сонливість, спрага, кривавий понос, масова загибель молодняка.	Систематичне ветеринарне обстеження, лікування хворих тварин.
Цестодози	Дуже часте.	Існує, дуже рідко.	Всі тварини на початку життя.	Загибель при масовому захворюванні, сегменти солітера в екскрементах	Виключення із раціону сирого м'яса періодичне лікування для виведення паразитів.
Трематодози.	Дуже часте.	Існує, дуже рідко.	Всі тварини.	Виснаження, загибель, яйця червів в екскрементах.	Обслідування, заборона перевезення, лікування хворих.
Сінгамоз.	Дуже часте.	Не існує.	Фазан, куріпка.	Настовбурчене пір'я, шипляче дихання з відкритим дзьобом, чхання, закидування голови.	Ізоляція та лікування хворих, дезінфекція. Заборона годівлі чхання, дощовими черв'яками, обмеження будь-яких контактів з тваринами.
Капілорноз.	Дуже часте.	Не існує.	Фазан, куріпка.	Виснаження, понос, масова загибель.	Ізоляція та лікування хворих, дезінфекція.
Черви в легенях або в кишково-шлунковому тракті.	Дуже часте.	Не існує.	Заєць, копитні тварини.	Тьмяність та звальювання шерсті, пізні линяння, іноді - масова загибель.	Відстріл тварин, особливо оленів, забезпечення якісними кормами, лікування, санація годівниць, водопоїв, заборона перевезення тварин.
Трихinelоз.	Рідке.	Існує.	Кабан.	Прихований характер хвороби.	Обов'язкове ветеринарне обстеження здобутих на полюванні тварин.

1	2	3	4	5	6
Цисти-церкоз	Часте	Не існує.	Заєць, кролик, копитні тварини.	Прихований характер хвороби.	Систематичне винищення паразитів у собак, заборона їх годівлі сирым м'ясом.
Гіподерматоз.	Часте.	Не існує.	Копитні тварини.	Підшкірні пухлини на спині та боках, настовбурчена шерсть.	Відстріл хворих особин, установка принад для знищення гедзів.
Саркоптоз.	Часте.	Не існує.	Хижі ссавці.	Втрата апетиту. Поява струпів, оголених ділянок шкіри. Розчухування їх до крові.	Ванна у водному розчині 2 % хлорофосу, 1% креоліну та 1 % бентоциду.
Гематопіноз.	Часте.	Існує.	Хутрові звірі.	Часте обтрушування, потирання об дерева, покусування власного тіла.	Обробка тварин карбохлорофосом.
4. Грибкові хвороби					
Актиномікоз.	Рідке.	Існує.	Копитні тварини.	Тверда пухлина на нижній щелепі та на молочних залозах, особливо у кабанів.	Лікування антигрибковими препаратами. У впольованих тварин після видалення уражених хворобою шматків, м'ясо можна вживати у їжу.
Аспергільоз.	Часте.	Не передається.	Дрібна перната дичина.	Важке дихання, втрата апетиту.	Заборона годівлі запліснявілими кормами, чиста та суха підстилка в приміщеннях.

Особливості ведення мисливського господарства в умовах радіаційного забруднення.

Через 23 роки після Чорнобильської катастрофи Чорнобильська зона відчуження являє собою площинне відкрите джерело радіоактивності із величезним запасом радіонуклідів, власною неоднорідною структурою їх розподілу в компонентах довкілля і техногенних об'єктах, присутністю різних форм і видів депонованих радіоактивних нуклідів. Внаслідок цього радіаційний фактор продовжує залишатися одним з основних у визначенні потенційної небезпеки як для населення, що проживає на прилеглих до Зони територіях, так і для населення України в цілому.

Природні фізична, хімічна, біологічна міграції радіонуклідів повільно змінюють загальний характер забруднення навколишнього середовища. Інтенсивна міграція радіонуклідів у кормові рослини та в системі «грунт-корми-дикі тварини» зумовлює значне радіоактивне забруднення їх м'яса. Спостерігається перевищення допустимих рівнів вмісту радіоцезію в м'ясі навіть при незначних величинах щільності радіоактивного забруднення ділянок, що зумовлює необхідність посиленого радіологічного контролю, диференційованого підходу до експлуатації диких тварин, застосування деяких організаційних та господарських заходів.

Основною характеристикою радіоактивного забруднення тварин є значний розбіг значень, обумовлений загальновідомою просторовою неоднорідністю первинних випадків і ґрунтово-рослинних умов, видоспецифічною та індивідуальною територіальною поведінкою тварин, трофічною спеціалізацією видів, сезонними змінами харчування та фізіології.

Серед диких промислових тварин максимальна концентрація радіоцезію відмічається у козулі, значно менші — в оленя європейського, дикого кабана і лося. Для прогнозування можливого вмісту ^{137}Cs у м'ясі козулі рекомендується використовувати розроблені номограми (див. Краснов В.П., Шелест З.М., Орлов О.О., Калетник М.М., Ірклієнко С.П., Турко В.М. Радіоекологія козулі європейської у Центральному Поліссі України. Житомир, вид. «Волинь». – 1998 р.- 128с.). Спостерігаються значні сезонні відмінності у концентрації ^{137}Cs у м'ясі козулі, пов'язані з видовою різноманітністю спожитих кормів і рівнем їх радіоактивного забруднення. Це необхідні враховувати при визначенні строків полювання. Відстріл тварин в установлені нині строки можливий лише на територіях з величиною щільності радіоактивного забруднення ^{137}Cs до $1,0 \text{ Ки/км}^2$ з обов'язковою перевіркою кожної добутої тварини на радіоактивне забруднення. Для одержання м'яса, вміст ^{137}Cs у якому не перевищував би ДР-97, у державних мисливських господарствах Полісся України рекомендується з дозволу Держкомлісгоспу України перенесення відстрілу козулі на строки, що не впливатимуть на її ресурси. У цьому випадку рекомендується розробка відповідних заходів безпеки та методів відстрілу (див. Калетник М.М., Краснов В.П., Савущук М.П. та інші. Рекомендації з ведення лісового господарства в умовах радіоактивного забруднення// Держкомлісгосп України. К. – 1998р., -87 с.).

Промисловий і любительський відстріл інших диких промислових копитних (олень, лось, кабан) необхідно проводити на ділянках зі щільністю радіоактивного забруднення ґрунту до $5,0 \text{ Ки/км}^2$ з обов'язковою перевіркою кожної добутої тварини на вміст ^{137}Cs . Враховуючи сезонну динаміку радіоцезію в м'ясі дикого кабана, не рекомендується відстрілювати його зимою, з 15 грудня до 1 лютого. На ділянках з більш високими рівнями радіоактивного забруднення можливий відстріл копитних лише з санітарною метою та для наукових цілей.

Відстріл водоплавної дичини можливий на територіях зі щільністю забруднення ґрунту до 15 Ки/км^2 . В угіддях, де рівень радіоактивного забруднення ґрунту ^{137}Cs становить $1,1\text{-}5,0 \text{ Ки/км}^2$, необхідний вибіркового радіологічний контроль. У зоні з щільністю

радіоактивного забруднення ґрунту 5,1-15,0 Кі/км² контроль повинен бути обов'язковим для всіх екземплярів.

Відстріл хутрових звірів у зоні до 5,0 Кі/км² можливий без обмежень. При рівні радіоактивного забруднення ґрунту 5,1-15,0 Кі/км² радіологічний контроль продукції обов'язковий. Мисливські угіддя в зонах, рівень радіоактивного забруднення яких за ¹³⁷Cs перевищує 15,0 Кі/км², непридатні для інтенсивної господарської експлуатації. Тут рекомендуються заходи, спрямовані виключно на регулювання чисельності популяції і боротьбу з захворюваннями диких промислових тварин. Відстріл здорових особин можливий лише в наукових цілях.

Для зниження радіоактивного забруднення м'яса диких тварин у зимовий період доцільно вводити обмеження на заготівлю лісових кормів для їх підгодівлі. Забороняється заготівля гілкових кормів (пагони осики, горобини, верби, берези, дуба, клена, липи) на ділянках, де щільність радіоактивного забруднення ґрунту перевищує 5,0 Кі/км². Значного зниження надходження радіонуклідів у промислову дичину можна добитися, заготовляючи корми у більш «чистих» районах і доставляючи їх на території з підвищеними рівнями радіоактивного забруднення.

Заготовляти гілкові корми рекомендується у першій половині літа, коли вміст радіонуклідів у рослинах нижчий. Заготівля трав'янистих рослин, що ростуть у лісі і на лісових сінокосах, які не підлягали після аварії на ЧАЕС докорінному поліпшенню, дозволяється лише на ділянках зі щільністю радіоактивного забруднення ґрунту до 1,0 Кі/км². Всі заготовлювані корми підлягають вибірковому радіологічному контролю.